



Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Lauri Mäkikyrö

Kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutus tilintarkastuksen laatuun

Laskentatoimen ja rahoituksen
akateeminen yksikkö
Laskentatoimen ja tilintarkastuksen
Pro Gradu- tutkielma
Kauppatieteiden koulutusohjelma

Vaasa 2023

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Mäkikyrö, Lauri		
Tutkielman nimi:	Kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutus tilintarkastuksen laatuun		
Tutkinto:	Kauppatieteiden maisteri		
Oppiaine:	Laskentatoimi ja tilintarkastus		
Työn ohjaaja:	Tuukka Järvinen		
Valmistumisvuosi:	2023	Sivumäärä:	127

Tiivistelmä:

Tilintarkastajan työ on hyvin syklistä, mikä johtuu siitä, että suurimmalla osalla yrityksistä tilikautena on kalenterivuosi, minkä johdosta suurimmalla osalla yrityksistä tilikausi päättyy vuoden lopussa ja suurin osa tilintarkastustyöstä painottuu seuraavan vuoden ensimmäisille kuukausille. Kyseinen ajanjakso tunnetaan myös kiirekautena. Kiirekauden aikana tilintarkastajan työkuorma ja aikapaineet kasvavat, sillä varsinkin suurilla pörssilistatuilla yhtiöillä on tiukka raportointiaikataulu, mikä asettaa myös tilintarkastukselle tiukan aikataulun. Suuresta työkuormasta ja kiireisestä aikataulusta johtuen tilintarkastuksen laatu saattaa kärsiä. Aikaisempien tutkimusten mukaan kiirekaudella on havaittu tilintarkastuksen laatua heikentävä vaikutus.

Myös tilintarkastusviiveellä, eli yrityksen tilinpäätöshetken ja tilintarkastuskertomuksen välisellä ajanjaksolla on aikaisempien tutkimusten mukaan havaittu olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, sillä aikataulun ollessa tiukka tilintarkastaja saattaa helpommin hyväksyä asiakasyrityksen antaman selityksen eikä hänellä välttämättä ole riittävästi aikaa perehtyä kaikkeen yrityksen materiaaliin. Kuitenkaan tilintarkastusviiveen kasvulla ei ole havaittu olevan selvää tilintarkastuksen laatua parantavaa vaikutusta. Toisaalta tilintarkastusviiveen kasvaessa tilintarkastajalla on enemmän aikaa ja mahdollisuuksia mahdollisten virheiden havaitsemiseen, mutta toisaalta tilintarkastustyö on monesti hyvin projektiluontoista, jonka johdosta kullekin asiakasyritykselle on varattu vain tietty määrä resursseja. Tällöin tilintarkastusviiveen kasvaessa tilintarkastaja kokee sekä budjetti-, että aikataulupaineita tarkastustyön loppuunsaattamiselle, mikä voi etenkin kiirekaudella heikentää tilintarkastuksen laatua.

Tutkielman tavoitteena on lineaarisen regressioanalyysin avulla selvittää, onko kiirekaudella ja tilintarkastusviiveellä vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkielmassa selvitetään ensin, onko kiirekaudella itsessään vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tämän jälkeen tutkielmassa selvitetään, onko tilintarkastusviiveellä kiirekauden aikana vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkielma on toteutettu yhdysvaltalaisen pörssilistattujen yhtiöiden tilinpäätös- ja tilintarkastustiedoista vuosilta 2019–2021. Tutkielmassa tilintarkastuksen laatua mitataan harkinnanvaraisen jaksojen määrällä ja kiirekautta yrityksillä, joiden tilikausi päättyy vuoden lopussa. Tilintarkastusviivettä mitataan tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuskertomuksen välisellä ajalla. Tutkimuksen tulosten perusteella kiirekaudella tai tilintarkastusviiveellä ei ole tilastollisesti merkitsevää vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Siten tutkimuksen tulokset eivät tue näkemystä siitä, että kiirekausi tai kiirekauden aikana tilintarkastusviiveen kasvu vaikuttaisivat tilintarkastuksen laatuun laatua heikentävästi.

AVAINSANAT: Tilintarkastuksen laatu, kiirekausi, tilintarkastusviive, Yhdysvallat

Sisällys

Kuviot	5
Taulukot	5
1. Johdanto	6
1.1. Tutkielman tausta ja merkitys	6
1.2. Tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset	7
1.3. Tutkimuksen rakenne	9
2. Tilintarkastuksen laatu	10
2.1. Tilintarkastuksen laadun määritelmä	10
2.2. Tilintarkastuksen laatuun vaikuttavia tekijöitä	12
2.3. Tilintarkastuksen laadun mittarit	15
3. Tilintarkastajan kiirekausi	19
3.1. Tilintarkastajan dysfunktionaalinen käyttäytyminen	20
3.2. Tilintarkastajan kokemat aikapaineet, stressi ja työuupumus sekä niiden vaikutus tilintarkastajan käyttäytymiseen	26
3.2.1. Aikapaineet	26
3.2.2. Stressi	33
3.2.3. Tilintarkastajan työuupumus	35
3.3. Kiirekauden vaikutus tilintarkastuksen laatuun	37
3.4. Yhteenveto ja hypoteesien johtaminen	44
4. Tilintarkastusviive	48
4.1. Tilintarkastusviiveeseen vaikuttavat tekijät	48
4.1.1. Yrityskohtaiset tekijät	49
4.1.2. Tilintarkastuskohtaiset tekijät	54
4.2. Tilintarkastusviiveen vaikutus tilintarkastuksen laatuun	62
4.3. Yhteenveto ja hypoteesien johtaminen	66
5. Tutkimuksen aineisto ja tutkimuksen menetelmät	70
5.1. Tutkimusaineisto	70
5.2. Tutkimusmenetelmä	73
5.2.1. Tilintarkastuksen laadun mittaaminen harkinnanvaraisten jaksotusten avulla	75
5.2.2. Kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutus tilintarkastuksen laatuun	78
6. Tutkimustulokset	84
6.1. Aineiston normaalijakautuneisuus ja poikkeavat havainnot	84
6.2. Yleiset tilastolliset tunnusluvut	86
6.3. Korrelaatiot muuttujien välillä	88

6.4.	Lineaarisen regressioanalyysin tulokset	91
6.4.1.	Kiirekauden vaikutus tilintarkastuksen laatuun	91
6.4.2.	Tilintarkastusviiveen vaikutus tilintarkastuksen laatuun	96
6.5.	Täydentävät analyysit	100
6.6.	Tutkimustulosten yleistettävyys ja rajoitteet	102
7.	Johtopäätökset ja yhteenveto	107
7.1.	Johtopäätökset ja yhteenveto tutkimustuloksista	107
7.2.	Potentiaalisia jatkotutkimusaiheita	110
	Lähdeluettelo	112
	Liitteet	122
	Liite 1. Hypoteesin 1 regressioanalyysin tulokset.	122
	Liite 2. Hypoteesin 1 muuttujien multikollinearisuuden testaus.	123
	Liite 3. Jäännösten jakaumakuviot, hypoteesi 1.	123
	Liite 4. Hypoteesin 2 regressioanalyysin tulokset.	125
	Liite 5. Hypoteesin 2 muuttujien multikollinearisuuden testaus.	126
	Liite 6. Jäännösten jakaumakuviot, hypoteesi 2.	126

Kuviot

Kuvio 1. Tilintarkastuksen laadun viitekehys.	12
--	----

Taulukot

Taulukko 1. Tutkielman aineiston keruu ja karsiminen.	72
Taulukko 2. Tutkielman aineisto toimialoittain SIC-koodin perusteella.	73
Taulukko 3. Muuttujien selitykset.	79
Taulukko 4. Kuvailevat tunnusluvut.	87
Taulukko 5. Pearsonin korrelaatiomatriisi.	90
Taulukko 6. Regressioanalyysin tulokset, hypoteesi 1.	93
Taulukko 7. Muuttujien multikollineaarisuuden testaus, hypoteesi 1.	95
Taulukko 8. Regressioanalyysin tulokset, hypoteesi 2.	98

1. Johdanto

1.1. Tutkielman tausta ja merkitys

Nykyisillä taloudellisilla markkinoilla yritysten tuottamalla taloudellisella informaatiolla on suuri merkitys. Yritysten sidosryhmät, kuten rahoittajat ja sijoittajat, tekevät taloudellisia päätöksiä yritysten tuottaman taloudellisen informaation, pääsääntöisesti tilinpäätöksen, perusteella. Tämän vuoksi on tärkeää, että taloudellinen informaatio antaa oikean kuvan yritysten toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. (Al Farooque 2016.) Tähän taloudellisen informaation oikean laadun tarpeeseen vastaa tilintarkastus, jonka tehtävänä on varmentaa, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yrityksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Jotta tilintarkastuksesta olisi yrityksen tuottaman taloudellisen informaation käyttäjille hyötyä, tulee tilintarkastuksen olla laadukasta. Suomessa tilintarkastuksen laatua pyritään pitämään yllä esimerkiksi lainsäädännön ja kansainvälisten tilintarkastusstandardien (ISA) avulla. Tilintarkastusta säätelee tilintarkastuslaki, jonka neljännen luvun pykälien mukaan tilintarkastajan on tehtävä työnsä ammattitaitoisesti ja hyvää tilintarkastustapaa noudattaen (Tilintarkastuslaki 1141/2015: luku 4: 1§ & 3§). Yhdysvalloissa tilintarkastuksen laatua ohjaavat puolestaan Public Company Accounting Oversight Boardin asettamat PCAOB- standardit. Tilintarkastuksen laatuun on kiinnitetty huomiota pitkään ja aihe on ollut myös suosittuna aikaisemman tutkimuksen kohteena.

Tilintarkastuksen korkeaa laatua voidaan pitää eräänlaisena takuuna siitä, että yritysten tuottama taloudellinen raportointi vastaa todellisuutta. Jotta tilintarkastajan tekemä tilintarkastustyö olisi laadultaan korkeaa, tulee tilintarkastajan suorittaa työnsä ammattimaisesti ja itsenäisesti, noudattaa tilintarkastusstandardeja, hankkia riittävä määrä evidenssiä sekä suorittaa työnsä määriteltyjen tarkastustoimenpiteiden mukaisesti (Francis & Yu, 2009). Korkealaatuinen tilintarkastus onkin tarkastusta, joka parantaa taloudellisen informaation luotettavuutta (Amiruddin, 2019, s. 434).

Tilintarkastuksen laatu ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti määritettävissä ja siihen vaikuttaa moni asia, joista yksi on kiirekausi. Kiirekaudella tarkoitetaan ajankohtaa, jolloin suurimmalla osalla asiakasyrityksiä tilikausi päättyy ja suurin osa tarkastustyöstä tehdään. Kiirekauden on yleisesti nähty alkavan joulukuussa, sillä esimerkiksi Yhdysvalloissa vuosien 1950–2009 välillä noin 64 prosentilla pörssilistatuista yhtiöissä tilikausi päättyi joulukuussa. Suuri määrä samanaikaisia tilintarkastustoimeksiantoja yhdistettynä tiukkoihin raportointiaikatauluihin onkin aikaisemmissa havaittu aiheuttavan tilintarkastajille muun muassa stressiä ja aikataulupaineita, jonka puolestaan on havaittu heikentävän tilintarkastuksen laatua. (López & Peters, 2012)

Kiirekauden lisäksi myös tilintarkastusviiveellä on havaittu olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastusviiveellä tarkoitetaan asiakasyrityksen tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuskertomuksen antamispäivän välistä ajanjaksoa, eli sitä, kuinka monta päivää tilinpäätöspäivästä tilintarkastuskertomuksen antamiseen kuluu. Toisaalta tilintarkastusviiveen kasvaessa tilintarkastajalla on enemmän aikaa tarkastaa vaikeita tai epäselviä tilinpäätöseriä. Toisaalta tilintarkastuksen kesto voi myös viitata vaikeuksiin tarkastuksen suorittamisessa sekä aiheuttaa tilintarkastajalle paineita tarkastuksen loppuun saattamiseksi. Näiden syiden vuoksi tilintarkastuksen keston eli tilintarkastusviiveen vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun onkin saatu keskenään osittain ristiriitaisia tuloksia. (Asthana, 2014; Abernathy ja muut, 2017; Krishnan & Yang, 2009).

1.2. Tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset

Tutkielman tavoitteena on selvittää, onko kiirekaudella ja tilintarkastusviiveellä vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksen tulokset pyrkivät tuomaan selvyyttä siihen, onko tilintarkastuksen laatu heikompaa yrityksissä, joiden tilikausi päättyy vuoden loppussa verrattuna yrityksiin, joiden tilikausi päättyy muulloin kuin joulukuussa. Lisäksi tutkimuksen tulokset pyrkivät tuomaan selvyyttä siihen, onko tilintarkastuksen kestolla eli tilintarkastusviiveellä vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimus on rajattu

yhdysvaltalaisiin pörssiyhtiöihin, sillä kuten aikaisemmin todettiin, yhdyslaisista listayhtiöistä suurimmalla osalla tilikausi päättyy joulukuussa. Toisaalta yhdysvaltalaiset pörssilistatut yhtiön on valittu tutkimuksen kohteeksi siitä syystä, että aikaisemmin todetun mukaisesti noin 36 prosentilla yrityksistä tilikausi päättyy muulloin kuin joulukuussa, mikä mahdollistaa kiirekaudella ja kiirekauden ulkopuolella tilikautensa päättävien yhtiöiden välisen vertailun.

Tilintarkastuksen laatua mitataan tutkimuksessa harkinnanvaraisten jaksotusten määrällä. Kiirekautta mitataan yhtiöillä, jotka päättävät tilikautensa joulukuussa ja tilintarkastusviivettä tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuskertomuksen antamispäivän välisenä ajanjaksona. Tutkielman tarkoituksena on vahvistaa aikaisempia tutkimustuloksia. Lisäksi kiirekausi toistuu joka vuosi ja siten on edelleen tilintarkastajan työhön merkittävästi vaikuttava asia. Kiirekaudella on myös aikaisempien tutkimusten osalta havaittu olevan negatiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun (López & Peters, 2012). Toisaalta myös tilintarkastusviiveellä on havaittu olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ja aikaisemmat tutkimustulokset ovat olleet toisistaan poikkeavia (Asthana, 2014; Krishnan & Yang, 2009). Koska tilintarkastuksen laatu on erittäin merkittävä asia taloudellisen informaation luotettavuuden kannalta ja koska aikaisempien tutkimusten tulokset laatuun vaikuttavien tekijöiden vaikutuksista ovat olleet osittain toisistaan poikkeavia tuloksia, kaipa aihe edelleen lisätutkimusta ja on edelleen ajankohtainen. Tutkielman aiheetta voidaan siten pitää merkityksellisenä.

Tutkimusongelmat on tutkimuksessa jaettu siten, että ensin tutkimuksessa keskitytään tutkimaan kiirekauden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tämän jälkeen huomioidaan myös tilintarkastusviive ja tutkitaan, onko kiirekauden aikana tilintarkastusviiveen kasvulla vaikutusta tilintarkastuksen laatuun.

1.3. Tutkimuksen rakenne

Tutkielman rakenne muodostuu teoriaosasta ja empiirisestä osasta. Teoriaosuus on toteutettu kirjallisuuskatsauksena. Teoriaosuuden alussa ensimmäisessä luvussa johdetaan tutkimusaiheeseen ja tuodaan esille aiheen merkittävyys, esitellään tutkimusongelmat ja tutkimuksen rajaukset sekä esitellään tutkielman rakenne. Toisessa luvussa perehdytään aikaisempien tutkimusten kautta tilintarkastuksen laadun käsitteeseen ja esitellään tilintarkastuksen laadun mittaamiseen käytettyjä malleja. Tutkielman kolmannessa ja neljännessä luvussa käsitellään kiirekautta ja tilintarkastusviivettä ensin yleisellä tasolla ja esitellään aikaisempien tutkimusten perusteella havaittuja kiirekauteen ja tilintarkastusviiveeseen vaikuttavia tekijöitä. Lukujen lopulla esitellään aikaisempia tutkimuksia ja niiden tuloksia kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun sekä johdetaan tutkielman tutkimusongelmat eli hypoteesit.

Tutkielman empiirisen osuus alkaa viidennestä luvusta. Viidennessä luvussa esitellään tutkimuksessa käytettävä aineisto sekä selostetaan aineiston keruun prosessi ja aineistoon tehdyt rajaukset. Lisäksi viidennessä luvussa perustellaan tutkimusmenetelmän valinta ja esitellään tutkimuksessa käytettävä tutkimusmenetelmä. Luvun lopussa esitellään empiirisessä tutkimuksessa käytettävät muuttujat sekä johdetaan tutkimuksessa käytettävät lineaariset regressiomallit.

Kuudennessa luvussa esitellään tehdyn tutkimuksen aineiston analysointi ja tutkimustulokset, joilla asetettuihin tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan. Tämän lisäksi luvussa esitellään aineiston korrelaatioanalyysien tulokset sekä tutkimusaineistoa kuvaavat tilastot. Seitsemännessä eli viimeisessä luvussa tehdään tutkimustulosten pohjalta johtopäätökset sekä pohditaan tutkimuksen mahdollisia rajoitteita sekä jatkotutkimusaiheita.

2. Tilintarkastuksen laatu

Ennen kuin kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun voidaan tutkia, on ensin tärkeää perehtyä tilintarkastuksen laadun käsitteeseen. Tämän lisäksi on ensin tärkeää käsitellä sitä, miten tilintarkastuksen laatua voidaan mitata. Näihin aiheisiin perehdytään seuraavaksi.

2.1. Tilintarkastuksen laadun määritelmä

Tilintarkastuksen laatu on riippuvainen monesta tekijästä, joten myöskään laadun määritelmä ei ole yksiselitteinen. Siten aikaisemmissa tutkimuksissa tilintarkastuksen laadusta onkin tehty erilaisia määritelmiä (Watkins ja muut, 2004, s. 153).

Francisin (2004, s. 346) mukaan tilintarkastuksen laatua voidaan ensinnäkin ajatella teoreettisena suorana, jonka toisessa päässä tilintarkastuksen laatu on heikkoa ja toisessa päässä korkeaa. Tilintarkastuksen laadun ollessa heikkoa, tarkastuksessa voidaan olettaa tapahtuvan enemmän virheitä. Siten tilintarkastuksen laadun määrittämisessä voidaan lähteä liikkeelle pohtimalla tilintarkastuksessa tapahtuvien virheiden tasoa.

Tilintarkastuksen yhtenä tärkeimmistä tehtävistä on valvoa asianmukaisten laskentaperiaatteiden noudattamista (Francis & Wang, 2008, s. 157). Tämän vuoksi tilintarkastuksessa tapahtuvana virheenä voidaankin pitää sitä, että tilintarkastaja sallii asiakkaan käyttävän sellaisia kirjanpitoperiaatteita, jotka eivät ole yleisesti hyväksytyjä. Toisaalta virheenä voidaan pitää myös sitä, että tilintarkastaja ei onnistu antamaan oikean sisältöistä tilintarkastuskertomusta. Molemmissa tapauksissa tilintarkastuksen laadun voidaan nähdä olevan heikkoa, sillä tilinpäätös voi tällöin johtaa käyttäjänsä harhaan. Tilintarkastuksen laadun ja tarkastuksessa tapahtuvien virheiden välillä voidaankin havaita olevan negatiivinen riippuvuussuhde, sillä mitä enemmän virheitä tapahtuu, sitä heikompaa tilintarkastuksen laadun voidaan nähdä olevan (Francis, 2004, s. 346).

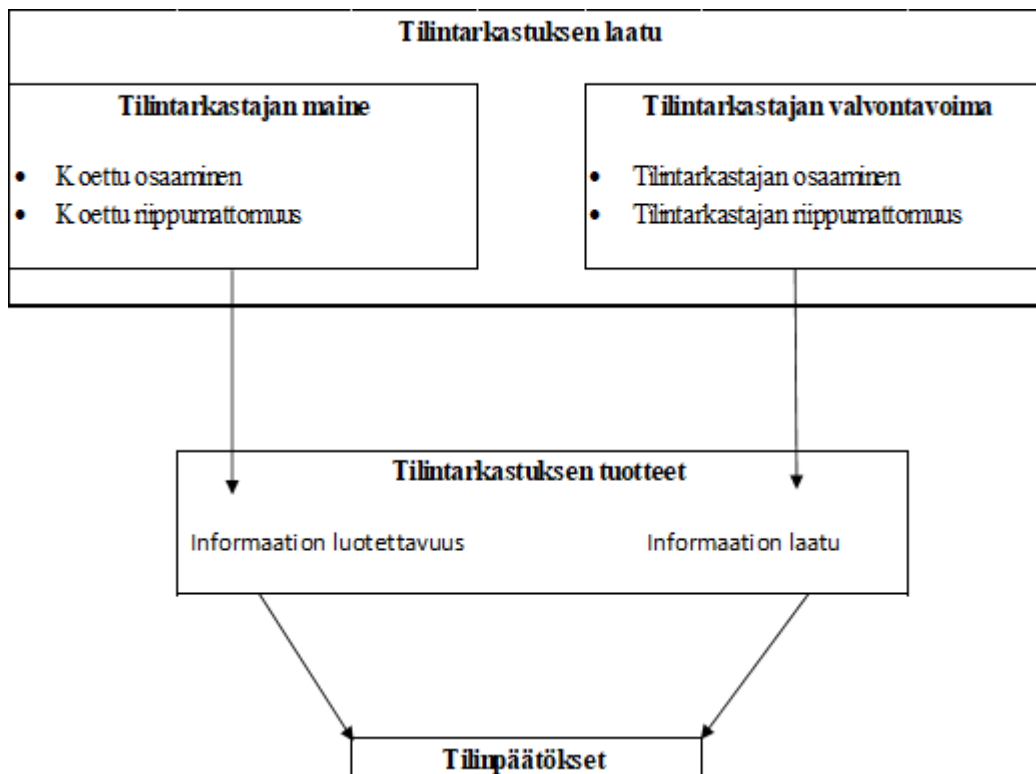
Tilintarkastuksen laatua voidaan ajatella myös sen kannalta, täyttävätkö tilintarkastajat tilintarkastukselle asetetut lakiin perustuvat vaatimukset sekä ammatilliset minimivaatimukset. Toisaalta tilintarkastuksen laatua voidaan tarkastella myös sijoittajien näkökulmasta tutkimalla, miten sijoittajat reagoivat tilintarkastuskertomuksista saatavaan informaatioon. Tilintarkastuksen ollessa korkealaatuista sijoittajien tulisi reagoida tietyn yrityksen tilintarkastuskertomuksen sisältämään informaatioon samalla tavalla, kuin muuhun yritystä koskevaan informaatioon. Korkealaatuisen tarkastuksen seurauksena syntyvien tilintarkastuskertomuksien tulisi välittää hyödyllistä informaatiota markkinoille, jota sijoittajat voivat käyttää osana taloudellista päätöksentekoa. (Francis, 2004, s. 346 & 349)

Grantin ja muiden (1996, s. 142) mukaan tilintarkastuksen laatua voidaan pyrkiä määrittelemään myös tilintarkastusriskin kautta. Tilintarkastusriski on riski siitä, että tilintarkastaja antaa vakiomuotoisen lausunnon silloin, kun tilinpäätös on olennaisesti virheellinen. Tilintarkastusriski liittyy siis olennaisen virheellisuuden olemassaoloon ja sen havaitsemiseen (ISA 200, kpl 13). Tilintarkastuksen laadun ollessa korkeaa, todennäköisyydelle, että tilintarkastaja tunnistaa ja tarvittaessa raportoi tilinpäätöksen sisältämistä virheellisyyksistä, kasvaa. (Grant ja muut, 1996, s. 142).

Watkins ja muut (2004, s. 153–155) puolestaan käyttävät tilintarkastajan valvontavoimaa ja mainetta tilintarkastuksen laadun määrittämisen apuna. Tilintarkastajan valvontavoima vaikuttaa tilinpäätöksestä saatavan informaation laatuun, kun taas tilintarkastajan maine vaikuttaa siihen, miten luotettavana asiakkaan sidosryhmät informaatiota pitävät. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajan valvontavoimaan sisältyvät tilintarkastajan osaaminen ja riippumattomuus. Se havaitseeko tilintarkastaja tilinpäätökseen mahdollisesti sisältyviä virheitä, on pitkälti kiinni tilintarkastajan osaamisesta. Riippumattomuudesta puolestaan riippuu se, kuinka todennäköisesti tilintarkastaja raportoi havaitsemistaan virheistä. Riippumattomuus onkin kriittisen tärkeä osa tilintarkastusta, sillä tilintarkastaja toimii tilinpäätösinformaation tuottajien ja käyttäjien välissä. Tilintarkastajan maineesta taas riippuu, miten luotettavana sidosryhmät näkevät tilintarkastuksen

ja miten hyvin tilintarkastus kykenee lisäämään tilinpäätöksen uskottavuutta ja luotettavuutta.

Watkins ja muut (2004, s. 153–155) ovat kehittäneet teoreettisen viitekehysten, jonka avulla voidaan hahmottaa tilintarkastuksen laadun eri osa-alueiden välisiä suhteita, sekä näiden vaikutuksia tilinpäätöksestä saatavaan informaatioon. Viitekehys esitellään kuviossa yksi.



Kuvio 1. Tilintarkastuksen laadun viitekehys (Watkins ja muut, 2004, s. 155).

2.2. Tilintarkastuksen laatuun vaikuttavia tekijöitä

Tilintarkastuksen laadun käsitteeseen tutustumisen jälkeen perehdytään seuraavaksi niihin tekijöihin, jotka voivat vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun. Aikaisemmissa tutkimuksissa onkin tunnistettu lukuisia tekijöitä, joilla on nähty olevan vaikutusta

tilintarkastuksen laatuun. Seuraavaksi esitellään muutamia tämän tutkielman kannalta keskeisimpiä tekijöitä.

Francis (2004, s. 354–357) nostaa tutkimuksessaan esille tilintarkastuksen laatuun vaikuttavista tekijöistä muun muassa tilintarkastajan toimikauden pituuden, toimiala-asiantuntemuksen, tilintarkastajan saamat konsultointipalkkiot sekä oikeusjärjestelmien vaikutuksen tilintarkastajien kannustimiin. Tilintarkastajan toimikauden pituus voi parantaa tilintarkastuksen laatua, kun tilintarkastaja oppii tuntemaan asiakkaan toiminnot paremmin. Toisaalta pitkän toimikauden myötä tilintarkastajasta voi tulla liian läheinen asiakkaan kanssa, jolloin tilintarkastajan riippumattomuus voi vaarantua ja siten myös tilintarkastuksen laatu voi heikentyä. Toimiala-asiantuntemuksen on taas nähty voivan parantaa tilintarkastuksen laatua, kun tilintarkastajalla on syvällistä tietoa asiakkaan toimialasta, mikä mahdollistaa tarkempien johtopäätöksien tekemisen.

Tilintarkastajan saamien konsultointipalkkioiden suhteesta tilintarkastuksen laatuun on havaittu, että tilintarkastajat voivat kohdella sellaisia asiakkaita lempeämmin, jotka maksavat suuria konsultointipalkkioita. Tämä voi johtaa siihen, että tällaisilla asiakkailla on suurempi mahdollisuus manipuloida tulosta, mikä puolestaan voi heikentää sekä tilintarkastuksen, että asiakasyrityksen tuloksen laatua. (Francis, 2004, s. 357)

Lopuksi Francis (2004, s. 358) nosti esille vielä kysymyksen siitä, miten tietyn valtion lait ja sääntely vaikuttavat tilintarkastajan käyttäytymiseen, kun tarkastajan täytyy täyttää tilintarkastuksen lakisääteiset vaatimukset. Yrityksen raportointiprosessiin kuuluu yleisesti paljon johdon harkintaa. Tilintarkastajat saattavat myöntyä johdon tuloksen järjestykseen ja heikkolaatuisen tuloksen raportointiin, jotta asiakas ei vaihtaisi tilintarkastajaa. Tilintarkastajien kannustin myötäillä johdon näkemyksiä voi kuitenkin muuttua, jos sijoittajien suoja on vahvaa, tai jos on todennäköisempää, että asiakkaan harhaanjohtava taloudellinen raportointi havaitaan ja tilintarkastajaa rangaistaan tämän seurauksena. Asiakkaan tuloksen laadun onkin havaittu olevan parempaa maissa, joissa sijoittajan suoja ja yleinen oikeusjärjestelmä ovat vahvoja (Francis & Wang, 2008).

Myös tilintarkastusyhteisön koolla on havaittu olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, sillä suurille tilintarkastusyhteisöille maineella on erittäin suuri merkitys. Lisäksi oikeudenkäymisriski voi olla suurempi isoilla tilintarkastusyhteisöillä. Francis ja Yu (2009) havaitsivatkin, että suuret tilintarkastusyhteisöt tarjoavat korkeampi laatusempaa tarkastusta pieniin tilintarkastusyhteisöihin verrattuna.

Lopuksi myös tilintarkastajan kiireellä ja tilintarkastuksen kestolla on havaittu olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastajien kiire korostuu varsinkin kiirekaudella, jolloin suurimmalla osalla asiakasyrityksistä tilikausi päättyy ja suurin osa tilintarkastustyöstä tehdään. Suuri määrä samanaikaisia toimeksiantoja yhdistettynä tiukkoihin määräaikoihin onkin havaittu aiheuttavan tilintarkastajille muun muassa stressiä ja aikapaineita, jonka seurauksena kiirekauden on havaittu heikentävän tilintarkastuksen laatua (López & Peters, 2012).

Tilintarkastuksen keston on havaittu riippuvan useasta tekijästä, kuten tilintarkastajan käytettävissä olevista resursseista sekä tilintarkastuksen monimutkaisuudesta. Toisaalta tilintarkastuksen keston kasvaessa tilintarkastajalla on enemmän aikaa tarkastaa vaikeita tai epäselviä tilinpäätöksen eriä. Toisaalta tilintarkastuksen kesto voi myös viitata vaikeuksiin tarkastuksen suorittamisessa sekä aiheuttaa tilintarkastajille paineita tarkastuksen loppuun saamiseksi. Muun muassa näiden syiden vuoksi tilintarkastuksen keston vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun on saatu keskenään osittain ristiriitaisia tuloksia. (Abernathy ja muut, 2017; Krishnan & Yang, 2009)

Tässä tutkielmassa keskitytäänkin juuri viimeisenä esiteltyjen kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutukseen tilintarkastuksen laatuun. Kiirekauteen ja tilintarkastusviiveeseen perehdytään tarkemmin seuraavissa pääluvuissa.

2.3. Tilintarkastuksen laadun mittarit

Kuten jo esitetystä on käynyt ilmi, on tilintarkastuksen laatua tutkittu paljon ja siitä on esitetty monia erilaisia määritelmiä. Varmasti osittain tämän seurauksena myöskään tilintarkastuksen laadun mittaamiseen käytettävästä mittarista ei ole päästy yksimielisyyteen, vaan aikaisemmissa tutkimuksissa tilintarkastuksen laatua on pyritty mittaamaan useilla erilaisilla mittareilla. Seuraavaksi esitellään muutama tämän tutkielman kannalta keskeisin tilintarkastuksen laadun mittaamiseen käytetty mittari.

Kenties yleisin käytetty tapa tilintarkastuksen laadun mittaamiseen on asiakasyrityksen tuloksen laadun mittaaminen. Tuloksen laatua on pyritty arvioimaan johdon tekemien harkinnanvaraisten jaksotuksien kautta. Myersin ja muiden (2003) mukaan asiakasyrityksen tuloksen laadusta voidaan tehdä päätelmiä tilintarkastuksen laadusta, sillä asiakasyritys yleensä yrittää tehdä jaksotuksia, joista on sille hyötyä. Tämän voiksi voidaan tehdä oletus, että mitä enemmän yritys tekee harkinnanvaraisia jaksotuksia, sitä heikompa on sen tuloksen laatu. Heikko tuloksen laatu puolestaan heijastaa heikkoa tilintarkastuksen laatua, sillä tilintarkastaja ei ole tällöin onnistunut estämään tällaisten jaksotusten tekemistä.

Kenties tunnetuin harkinnanvaraisia jaksotuksia mittaava malli on Jonesin malli, joka kehitettiin vuonna 1991 (Jones, 1991). Jonesin mallissa tuloksen laatua arvioidaan yrityksen kokonaisjaksotusten harkinnanvaraisen osan avulla. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa oli käytetty harkinnanvaraisia jaksotuksia, mutta toisin kuin Jonesin mallissa, näissä keskityttiin kokonaisjaksotusten sijaan yksittäisten kirjanpitoerien jaksotusten harkinnanvaraisiin osiin. Kokonaisjaksotuksia tarkastelemalla pitäisi kuitenkin pystyä Jonesin (1991, s. 206) mukaan havaitsemaan suurempi osa tuloksen manipulaatiosta.

Mallissa kokonaisjaksotukset lasketaan ei-rahamääräisen käyttöpääoman muutoksena ennen tuloverovelkoja vähennettynä tilikauden aikaisilla poistoilla. Ei-rahamääräisen käyttöpääoman muutos ennen verovelkaa määritellään vaihtuvien vastaavien, pois

lukien käteisvarat ja lyhytaikaiset sijoitukset, muutoksella vähennettynä lyhytaikaisella vieraalla pääomalla pois lukien pitkäaikaisen vieraan pääoman lyhytaikainen osuus ja tuloverovelka. Koska kokonaisjaksotusten ei-harkinnanvaraisen osan voidaan olettaa pysyvän suhteellisen samalla tasolla vuodesta toiseen, voidaan muutoksia kokonaisjaksotuksissa selittää juuri harkinnanvaraisten jaksotusten muutoksella. (Jones, 1991, s. 207–210)

Jonesin (1991) jälkeen mallissa on kuitenkin havaittu tiettyjä ongelmia ja sitä on kehitelty eteenpäin. Dechowin ja muiden (1995, s. 199) mukaan Jonesin mallin oletuksena on, että liikevaihto ei ole ollenkaan harkinnanvaraista. Jos kuitenkin tulosta manipuloidaan liikevaihtoon sisältyvillä harkinnanvaraisilla erillä, Jonesin malli epäonnistuu tunnistamaan kyseisiä eriä harkinnanvaraisiksi. Harkinnanvaraisuuden seurauksena sekä liikevaihto, että kokonaisjaksotusten määrä kasvaa saamisten kasvun myötä.

Dechow ja muut (1995, s. 199–200) kehittivätkin Jonesin mallin pohjalta uuden, muunnellun Jonesin mallin. Muunnellun mallin tarkoituksena on eliminoida Jonesin mallin taipumus mitata virheellisesti harkinnanvaraisia jaksotuksia silloin, kun harkinnanvaraisuutta käytetään liikevaihdossa. Muunnellussa mallissa ei-harkinnanvaraiset jaksotukset ja niissä tapahtuvat muutokset otetaan huomioon tapahtumajakson aikana, eli silloin kun mahdollinen tuloksen manipulointi on tapahtunut. Muunnellussa mallissa oletetaan, että kaikki muutokset luottomyynnissä tapahtumajaksolla johtuvat tuloksen järjestelystä. Oletus perustuu siihen, että tulosta on helpompi järjestellä käyttämällä harkinnanvaraisuutta luottomyynnin kirjaamisessa liikevaihtoon, kuin käyttämällä harkinnanvaraisuutta käteismyynnin kirjaamisessa liikevaihtoon. Tämän myötä muunneltu malli ottaa huomioon myös liikevaihtoon tehtävät harkinnanvaraiset kirjaukset.

Bellin ja muiden (2015) mielestä harkinnanvaraiset jaksotukset mittaavat tilintarkastuksen laatua epäsuorasti ja mittaavat taloudelliseen raportointiin ja tilintarkastuksiin liittyviä asioita siten, etteivät ne täysin vastaa tilintarkastajien toimien laatua tilintarkastusprosessissa. Tämän vuoksi Bell ja muut (2015) käyttävät omassa tutkimuksessaan

tilintarkastuksen laadun mittarina erään Big 4- tilintarkastusyhteisön omien sisäisten laaduntarkastajien tekemää arviointia tilintarkastusprosessin eri ominaisuuksien laadusta. Tilintarkastuksen laadun mittari koostui kahdesta komponentista, joita olivat yhdistelmäarvio toimeksiannon kokonaislaadusta, sekä tilintarkastuspuutteiden kokonaismäärä.

Myös tilintarkastajan antamaa lausuntoa koskien asiakasyrityksen toiminnan jatkuvuutta koskevaa epävarmuutta on pidetty tilintarkastuksen laadun mittarina. Toiminnan jatkuvuutta koskevan epävarmuuden arviointia säädellään ISA 570 -standardissa. Standardin mukaan tilintarkastajan tulee tilintarkastuksen yhteydessä arvioida, onko asiakkaan johdon tekemä arvio yhtiön kyvystä jatkaa liiketoimintaa asianmukainen. Tilintarkastajan tulee myös arvioida, onko olemassa olennaisia epävarmuustekijöitä, jotka voivat vaikuttaa yrityksen kykyyn jatkaa toimintaansa vähintään seuraavat 12 kuukautta. Mikäli tilintarkastaja havaitsee yhtiön toiminnan jatkumisen kannalta merkittäviä epävarmuustekijöitä, tulee tilintarkastajan aina sisällyttää tilintarkastuskertomukseen tieto toiminnan jatkuvuutta koskevasta epävarmuudesta. (Sundgren & Svanström, 2014, s. 533)

Knechel ja Vanstraelen (2007) käyttivätkin tilintarkastuksen laadun mittarina todennäköisyyttä siitä, että tilintarkastaja antaa lausunnon koskien asiakasyrityksen toiminnan jatkuvuutta koskevasta epävarmuudesta. Tutkimuksessa oletettiin, että tilintarkastuksen laadun heikkeneminen on yhteydessä sen todennäköisyyden kasvulle, että tilintarkastaja ei anna lausuntoa toiminnan jatkuvuutta koskevasta epävarmuudesta yritykselle, joka myöhemmin menee konkurssiin, tai että tilintarkastaja antaa tällaisen lausunnon yritykselle, joka ei mene konkurssiin. Tällöin todennäköisyys virheellisen tilintarkastuskertomuksen antamiselle kasvaa ja virheellistä kertomusta voidaan pitää merkinä heikosta tilintarkastuksen laadusta.

Lopuksi tilintarkastuksen laatua voidaan pyrkiä arvioimaan myös asiakasyrityksen myöhemmin tilinpäätökseen tekemien oikaisuiden (future restatements) avulla. Esimerkiksi Blankleyn ja muiden (2014, s. 27) mukaan tilinpäätöksen oikaiseminen jälkikäteen

tarkoittaa merkittävää virhettä asiakasyrityksen taloudellisessa raportoinnissa ja tuloksen laadussa. Tämän vuoksi, mikäli asiakas joutuu myöhemmin oikaisemaan tilinpäätöksellä raportoituja lukuja, ei tilintarkastuksen laadunkaan voida nähdä olleen laadukasta, sillä oikaisuun johtava virhe on tällöin jäänyt joko havaitsematta tai raportoimatta.

3. Tilintarkastajan kiirekausi

Kiirekausi on tilintarkastajien keskuudessa käytettävä termi ajanjaksosta, jolloin suurimmalla osalla yrityksistä tilikausi päättyy, ja jolloin suurin osa tilintarkastustyöstä tehdään. Kiirekausi alkaa joulukuussa, joka on yleisin ajankohta tilikauden päättymiselle, ja kattaa myös seuraavan vuoden ensimmäiset kuukaudet, jolloin suuri osa varsinaisesta tilintarkastuksesta tapahtuu. Esimerkiksi Yhdysvalloissa vuosina 1950–2009 64 prosentilla pörssiyrityksistä tilikausi päättyi joulukuussa (López & Peters, 2012, s. 140–141).

Kiirekausi aiheuttaa tilintarkastukselle selviä haasteita. Kiirekaudella tilintarkastajat kokevat ylimääräistä stressiä, sillä he joutuvat työskentelemään pitkiä työpäiviä usean kuukauden ajan. Kiirekaudella tilintarkastajien on havaittu työskentelevän jopa 37 prosenttia enemmän kuin muina aikoina, sillä kiirekaudella tilintarkastajat työskentelevät keskimäärin jopa 59 tuntia viikossa, kun taas muina aikoina keskimääräinen työviikko oli 43 tuntia. (Jones ja muut, 2010, s. 22; Sanders ja muut, 1995, s. 46). Lisäksi tilintarkastajat kohtaavat kiirekaudella toistuvia, vaativia aikarajoja, mikä aiheuttaa jännitteen työn ja muun elämän välille, sekä lisää tilintarkastajien työssään kokemia paineita, kuten aikapaineita. Pitkään jatkunut stressi yhdessä vähäisen vapaa-ajan kanssa puolestaan lisäävät tilintarkastajien kokemaa työuupumusta, jolla voi olla tilintarkastuksen laatua heikentävä vaikutus (Jones ja muut, 2010, s. 22).

Kiirekauden yhteydessä on myös syytä tarkastella tilintarkastuksen laatua heikentävää, dysfunktionaalista käyttäytymistä. Useat aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että tilintarkastajan kokemilla aikapaineilla on selvä vaikutus tilintarkastajien taipumukseen käyttäytyä dysfunktionaalisesti (ks. esim. Otley & Pierce 1996a). Tällaista käyttäytymistä voidaan pitää hyväksymättömänä, sillä se voi heikentää tilintarkastuksen laatua ja lisätä virheellisen tilintarkastuskertomuksen antamisen todennäköisyyttä. Tilintarkastajille ammattikuntana onkin merkittävä haaste ensinnäkin tunnistaa dysfunktionaalisen käyttäytymisen eri muodot ja sen jälkeen löytää keinoja vähentää tai poistaa tällaista

käyttäytymistä, jotta tilintarkastuksen laadun heikkenemistä voitaisiin välttää. (Coram ja muut, 2008, s. 146)

Tämän vuoksi onkin aluksi syytä perehtyä, miksi dysfunktionaalista käyttäytymistä esiintyy ja mitä eri muotoja dysfunktionaaliseen käyttäytymiseen on aikaisemmissa tutkimuksissa tunnistettu. Tämän jälkeen perehdytään tilintarkastajien kokemuksiin aikapaineisiin, stressiin, sekä työuupumukseen. Luvun lopussa tarkastellaan kiirekauden vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun tehtyjä aikaisempia tutkimuksia ja johdetaan ensimmäinen tutkimushypoteesi.

3.1. Tilintarkastajan dysfunktionaalinen käyttäytyminen

Tilintarkastajan dysfunktionaalisen eli tilintarkastuksen laatua heikentävällä käyttäytymisellä tarkoitetaan tilintarkastajien toimia tarkastustoimeksiannon aikana, jotka vähentävät tilintarkastusevidenssin keräämisen tehokkuutta vääränlaisella tavalla ja siten mahdollisesti vaikuttavat heikentävästi tilintarkastuksen laatuun (Malone & Roberts, 1996, s. 49). Tällainen käyttäytyminen saattaa heikentää tilintarkastuksen laatua, sillä se lisää virheellisen tilintarkastuskertomuksen antamisen riskiä ja saattaa siten olla hyvin vahingollista tilinpäätöksen käyttäjiä kohtaan (Coram ja muut, 2008, s. 127).

Tilintarkastuksen laatua heikentävä käytös voi esimerkiksi johtua tilintarkastuksen korkean laadun vaatimuksen ja toisaalta kustannustehokkuuden välisestä ristiriidasta. Piercen ja Sweeneyn (2004) tarkoituksena oli tutkia tiettyjen muuttujien ja kustannus-laaturistiriidasta johtuvien reaktioiden välistä suhdetta. Tutkimus suoritettiin kyselytutkimuksella entisille juniori- ja senioritason tilintarkastajille Irlannissa. Tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastajia valvovat tavanomaiset kontrollit toimivat vain osittain tehokkaasti ja reaktiona vajavaisiin kontrolleihin tilintarkastajat syyllistyvät toisinaan dysfunktionaaliseen käyttäytymiseen. Dysfunktionaalista käyttäytymistä havaittiin aiheuttavan erityisesti tarkastusbudjettien ja määräaikojen aiheuttamat paineet, sekä

erilaiset suoritusarvioinnit, joissa sekä arviointityylillä, että tiheydellä havaittiin olevan merkitystä.

Painon ja muiden (2012) Malesiassa tekemän tutkimuksen lähtökohtana puolestaan oli, että ennen todellisten laatua heikentävien tekijöiden selvittämistä täytyy nämä tekijät tunnistaa. Tutkimuksessa tilintarkastajilta kysyttiin tekijöistä, jotka heillä vaikuttaisivat dysfunktionaalisen käyttäytymisen hyväksymiseen. Dysfunktionaalista tekijöistä tarkasteltiin kyselyssä kolmea käyttäytymistapaa, joiden on havaittu olevan haitallisia tilintarkastuksen laadun suhteen. Näitä tapoja olivat tarkastusvaiheen ennenaikainen päättäminen, tehtyjen työtuntien kirjaamatta jättäminen sekä alun perin suunniteltujen tarkastustoimenpiteiden muuttaminen tai korvaaminen.

Tutkimuksessa havaittiin, että tarkastusvaiheen ennenaikaisen päättämisen hyväksymiseen vaikutti selvästi eniten esimieheltä tuleva painostus. Tehtyjen tuntien raportoimatta jättämisen hyväksymiseen havaittiin vaikuttavan neljä syytä, joita olivat: 1. etenemis- ja ylenemismahdollisuuksien parantuminen, 2. yksilön suoritusarvioinnin parantuminen, 3. lähiesimiehen antama suositus, ja 4. tuntien kirjaamatta jättäminen siksi, että myös muut jättävät tunteja kirjaamatta. Myös tarkastustoimenpiteiden muuttamisen tai korvaamisen hyväksymiseen löydettiin vaikuttavan neljä syytä, joita olivat: 1. suunnitellun tarkastustoimenpiteen koettiin olevan tarpeeton, 2. toimenpiteen yhteydessä ei ole aiemmin havaittu virheitä, 3. tilintarkastaja ei koe, että suunnitellulla toimenpiteellä onnistuttaisiin nytkään löytämään virheitä, ja 4. tilintarkastaja kokee paljon aikapaineita tarkastuksen valmiiksi saamisessa. (Paino ja muut, 2012)

Myös niillä tilintarkastajilla, jotka osoittivat suurempaa aikomusta vaihtaa työpaikkaa tai alaa, havaittiin suurempi taipumus hyväksyä tilintarkastuksen laatua heikentävää käyttäytymistä (Paino ja muut, 2012). Malonen ja Roberts (1996) mukaan tilintarkastajat, jotka ovat aikeissa irtisanoutua työstään, ovat taipuvaisempia dysfunktionaaliseen käyttäytymiseen johtuen siitä, että näillä tilintarkastajilla on pienempi irtisanomisen pelko tilanteessa, jossa ei-hyväksyttävä käyttäytyminen havaittaisiin. Nämä henkilöt saattavat myös olla vähemmän kiinnostuneita käyttäytymisen mahdollisista negatiivisista

vaikutuksista koskien suorituksen arviointia ja mahdollisia ylennyksiä, mikä saattaa selittää tällaista käytöstä työstään pois aikovilla tilintarkastajilla.

Tilintarkastuksen laatua heikentävän käytöksen syistä on siis esitetty erilaisia näkemyksiä, mutta suurin osa näkemyksistä koskee tilintarkastajien kokemia aikapaineita (katso esim. Otley & Pierce, 1996a; Coram ja muut, 2004). Aikapaineita kohdatessaan tilintarkastaja voi Dezoortin & Lordin (1997) mukaan käyttäytyä joko funktionaalisesti tai dysfunktionaalisesti. Funktionaalista käyttäytymistä voidaan pitää toivottavana ja se pitää sisällään esimerkiksi aiempaa kovempaa työskentelyä, lisääjän pyytämistä toimeksianton suorittamiseen, tehokkaampien tarkastusmenetelmien käyttöä sekä tehdyn työn oikein kirjaamista.

Kaikki tilintarkastajat eivät kuitenkaan toimi aikapaineita kohdatessaan toivottavalla tavalla. Pierce ja Sweeney (2004) havaitsivat, että aikabudjetit ovat suuri osa yksittäisen tilintarkastajan suorituksen arviointia, jonka vuoksi aikatavoitteissa pysymisellä on suuri vaikutus myös tilintarkastajien urakehitykseen. Tämän vuoksi kaikki tilintarkastajat eivät pidä funktionaalista käyttäytymistä kaikissa tilanteissa mahdollisena tai toivottavana, vaan turvautuvat tilintarkastusta heikentävään dysfunktionaaliseen käyttäytymiseen, kuten tehtyjen työtuntien kirjaamatta jättämiseen aikatavoitteissa pysyäksään. Donnellyn ja muiden (2003) mukaan jotkut tilintarkastajat voivatkin kokea tilintarkastuksen laatua heikentävän käyttäytymisen jopa tarpeellisena tilanteissa, joissa organisaation tavoitteita tai henkilökohtaisia tavoitteita ei voida saavuttaa toivottavilla suoritustavoilla. Myös Otleyn ja Piercen (1996a) tulokset tukevat tätä havaintoa, sillä he havaitsivat, että dysfunktionaalisen käyttäytymisen esiintymistiheys kasvoi selvästi sen jälkeen, kun aikabudjettien nähtiin olevan saavuttamattoman tiukkoja.

Aikapaineita kohdatessaan tilintarkastajan tulee myös priorisoida toimenpiteitä, jotka säästävät aikaa, jolloin tilintarkastajan voidaan olettaa minimoivan laajat tarkastusvaiheet ja -toimenpiteet. Tällöin tilintarkastaja myös todennäköisemmin hyväksyy asiakkaan tekemän riittämättömän selvityksen ja luottaa asiakkaaseen enemmän kuin olisi

kohtuullista. Toisaalta myös puutteet tilintarkastajien osaamisessa ja tiedoissa voivat johtaa riittämättömien selvitysten hyväksymiseen, sillä osaamisen ja tiedon ollessa puutteellista tilintarkastajalla ei välttämättä ole kompetenssia haastaa asiakkaan esittämiä väitteitä. (Svanström, 2016)

Coram ja muut (2004) puolestaan tutkivat onko aikapaineilla ja olennaisen virheellisyyden riskillä yhteisvaikutusta dysfunktionaaliseen käyttäytymiseen. Yhteisvaikutuksen tutkiminen koettiin tarpeelliseksi, sillä olennaisen virheellisyyden riskin tulisi vaikuttaa tilintarkastajien käyttäytymiseen tarkastustoimeksiannon aikana. ISA- standardien mukaan mitä korkeampia tarkastuksen ominaisriski ja kontrolliriski ovat, sitä enemmän tilintarkastajan tulisi kerätä tarkastusevidenssiä varmistuakseen tilinpäätöksen oikeellisuudesta (ISA, 400, kpl 47). Näin ollen tilintarkastajien taipumus käyttäytyä ei-toivottavalla tavalla tulisi olla sidoksissa tilintarkastuksen riskisyyteen. Toisaalta Coramin ja muiden (2004) tutkimuksen taustalla oli myös ajatus siitä, että tilintarkastajat saattavat käyttäytyä ei-toivotulla tavalla, jotta he pysyisivät annetussa budjetissa. Tutkimuksessa dysfunktionaalisen käyttäytymisen muodoista tutkittiin epävarman tilintarkastusevidenssin hyväksymistä ja alun perin määritetyn otoskoon supistamista.

Coram ja muut (2004) havaitsivat, että aikapaineita kokevan tilintarkastajan alttius käyttäytyä ei-toivottavalla tavalla oli riippuvainen tarkastustoimeksiannon olennaisen virheellisyyden riskistä, sillä riskin kasvaessa ei-toivottavan käyttäytymisen todennäköisyys laski. Tämä havainto koski kuitenkin vain alun perin määritetyn otoskoon supistamista. Olennaisen virheellisyyden riskin suuruudella ei puolestaan havaittu olevan merkitystä tilintarkastajien taipumukseen hyväksyä epävarmaa tilintarkastusevidenssiä. Tuloksista voitiinkin vetää johtopäätös, että tilintarkastajat eivät koe kaikkia ei-toivottavan käyttäytymisen muotoja yhtä haitallisina. Tulokset antavat myös viitteitä siitä, että tilintarkastajien kokiessa aikapaineita tietty ei-toivottavan käyttäytymisen muoto voi olla myös strateginen valinta, jonka avulla tilintarkastaja varmistaa aikatavoitteiden rajoissa pysymisen.

Tilintarkastajien käyttäytymisessä on aikaisempien tutkimusten perusteella havaittu useita piirteitä, joiden on nähty heikentävän tilintarkastuksen laatua. Piercen ja Sweeneyn (2004, s. 417) mukaan kenties kaikkein suurimpana uhkana tilintarkastuksen laadulle voidaan mukaan pitää tarkastusvaiheen ennenaikaisista lopettamista. Tarkastusvaiheen ennenaikaisella lopettamisella viitataan siihen, että tilintarkastaja päättää tietyn tarkastusvaiheen ennen kuin työ on suoritettu loppuun eikä mikään muu tarkastustoi-
menpide kata suorittamatonta työtä. Tarkastusvaiheen ennenaikaisessa lopettamisessa tilintarkastaja myös jättää kyseisen laiminlyönnin ilmoittamatta. Myös tilintarkastajien mielestä tarkastusvaiheen ennenaikainen tai virheellinen lopettaminen on suuri uhka, sillä Otley ja Piercen (1996a) mukaan ennenaikainen lopettaminen oli tutkituista dysfunktionaalisen käyttäytymisen muodoista kaikista haitallisista tilintarkastajien oman moraalikäsitteen mukaan.

Pierce ja Sweeney (2004) havaitsivat, että suurimpana syynä tarkastusvaiheen ennenaikaiselle päättämiseksi oli se, että tilintarkastajien mielestä kyseinen tarkastusvaihe vaikutti tarpeettomalta. Toiseksi suurimpana syynä havaittiin olevan vaikeus saada informaatiota asiakkaalta ja kolmanneksi suurimpana paineet työskennellä samanaikaisesti usean toimeksiannon parissa. Lisäksi myös sekä budjetista aiheutuvien aikarajoitteiden, että asiakkaasta johtuvien määräaikojen havaittiin olevan syynä tarkastusvaiheen ennenaikaiselle päättämiseksi.

Sekä Malonen ja Roberts (1996), että Otley ja Piercen (1996b) tutkimuksissa lähestymistapana oli, että tilintarkastajat saivat itse arvioida kuinka useasti he ovat syyllistyneet dysfunktionaaliseen käyttäytymiseen. Malonen ja Roberts (1996) tarkoituksena oli tutkia muun muassa tilintarkastajien ammatillisten ja persoonallisten ominaisuuksien vaikutuksia kuuteen eri dysfunktionaalisen käyttäytymisen muotoon. Otley ja Pierce (1996b) puolestaan tutkivat kyseisen käyttäytymisen neljää eri muotoa ja halusivat selvittää, oliko organisaationaalisilla tekijöillä, kuten asetetun aikabudjetin saavutettavuudella tai tilintarkastusmanagerien johtamistyyllillä, vaikutusta kyseiseen käyttäytymiseen.

Otley ja Pierce (1996b) havaitsivat, että tilintarkastajien vastausten perusteella yleisimpänä dysfunktionaalisen käyttäytymisen muotona oli asiakkaan toimittamien dokumenttien vain pintapuolinen tarkastelu, kun taas virheellisen tulkinnan tekeminen asiakkaan käyttämien kirjanpitoperiaatteiden asianmukaisuudesta koettiin olevan harvinaisin. Malone ja Roberts (1996) puolestaan havaitsivat tehtävän työmäärän vähentämisen olevan selvästi yleisin ei-toivottavan käyttäytymisen muoto. Toisaalta taas tarkastusvaiheen ennenaikaisen päättämisen koettiin olevan harvinaisin ei-toivottavan käyttäytymisen muoto, sillä 75 prosenttia vastaajista kokivat, etteivät olleet ikinä päättäneet tarkastusvaihetta ennenaikaisesti. Poikkeuksena Otley ja Piercen (1996b) tuloksiin, Malonen ja Robertsin (1996) mukaan dokumenttien vain pintapuolinen tarkastelu oli vasta neljänneksi yleisin dysfunktionaalisen käyttäytymisen muoto.

Malonen ja Robertsin (1996), sekä Otley ja Piercen (1996b) tutkimukset ovat kuitenkin saaneet osakseen myös kritiikkiä niissä käytettyjen tutkimusmenetelmien osalta. Coramin ja muiden (2008) mukaan tilintarkastajilta saadut vastaukset koottiin tutkimuksessa yhteen edustamaan dysfunktionaalista käyttäytymistä, mitä sitten käytettiin muuttujana tutkimusten hypoteesien testaamiseksi. Näin tekemällä tutkimuksissa käsiteltiin dysfunktionaalisen käyttäytymisen eri muotoja homogeenisenä ryhmänä. Coramin ja muiden (2008) mukaan on kuitenkin syytä huomioida, että jos käyttäytymisen eri muodot eroavat ominaisuuksiltaan toisistaan, on mahdollista, että koottujen vastausten yhdistäminen ei ehkä ole tarkoituksenmukaista. Tällöin tutkimuksessa voidaan päätyä erilaisiin tuloksiin riippuen dysfunktionaalisen käyttäytymisen muodosta.

Coramin ja muiden (2008) mukaan dysfunktionaalisen käyttäytymisen eri muotoja tulisi tutkia toisista erillään, sillä ne voivat olla ominaisuuksiltaan erilaisia. Siten tutkimuksessa voidaan päätyä tekemään virheellisiä johtopäätöksiä, mikäli kaikkia käyttäytymisen eri muotoja käsitellään yhtenä ryhmänä. Myös aikaisemmista tutkimuksista voidaan saada tukea tälle johtopäätökselle (ks. Coram ja muut, 2004).

3.2. Tilintarkastajan kokemat aikapaineet, stressi ja työuupumus sekä niiden vaikutus tilintarkastajan käyttäytymiseen

Kuten edellä esitetystä käy ilmi, aikaisempien tutkimusten mukaan yksi merkittävimmistä tilintarkastuksen laatua heikentävän käyttäytymisen syistä ovat aikapaineet, jotka myös aiheuttavat tilintarkastajalle stressiä sekä voivat johtaa työuupumukseen. Seuraavaksi perehdytäänkin siihen, mistä aikapaineet johtuvat ja mikä vaikutus niillä on tilintarkastajan käyttäytymiseen. Lisäksi tarkastellaan stressin ja työuupumuksen vaikutuksia tilintarkastajan käyttäytymiseen.

Koska tilintarkastajien käyttäytymistä ja kokemuksia koskeva tutkimus perustuu tilintarkastajien subjektiivisiin havaintoihin, kaikissa tässä osiossa viitatuissa tutkimuksissa tutkimus on suoritettu tilintarkastajille osoitettujen kyselytutkimusten avulla. Sen vuoksi käytettyä tutkimustapaa ei ole syytä tuoda erikseen esille jokaisen viitatus tutkimuksen kohdalla. Kyselytutkimuksista mahdollisesti poikkeavat tutkimusmenetelmät tuodaan kuitenkin esille.

3.2.1. Aikapaineet

Ettredgen ja muiden (2008) mukaan aikabudjettipaineet ovat seurausta siitä, että kilpailuedun saamiseksi tilintarkastusyhteisöt ja tilintarkastajat pyrkivät laskemaan tilintarkastuspalkkioita samalla yrittäen palvella asiakkaita mahdollisimman hyvin. Tämä laadun ja palkkioiden välinen ristiriita voi synnyttää tilintarkastajalle aikabudjettipaineita, sillä tilintarkastajan tulisi pystyä suorittamaan laadukasta tarkastusta aiempaa pienemmällä työmäärällä ja nopeammassa aikataulussa. Tällaiset paineet voivatkin johtaa siihen, että tilintarkastajat eivät pysty suorittamaan työtä niin laadukkaasti kuin heiltä odotetaan, jolloin tilintarkastajat voivat myös joutua hyväksymään suuremman tilintarkastusriskin.

Aikapaineita voi aiheutua monien syiden takia. Asiakkaat voivat esimerkiksi painostaa tilintarkastajaa pienentämään tilintarkastuspalkkioita, tai sitten esimerkiksi tarkastusohjelma voi olla huonosti suunniteltu. Toisaalta myös monet tilintarkastuskohtaiset tekijät kuten tarkastuksen tekninen monimutkaisuus, lisääntynyt väärinkäytösriski sekä liian vähäiset resurssit voivat aiheuttaa aikapaineita. Ollakseen kilpailukykyisiä tilintarkastusyhteisöjen tulisi olla sekä toimivia, että tehokkaita. Tilintarkastajien tulee kerätä riittävästi tilintarkastusevidenssiä, jotta tarkastus tulee suoritetuksi ammatillisten standardien mukaan. Toisaalta tilintarkastajien tulee samaan aikaan myös toimia tehokkaasti kustannusten minimoimiseksi. (Pierce & Sweeney, 2004). Kuten jo luvussa 3.1 mainittiin, laadun ja kustannusten välinen ristiriita aiheuttaa tilintarkastajille aikapaineita.

Myös sääntely voi aiheuttaa tilintarkastajille aikapaineita. Esimerkiksi Yhdysvalloissa arvopaperimarkkinaviranomainen SEC on useaan kertaan tiukentanut yritysten raportointiaikatauluja, jolloin myös tilintarkastajien tulee työskennellä aiempaa nopeammassa aikataulussa (esim. Bryant-Kuchter ja muut, 2013).

Dezoort ja Lord (1997) tutkivat laajasti tilintarkastajan työssään kokemia paineita. He pyrkivät luokittelemaan laskentatoimen ja tilintarkastuksen parissa työskentelevien kokemia, ympäristöstä, organisaatiosta ja työrooleista johtuvia paineita, jotka voivat aiheuttaa stressiä sekä voivat siten mahdollisesti vaikuttaa asenteisiin, aikomuksiin ja käyttäytymiseen. Tutkimuksessa tunnistettiin lukuisia eri stressiä aiheuttavia paineita, kuten aikabudjetti- ja määräaikapaineita, sekä työkuormasta aiheutuvia paineita.

Ajasta aiheutuvat paineet voidaan Dezoortin ja Lordin (1997) mukaan jakaa aikabudjettipaineisiin ja määräaikapaineisiin. Aikabudjettipaineet muodostuvat siitä, kun tilintarkastajien käytössä olevat resurssit rajataan tiettyyn määrään tietyn toimeksiannon suorittamista varten. Määräaikapaineita syntyy puolestaan siitä, että tietty toimeksianto tulee suorittaa tiettyyn ajankohtaan, kuten päivämäärään, mennessä. Aikapaineita voi syntyä niin organisaation sisällä kuin asiakkaasta tai kolmannesta tahosta, kuten SEC:sta, johtuen. Organisaation sisäiset aikapaineet ovat yleensä aikabudjettipaineita, kun taas

asiakkaasta tai kolmannesta tahosta johtuvat aikapaineet ovat yleensä määräaikapaineita. Esimerkiksi etenkin suurilla yrityksillä on usein vahva neuvotteluvoima, jolloin ne pystyvät määrittämään mihin ajankohtaan mennessä tilintarkastuksen on oltava valmis.

Aikabudjettien avulla tilintarkastajat usein pyrkivät varmistamaan resurssien riittävyyden kaikkiin toimeksiantoihin. Resursseja joudutaankin usein rajoittamaan monista syistä, kuten henkilöstön rajallisesta määrästä tai asiakkaiden maksamista palkkioista johtuen. Myös erittäin kilpaillut tilintarkastusmarkkinat pahentavat aikabudjettipaineita. Näiden syiden vuoksi aikabudjeteista johtuvien paineiden voidaan sanoa olevan pitkäaikaisia ja laaja-alaisia paineita, jotka ovat aina läsnä tilintarkastajan työssä. (Dezoort & Lord, 1997)

On totta, että tarkastustoimeksiannoille on syytä asettaa aikabudjetteja, jotta tarkastustyön suunnittelu ja toteutus onnistuvat. Tilintarkastusyhteisöjen asettamat aikabudjetit ovat kuitenkin saaneet osakseen myös kritiikkiä. Esimerkiksi jo Otley ja Pierce (1996b) havaitsivat, että asetettavat aikarajat toimivat usein itseään vastaan. Aikabudjettien liiallisella painottamisella voikin olla jopa haitallinen vaikutus tilintarkastukselle, yksittäiselle tilintarkastajalle ja jopa koko tilintarkastajien ammattikunnalle.

Aikapaineiden onkin jo pitkään epäilty olevan yksi mahdollinen syy tilintarkastuksen laadun heikkenemiselle. Etenkin aikabudjettipaineiden on nähty alentavan tilintarkastuksen laatua. Sekä Malone ja Roberts (1996), että Otley ja Pierce (1996a) löysivät yhteyden aikabudjettipaineiden ja tilintarkastajien tilintarkastuksen laatua heikentävän käytöksen välillä. Otley ja Pierce (1996a) myös havaitsivat, että tilintarkastuksen laatua heikentävä käyttäytyminen kasvaa erityisesti silloin, kun asetetut aikabudjetit ovat mahdottomia eivätkä ole realistisesti saavutettavissa.

Margheim ja muut (2005) puolestaan tutkivat määräaikapaineita ja aikabudjettipaineita samanaikaisesti arvioidakseen niiden mahdollisia yksilöllisiä ja / tai yhteisiä vaikutuksia

tilintarkastajien käyttäytymiseen. Tutkimuksessa selvitettiin aikapaineiden vaikutuksia yksittäisiin stressitekijöihin, jotka jaettiin kolmeen kategoriaan: subjektiivisiin stressimittareihin, organisaationaalisiin käyttäytymismittareihin, kuten todennäköisyys dysfunktionaaliseen käyttäytymiseen, sekä kognitiivisiin ongelmiin, kuten huolimattomuusvirheiden todennäköisyyteen. Tutkimus suoritettiin kuvitteellisen case -yrityksen avulla. Tutkimuksen kysymystenasettelun taustalla oli oletus siitä, että kahdentyyppisillä aikapaineilla on itsenäinen, lisäävä vaikutus stressitekijöihin.

Tutkimuksessa havaittiin, että molemmat aikapaineet kasvattavat sekä juniori-, että senioritason tarkastajien kokemaa stressiä. Jo toisen aikapaineen olemassaolo lisäsi merkittävästi tilintarkastajien stressitasoa. Toisaalta molempien aikapaineiden ilmetessä samanaikaisesti nosti tämä stressitasoa enää vain vähän ylemmäs. Molemmilla aikapaineilla havaittiin olevan toisiaan lisäävä vaikutus myös organisaationaalisiin käyttäytymismittareihin ja molempien aikapaineiden kasvaessa myös dysfunktionaalisen käyttäytymisen havaittiin kasvavan. Viimeisenä havaintona tutkimuksessa havaittiin, että aikapaineiden vaikutus kognitiivisiin ongelmiin on riippuvainen tilintarkastajan tasosta. Ainoastaan aikabudjettipaineilla havaittiin olevan selkeä vaikutus senioritason tarkastajien kognitiivisiin ongelmiin, kun taas junioritason tarkastajilla myös määräaikapaineilla havaittiin olevan yhteys heidän kokemiinsa kognitiivisiin ongelmiin. (Margheim ja muut, 2005)

Margheimin ja muiden (2005) mukaan johtopäätöksenä voidaan todeta, ettei aikapaineita tulisi tutkia yleisellä tasolla, vaan ne tulisi jakaa aikabudjettipaineisiin ja määräaikapaineisiin, jotta todella ymmärretään tietyn aikapaineen vaikutus tilintarkastajiin. Aikabudjettipaineilla kuitenkin havaittiin olevan suurempi vaikutus senioritason tarkastajien organisaationaaliseen käyttäytymiseen ja kognitiivisiin ongelmiin kuin määräaikapaineilla.

Myös uudemmissa tutkimuksissa on tutkittu aikapaineiden erilaisia vaikutuksia tilintarkastajiin. Svanström (2016) tutki Ruotsissa aikapaineiden, tilintarkastajien

koulutustoiminnan ja tilintarkastuksen laatua heikentävän käyttäytymisen välistä yhteyttä. Tutkimuksen aineistona toimivat ruotsalaiset, pienissä tilintarkastusyhteisöissä toimivat kokeneet tilintarkastajat. Toisin kuin Margheimin ja muiden (2005), Svanströmin (2016) mielestä aikapaineiden erottaminen aikabudjettipaineisiin ja määräaikapaineisiin on tarpeetonta, sillä ne ovat käsitteinä lähellä toisiaan. Lisäksi paineiden välinen ero on entistä pienempi pienissä tilintarkastusyhteisöissä, jotka tarkastavat yksityisiä yrityksiä, sillä niissä esimiehille raportoiminen on harvinaisempaa ja määräaikoja on vähemmän. Tämän vuoksi Svanström (2016) ei tutkimuksessaan erottanut erityyppisiä aikapaineita toisistaan.

Kuten Otley ja Pierce (1996a) sekä Malone ja Roberts (1996), myös Svanström (2016) havaitsi, että aikapaineet lisäävät huomattavasti tilintarkastuksen laatua heikentävää käytöstä pienissä tilintarkastusyhteisöissä. Tämän myötä voidaan vetää johtopäätös, että pienten tilintarkastusyhteisöjen tulisi olla huolissaan aikapaineiden vaikutuksista, sillä tehdyn analyysin perusteella aikapaineiden kasvaessa tilintarkastuksen laatu on vaarassa heikentyä. Pienten tilintarkastusyhteisöjen tulisikin Svanströmin (2016) mukaan löytää keinoja aikapaineiden vähentämiseksi, jotta tilintarkastusta heikentävää käytöstä voitaisiin minimoida.

Broberg ja muut (2017) puolestaan tutkivat suoraan heikentävätkö aikapaineet tilintarkastuksen laatua Ruotsissa. Tutkimuksen taustalla oli vuonna 2010 tehty lakimuutos, jonka myötä lakisääteinen tilintarkastusvelvollisuus poistettiin pienten osakeyhtiöiden osalta, mikä tarkoitti sitä, että tilintarkastuksesta tuli vapaaehtoinen 250 000 osakeyhtiölle maan noin 350 000 osakeyhtiöstä. Tämän voitiin nähdä kasvattavan kilpailua ja siten tilintarkastajien paineita asiakkaiden hankkimisessa ja säilyttämisessä.

Tutkimuksessaan myös Broberg ja muut (2017) havaitsivat, että aikapaineiden kasvaessa tilintarkastuksen laatu heikkenee. Havaintoa voidaan pyrkiä selittämään sillä, että toimaksiannossaan aikapaineita kokeva tilintarkastaja voi syyllistyä tilintarkastuksen laatua heikentävään käyttäytymiseen. Tämä tarkoittaa, että tilintarkastaja ei pysty aikapaineita

kohdatessaan säilyttämään ammatillista skeptisyyttä eikä pysty käyttämään riittävästi ammatillista harkintaa, mikä johtaa heikompaan tilintarkastuksen laatuun.

Amirruddin (2019) puolestaan tutki aikapaineiden, työ- ja perhe-elämän välisen jännitteen, työroolin epäselkeyden sekä työn aiheuttaman stressin vaikutuksia tilintarkastuksen laatua heikentävään käytökseen. Tutkimuksen kohteena olivat Indonesiassa suorissa tilintarkastusyhteisöissä työskentelevät tilintarkastajat. Tutkimuksen tuloksista havaittiin, että aikapaineilla, työn ja perheen välisillä jännitteillä ja työroolin epäselkeydellä on merkittäviä vaikutuksia työssä koettavaan stressiin, jolla puolestaan on suora vaikutus tilintarkastuksen laatua heikentävään käytökseen. Myös Amirruddin (2019) havaitsi aikapaineilla olevan suora vaikutus laatua heikentävään käytökseen.

Aikapaineiden vaikutusten tutkimisessa tulisi kuitenkin ottaa huomioon myös muita tekijöitä, kuten tilintarkastajan ominaisuudet. Esimerkiksi Broberg ja muut (2017, s. 345) tekivät mielenkiintoisen havainnon, että kokeneet tilintarkastajat kokivat vähemmän aikapaineita kuin vähemmän kokeneet tilintarkastajat. Havaintoa voidaan pyrkiä selittämään sillä, että ylemmän tason tilintarkastajilla on enemmän koulutusta ja kokemusta, jolloin asiakkaat voivat pitää heitä parempina tarkastajina, jolloin näyttämisen tarve pienenee. Pienempiä aikapaineita voi selittää myös se, että ylemmän tason tarkastajilla on usein muita rooleja ja vastuita tilintarkastusyhteisössä, jolloin he eivät samalla tavalla osallistu käytännön tarkastustyöhön kuin matalamman tason tilintarkastajat. Tätä näkemystä tukee se, että tilintarkastajan kokemuksen kasvaessa taipumus työtuntien raportointimatta jättämiseen pienenee, minkä voidaan nähdä johtuvan juuri erilaisesta roolista käytännön tarkastustyössä.

Bowrin ja King (2010) ottivat tutkimuksessaan huomioon myös toimeksiantokohtaiset tekijät. Heidän mukaansa aikapaineita ei tulisi tutkia irrallaan tehtävistä toimeksiantoista, sillä tilintarkastajan kokemat aikapaineet ovat riippuvaisia toimeksiannon vaativuudesta. Bowrin ja King (2010) tutkivat kokeen avulla aikapaineiden vaikutusta tilintarkastajan suoriutumiseen monimutkaisuudeltaan eritasoisista tarkastustehtävistä.

Tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastajan suoriutuminen eritasoisten aikapaineiden vallitessa oli riippuvainen suoritettavan tehtävän monimutkaisuudesta. Tämä on ymmärrettävää, sillä vaikeiden tai monimutkaisten tehtävien voidaan olettaa vievän enemmän aikaa, jolloin aikapaineilla on suurempi negatiivinen vaikutus etenkin monimutkaisten tilintarkastustehtävien suorittamiseen. Aikapaineiden negatiivista vaikutusta etenkin monimutkaisten tehtävien osalta voidaan selittää myös sillä, että aikapaineita kokevalla tilintarkastajalle on vähemmän aikaa perehtyä tehtävään ja siihen liittyviin materiaaleihin, jolloin ymmärrys tehtävästä saattaa jäädä alhaisemmaksi kuin tilanteessa, jossa tilintarkastaja ei koe aikapaineita.

Bowrinin ja Kingin (2010) tutkimuksesta voidaan vetää johtopäätös, että tilintarkastajien tulisi löytää tapoja minimoida tilintarkastusympäristössä esiintyvien muiden stressitekijöiden tasoa, jotta tilintarkastuksen tehokkuutta voidaan parantaa. Yhteisöt voisivat esimerkiksi tarjota erilaista apua, kuten ulkoisia asiantuntijoita monimutkaisuutta vaativiin tehtäviin. Lisäksi yhteisöt voisivat myös seurata tilintarkastajien suoriutumista erityyppisissä tehtävissä ja käyttää näitä tietoja apuna optimaalisten toimeksiantotiimien muodostamiseen.

Myös aivan tuoreissa tutkimuksissa on saatu vastaavanlaisia tuloksia. Hwang ja Hong (2022) tutkivat Koreassa aikapaineiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa tilintarkastajan työkuormaa mitattiin budjetoitujen ja toteutuneiden tuntien kautta ja tutkittiin, onko toimeksiantoon varatun aikabudjetin ylityksellä vaikutusta laatuun. Tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastajan työkuorman kasvaessa ja toimeksiannolle varattujen kokonaistuntien ylittyessä, tilintarkastuksen laatu laskee. Hwang ja Hong (2022) veivät tutkimusta vielä pidemmälle ja tarkastelivat vaikutuksia yksittäisten tilintarkastajien tasolla. Tutkimuksessa havaittiin tällöin myös, että päävastuullisen tilintarkastajan työkuormalla on suurin vaikutus tarkastuksen laatuun ja että kuorman kasvaessa laatu heikkenee huolimatta siitä, ylittyvätkö toimeksiannolle varatut työtunnit. Senioritason tilintarkastajien työkuorman puolestaan havaittiin vaikuttavan

tilintarkastuksen laatuun negatiivisesti ainoastaan silloin, kun toteutuneet työtunnit ylittivät budjetoidut työtunnit.

Siten myös aivan tuoreimmista tutkimuksissa saadut tulokset antavat viitteitä siitä, että työkuorman ja aikapaineiden aiheuttama stressi ja työuupumus voivat aikaansaada tilintarkastajilla käyttäytymistä, joka heikentää tilintarkastuksen laatua (Hwang & Hong, 2022). Seuraavana käsitelläänkin juuri sitä, millaisia vaikutuksia stressillä ja työuupumuksella on tilintarkastajiin.

3.2.2. Stressi

Kuten aikaisemmista kappaleista on jo käynyt ilmi, monet tekijät altistavat tilintarkastajia stressille. Stressillä on myös havaittu olevan vaikutusta tilintarkastajan käyttäytymiseen ja sitä kautta myös suoritukseen. Toisaalta myös stressin puuttumisella on havaittu olevan negatiivinen vaikutus suorituskyykyyn ja siten suoritukseen. Esimerkiksi Choo (1995) havaitsi, että tilintarkastajien suorituskyyky paranee stressitason noustessa kohtuulliselle tasolle. Tämän nähdään johtuvan siitä, että stressitason ollessa alhainen, tilintarkastajat käyttävät liikaa aikaa myös epäolennaisiin asioihin. Toisaalta stressitason noustessa korkealle, suorituskyykyyn laatu laskee sillä stressitason ollessa korkealla tilintarkastajat jättävät myös olennaisia asioita huomioimatta.

Myös Sanders ja muut (1995) tutkivat tilintarkastajien kokemaa stressiä ja sen vaikutuksia tilintarkastajien tekemään työhön. Suurin osa tilintarkastajista myöntää, että tilintarkastus on stressaava ammatti. Asiakkaiden vaatimukset ja tilintarkastusyhteisöjen välinen kilpailu voivat nostaa stressiä entisestään, sillä samalla kun tilintarkastusyhteisöjen asiakkaat painostavat yhteisöjä laskemaan palkkioita, on tilintarkastusyhteisöjen välinen lisääntynyt kilpailu kasvattanut jännitteitä. Toisaalta samaan aikaan myös tilintarkastusyhteisöjen kustannukset ovat kasvaneet. Myös tilintarkastajien varsinaisen työn sisältöön on nähty liittyvän useita haasteita, jotka voivat olla stressaavia.

Sanders ja muut (1995) tutkivat kahdeksaa eri stressitekijää, kuten aikapaineita ja työn laajuutta. Tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastuspartnerit kokivat työssään kaikkein vähiten stressiä suhteessa muihin. Partnereilla havaittiin olevan kaikkein vähiten työhön liittyviä stressitekijöitä huolimatta siitä, että partnerit kokivat yhtä suurta stressiä työn määrällisestä ylikuormittavuudesta ja aikapaineista, kuin muut tilintarkastajat. Partnerit myös kokivat kaikista suurinta tyytyväisyyttä työhönsä, ja heillä olikin pienin aikomus vaihtaa työpaikkaa lähitulevaisuudessa, minkä tosin voidaan nähdä suurelta osin johtuvan partneriaseman tuomasta maineesta ja taloudellisesta hyödystä.

Junioritason tilintarkastajat puolestaan kokivat suurta stressiä tarkastajan työhön liittyvistä asioista, kuten työroolien epäselvyydestä ja jännitteistä työroolien välillä sekä urakehityksestä. Aikomus vaihtaa työpaikkaa oli junioritason tarkastajilla kuitenkin samalla tasolla senioritason tarkastajien ja managerien kanssa. Senioritason tarkastajien ja managerien välillä ei havaittu suuria eroja muissa stressitekijöissä. Senioritason tarkastajat kokivat kuitenkin enemmän stressiä työn laadullisesta ylikuormituksesta. Managerit puolestaan kokivat enemmän stressiä henkilöstöön liittyvästä vastuusta. (Sanders ja muut, 1995)

Sanders ja muut (1995) havaitsivat myös tilintarkastusyhteisöillä olevan vaikutusta koettuun stressiin. Kansallisella tasolla toimivissa tilintarkastusyhteisöissä työskentelevät tilintarkastajat kokivat kaikista eniten stressiä. He kokivat myös enemmän työhön liittyviä jännitteitä, ja heillä oli suurempi aikomus vaihtaa työpaikkaa. Havaintoa voidaan selittää sillä, että kansallisella tasolla toimivilla yrityksillä on taipumus palkata opiskelijoita, jotka ovat luonnostaan kilpailuhenkisiä. Junioritason tilintarkastajiin kohdistuukin kansallisen tason yhteisöissä suuri paine edetä urallaan kohti partnerin asemaa mahdollisimman nopeasti. Junioritason tilintarkastajat ymmärtävät, että jos he eivät pysty etenemään urallaan, ei heidän panostaan todennäköisesti pian enää tarvita. Kansallisen tason yhteisöissä usein myös matkustetaan enemmän, mikä voi aiheuttaa lisästressiä.

Sanders ja muut (1995) havaitsivat lisäksi merkittävän eron siinä, miten eri tilintarkastajat havainnoivat stressitekijöitä. Kun muun tason tarkastajat kokevat usein kokevat stressitekijät negatiivisina, ikään kuin uhkana, partnerit pyrkivät pikemmin kohtaamaan vastaavat stressitekijät positiivisesti haasteina.

3.2.3. Tilintarkastajan työuupumus

Kuten aiemmista tutkimuksista on käynyt ilmi, tilintarkastajien ammatti on erittäin stressaavaa ja tilintarkastajat kokevat paljon paineita eri syistä johtuen. Ensinnäkin tilintarkastukseen liittyy vahvasti vuosittain toistuva kiirekausi, jolloin tilintarkastajat työskentelevät pahimmillaan yli kymmenen tunnin mittaisia työpäiviä usean kuukauden ajan. Tällöin työn sovittaminen yhteen muun elämän, kuten perheen ja vapaa-ajan kanssa vaikeutuu. Toiseksi pääomamarkkinoiden vilkkaus ja viimeisin finanssikriisi ovat lisänneet sääntelyn määrää huomattavasti, mikä vaatii tilintarkastajilta jatkuvaa valveutumista ja tietojen päivittämistä. Kolmanneksi juniori- ja senioritason tilintarkastajien tulisi työn ohella löytää aikaa myös opiskella tilintarkastajan tutkintotenttiä varten, joka heidän on läpäistävä, jotta he voivat toimia auktorisoituina tilintarkastajina. Viimeiseksi tilintarkastajien työhön kuuluu ammatillinen skeptinen olemus ja monet tilintarkastajat tuovatkin työhön liittyvän stressin myös kotiin, mikä aiheuttaa ylimääräistä stressiä ihmissuhteissa työn ulkopuolella. (Jones ja muut, 2010, s. 22)

Varsinkin kiirekaudella tilintarkastajien kokema stressi ja paineet korostuvat, minkä lisäksi kiirekausi aiheuttaa tilintarkastajille myös työkuormaa (Jones ja muut, 2010; Sweeney & Summers, 2002). Dezoortin ja Lordin (1997, s. 39) mukaan työkuorma voidaan jakaa määrälliseen ja laadulliseen työkuormaan. Määrällisellä ylikuormituksella viitataan paineeseen, joka syntyy, kun töitä on yksinkertaisesti liian paljon. Laadullinen ylikuorma puolestaan on paine, joka syntyy työtehtävien ollessa tilintarkastajan osaamiseen nähden liian monimutkaisia.

Määrästä johtuva ylikuorma liitetään usein aikapaineisiin, sillä suuri määrä työtehtäviä lyhyen ajan sisään voivat uuvuttaa tilintarkastajan. Toisaalta tilintarkastaja voi kokea määrällisestä ylikuormasta johtuvia paineita myös aikapaineista riippumatta, sillä tilintarkastajat voivat uupua yksinkertaisesti siitä syystä, että heillä on liian paljon työtehtäviä. Tilintarkastajien kannalta haasteita aiheutuu erityisesti kiirekaudella, jolloin tilintarkastajat voivat joutua työskentelemään kohtuuttoman pitkiä päiviä, mikä aiheuttaa väsymystä. Toisaalta myös liian vähäinen määrä työtehtäviä voi aiheuttaa haasteita, sillä tällöin tilintarkastajalla ei puolestaan ole riittävästi tekemistä, minkä on nähty aiheuttavan tylsistymistä ja välinpitämättömyyttä, mikä puolestaan heikentää suorituksen laatua. (Dezoort & Lord, 1997)

Laadullisen ylikuorituksen tilanteessa tilintarkastajalla ei siis ole tarvittavaa osaamista työtehtävän suorittamiseksi, mikä voi aiheuttaa riittämättömyyden tunnetta ja tyytymättömyyttä työhön. Paineiden on nähty vaikuttavan erityisesti uusiin asiantuntijoihin, joilla ei vielä ole paljoa kokemusta alalta. Toisaalta mikäli työtehtävät eivät tarjoa tarpeeksi haasteita, tilintarkastaja ei pysty hyödyntämään osaamistaan tehtävien ollessa liian helppoja, ja sen on nähty vaikuttavan etenkin tilintarkastajiin, jotka kokevat työssään tylsyyttä. Tämä puolestaan voi johtaa heikkoon moraaliiin ja huonoon työmotivaatioon sekä lisätä työntekijöiden vaihtuvuutta. (Dezoort & Lord, 1997)

Kaikkien edellä mainittujen tekijöiden on havaittu aiheuttavan tilintarkastajille stressiä. Kun tilintarkastajat kokevat pitkään liiallista määrää stressiä yhdistettynä vähäiseen vapaa-aikaan perheen tai muiden aktiviteettien parissa, voi tämä johtaa työuupumukseen. Toisin kuin stressi, jolla voi olla myös positiivinen vaikutus työsuoriutumiseen (katso esim. Choo, 1995), työuupumuksella tai niin sanotulla burnoutilla on yksinomaan vain haitallisia seurauksia tilintarkastajille. Työuupumus voi näkyä esimerkiksi heikentyneenä suorituskykyinä, lisääntyneenä henkilöstön vaihtuvuutena sekä yleisenä tyytymättömyytenä työtä kohtaan. (Jones ja muut, 2010)

Monen eri stressitekijän on havaittu vaikuttavan tilintarkastajiin samanaikaisesti juuri kiirekaudella. Sweeney ja Summers (2002) tutkivatkin kiirekauden aiheuttaman työkuorman vaikutuksia tilintarkastajien kokemaan työuupumukseen. Tutkimuksessa tehtiin ensin havainto, että kiirekauden ulkopuolellakin tilintarkastajat tekevät varsin paljon töitä, keskimäärin jopa 49 tuntia viikossa (vrt. Sanders ja muut, 1995). Kiirekauden ulkopuolella koetun työuupumuksen ei kuitenkaan havaittu olevan suoraan riippuvainen tehdyistä työtunneista. Tämän voidaan nähdä viittaavan siihen, että tilintarkastajilla on työkuorman suhteen varsin korkea sietokyky ennen kuin työkuorma alkaa vaikuttamaan koettuun työuupumukseen.

Kiirekaudella tutkimuksessa mukana olleiden tilintarkastajien keskimääräinen työmäärä kasvoi 63 tuntiin viikossa (vrt. Sanders ja muut, 1995). Kiirekaudella koetun työuupumuksen ja tehtyjen työtuntien välillä havaittiin suora yhteys. Tutkimuksen tulokset osoittavatkin, kiirekaudella huomattavasti kasvavat työtunnit ja työkuorma lisäsivät tilintarkastajien kokemaa työuupumusta hälyttävän korkealle tasolle. Kiirekauden loppuun mennessä tilintarkastajat kokivat huomattavasti enemmän henkistä uupumusta työssään. Kun otetaan huomioon tutkimuksessa havaittu suhteellisen suuri määrä työuupumusta myös kiirekauden ulkopuolella, kiirekaudella entisestään lisääntyvän työmäärän vaikutus yhdessä henkisen uupumuksen kanssa voivat toimia katalysaattoria vakaville negatiivisille seurauksille, kuten vaikuttaa kielteisesti työntekijöiden asenteisiin, suorituskykyyn ja vaihtuvuuteen. (Sweeney & Summers, 2002)

3.3. Kiirekauden vaikutus tilintarkastuksen laatuun

Kuten aikaisemmista luvuista voidaan huomata, kiirekausi aiheuttaa tilintarkastukselle ja yksittäisille tilintarkastajille paljon haasteita. Kiirekaudella tilintarkastajat esimerkiksi kokevat ylimääräistä stressiä ja aikapaineita, jotka voivat johtaa tilintarkastuksen laatuun heikentävään käytökseen sekä johtaa työuupumukseen (ks. esim. Coram ja muut, 2004; Sweeney & Summer, 2002). Luvun loppuksi onkin syytä tarkastella, onko kiirekaudella

merkitystä tilintarkastuksen laadun kannalta. Tässä luvussa esitellään aikaisempia tutkimuksia, joissa kiirekauden tai siitä aiheutuvien tekijöiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun on tutkittu.

Kiirekauden aiheuttamien aikapaineiden ja stressin on siis useassa aikaisemmassa tutkimuksessa havaittu lisäävän tilintarkastajien taipumusta tilintarkastuksen laatua heikentävään käytökseen. Kuten aikaisemmin on huomattu, eräs tällaisen ei-toivotun käyttäytymisen muoto on suoritettavan tarkastustyön määrän vähentäminen (ks. esim. Otley & Pierce, 1996b). Caramanis ja Lennox (2008) tutkivatkin, onko tilintarkastajan tekemällä työmäärällä työtunteina mitattuna vaikutusta asiakasyrityksen johdon tekemään tuloksen järjestelyyn. Tutkimuksessa keskityttiin etenkin tulosta kasvattavaan järjestelyyn, sillä tilintarkastajat ja asiakkaat ovat yleisimmin erimielisiä niistä kirjanpidollisista menetelmistä, jotka kasvattavat yrityksen tulosta. Tilintarkastajat myös yleensä vaativat asiakkaita korjaamaan tulostaan alaspäin.

Tutkimus suoritettiin analysoimalla toimeksiantoihin käytettyjen työntuntien määrää Kreikassa, missä tilintarkastusyhteisöt ovat velvollisia julkaisemaan tarkastukseen käytetyt työtunnit. Ennako-oletuksena oli, että tehtyjen työtuntien ja tuloksen järjestelyn välinen yhteys ei ole täysin selvä. Toisaalta tilintarkastajat voivat lisätä työtunteja, jos he epäilevät asiakkaan johdon yrittävän manipuloida tulosta. Toisaalta taas tuloksen manipulointia suunnittelevan asiakkaan johdon voidaan olettaa ajattelevan, että paljon työtä tekevät tilintarkastajat löytävät todennäköisemmin evidenssiä tuloksen järjestelystä, ja yrittävät siten määrittää toimeksiannossa tehtävän työmäärän mahdollisimman pieneksi. Tutkimuksen oletukseksi otettiin kuitenkin se, että tarkastustyöhön käytettävät lisätunnit vähentävät tuloksen järjestelyä. (Caramanis & Lennox, 2008, s. 117)

Tutkimuksessa havaittiin, että epätavalliset jaksotukset ovat todennäköisemmin tulosta kasvattavia silloin, kun tarkastustyötä tehtiin tunteina mitattuna vähän. Tutkimuksessa havaittiin myös, että tällaisten jaksotusten määrä on suurempi silloin, kun tarkastusta on tehty vähemmän. Viimeisenä havaintona tutkimuksessa tehtiin se, että

tarkastustuntien lukumäärän ja tuloksen järjestelyn välinen yhteys oli myös riippuvainen siitä, suorittiko tilintarkastuksen Big 5- yhteisö vai ei-Big 5- yhteisö (Caramanis & Lennox, 2008). Tilintarkastajan ollessa Big 5- yhteisö, tarkastustuntien kasvaessa tuloksenjärjestelyn määrä väheni selvästi enemmän kuin tilintarkastajan ollessa ei-Big 5- yhteisö. Suurten tilintarkastusyhteisöiden on ensinnäkin havaittu käyttävän enemmän tarkastustunteja per tarkastus kuin muiden tilintarkastusyhteisöiden. Tämän lisäksi tutkimuksen tuloksista voidaan vetää se johtopäätös, että myös yhden ylimääräisen tarkastustunnin negatiivinen vaikutus tuloksen järjestelyn määrään on suurempi tilintarkastusyhteisön ollessa Big 5- yhteisö.

Kiirettä ja työtaakkaa on useassa tutkimuksessa mitattu myös tilintarkastajan asiakasportfolion koon kautta (Sundgren & Svanström, 2014; López & Peters, 2012; Goodwin & Wu, 2016). Asiakasportfolion kasvaessa tilintarkastajan työtaakka ja kiire mahdollisesti kasvavat, millä voi olla vaikutusta myös tilintarkastuksen laatuun. Suurimmassa osassa aikaisemmista tutkimuksista kiireen vaikutusta tilintarkastuksen laatuun on tutkittu yksittäisen tilintarkastajan, päävastuullisen tilintarkastajan eli partnerin näkökulmasta. Monissa tutkimuksissa lähtökohdaksi on otettu oletus, että partnerin ollessa kiireinen esimerkiksi lukuisten asiakastoimeksiantojen vuoksi, vähenee yksittäiselle asiakkaalle käytössä oleva aika. Toimeksiannosta vastuussa oleva tarkastaja ei tällöin välttämättä pysty tarpeeksi panostamaan yksittäiseen toimeksiantoon. Tilintarkastaja voikin aikaa säästääkseen oikaista tietyissä tarkastusvaiheissa, millä taas voi olla negatiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun. (Sundgren & Svanström, 2014)

Ruotsissa Sundgren ja Svanström (2014) tutkivat tarkastustoimeksiannosta vastuussa olevan tilintarkastajan toimeksiantojen lukumäärän vaikutusta tilintarkastuksen laatuun yksityisten osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa. Tilintarkastuksen laatua mitattiin tutkimuksessa tilintarkastajan alttiudella antaa lausunto toiminnan jatkuvuutta koskevasta epävarmuudesta ennen kuin asiakasyritys ajautuu konkurssiin.

Tutkimuksessa havaittiin negatiivinen yhteys toimeksiantojen lukumäärän ja toiminnan jatkuvuutta koskevan lausunnon antamisen todennäköisyyden välillä. Ennako-oletuksen mukaisesti tutkimuksen tuloksista voitiin vetää johtopäätös, että liian suuri määrä samanaikaisia toimeksiantoja heikentää tilintarkastuksen laatua. Tutkimuksessa haluttiin tutkia myös, onko tilanne erilainen Big 4- tilintarkastusyhteisöissä, sillä niissä on aikaisempien tutkimusten mukaan oltu enemmän huolissaan yhteisön maineesta kuin pienemmissä tilintarkastusyhteisöissä. Tutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että Big 4- yhteisöissä yksittäisen tilintarkastajan toimeksiantojen suuri lukumäärä ei ole yhtä todennäköinen kuin pienemmissä tilintarkastusyhteisöissä. Kuitenkin niillä tilintarkastajilla, joilla on paljon toimeksiantoja, toimeksiantojen lukumäärän ja toiminnan jatkuvuutta koskevan lausunnon antamisen todennäköisyyden välillä havaittiin negatiivinen yhteys myös Big 4- tilintarkastusyhteisöiden osalta. Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan esittää huoli siitä, tulisiko tilintarkastajilla olla yläraja samanaikaisten asiakkaiden määrässä, jotta tilintarkastuksen laadusta voidaan varmistua. (Sundgren & Svanström, 2014)

Myös muualla on saatu vastaavanlaisia tuloksia. Gul ja muut (2017) tutkivat listayhtiöitä Kiinassa ja kuten Sundgren ja Svanström (2014) Ruotsissa, havaitsivat negatiivisen yhteyden tilintarkastuksen laadun ja partnerin toimeksiantojen lukumäärän välillä. Gul ja muut (2017) havaitsivat kuitenkin, että tilintarkastajan toimikauden pituuden kasvaessa, kiireen ja laadun välinen negatiivinen yhteys heikkenee. Tämä antaa viitteitä siitä, että toimikauden pidentyessä tilintarkastajan ymmärrys asiakkaasta kasvaa, jolloin hänen ei välttämättä tarvitse käyttää toimeksiantoa varten yhtä paljon aikaa, kuin toimikauden ensimmäisinä vuosina.

Myös vielä tuoreemmissa tutkimuksissa on tutkittu päävastuullisen tilintarkastajan työkuorman vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Kuten Gul ja muut (2017), myös Chen ja muut (2020) tutkivat kiinalaisilla listayhtiöillä, onko päävastuullisen tilintarkastajan työkuormalla vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa havaittiin Gulin ja muiden (2017) tavoin, että päävastuullisen tilintarkastajan työkuorman kasvaessa tilintarkastuksen laatu hieman heikkenee. Kuten Gul ja muut (2017), myös Chen ja muut (2020)

havaittavat, että tilintarkastajan toimikauden pituus hillitsee työkuorman ja laadun välistä negatiivista yhteyttä. Mnif ja Cherif (2022) puolestaan tutkivat vastaavaa aihetta Ruotsissa ja havaitsivat myös, että päävastuullisen tilintarkastajan työkuorman kasvessa tilintarkastuksen laatu heikkenee. Mnif ja Cherif (2022) tutkivat myös sukupuolen mahdollista vaikutusta aiheeseen ja havaitsivat, että naispuolisilla tilintarkastajilla vaikutukset näyttäisivät olevan vähäisempiä kuin miespuolisilla tilintarkastajilla. Tämän arveltiin johtuvan siitä, että naispuoliset tilintarkastajat ovat yleisesti joutuneet ponnistelemaan kovemmin nykyiseen asemaansa päästäkseen, jolloin he voivat olla konservatiivisempia tekemänsä tarkastuksen suhteen. Aikaisempien tutkimusten tulosten perusteella voidaan siis sanoa, että tilintarkastuspartnerin kiireellisyydellä toimeksiantojen lukumäärällä mitattuna on negatiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun.

Goodwinin ja Wun (2016) mukaan työkuorman ja tilintarkastuksen laadun välinen yhteys ei kuitenkaan ole aivan näin yksiselitteinen. Tilintarkastajan maineella olla korkealaatuisen tarkastuksen tuottaja on nimittäin tilintarkastusmarkkinoilla erittäin suuri merkitys. Tämän vuoksi voidaan kysyä, että jos tilintarkastuspartnerin kiire aina heikentäisi tilintarkastuksen laatua, miksi kukaan rationaalisesti toimiva partneri ottaisi liian monta toimeksiantoa ollakseen liian kiireinen pitämään maineestaan huolta. Toisaalta perustellusti voidaan myös kysyä miksi kukaan asiakas haluaisi ostaa tilintarkastuspalveluita kiireiseltä, ja siten oletettavasti heikkolaatuista tarkastusta tekevältä partnerilta.

Myös Goodwin ja Wu (2016) tutkivat tilintarkastuspartnerin kiireen vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Toisin kuin esimerkiksi Sundgren ja Svanström (2014), Goodwin ja Wu (2016) toteavat, että kun partneri pystyy optimoimaan kiireensä ja kiire on tasapainossa, ei partnerin kiireen ja tilintarkastuksen laadun välillä ole syy-yhteyttä. Tutkimuksen kohteena olivat australialaiset listayhtiöt vuosilta 1999–2010 ja tasapainoteorian mukaisesti tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastuspartnerin kiireen vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ei voida luotettavasti todentaa. Tutkimuksessa pohdittiin myös 2000-luvun alun tilintarkastusskandaalien vaikutusta laadun ja kiireen väliseen yhteyteen, joiden myötä tilintarkastajien valvontaa ja alaa koskevaa sääntelyä lisättiin. Tämän voitiin nähdä lisäävän tilintarkastajien kiirettä, jolloin aikaisemmin kiireen suhteen

tasapainossa olleet tilintarkastusmarkkinat ajautuivat epätasapainoon. Kiireen ollessa epätasapainossa vuosina 2002–2004, toimeksiantojen lukumäärän ja tilintarkastuksen laadun, kun laatua mitattiin todennäköisyydellä antaa toiminnan jatkuvuutta koskeva lausunto, välillä havaittiin negatiivinen yhteys. Kun tilintarkastuksen laatua puolestaan mitattiin asiakkaan tekemän tuloksen järjestelyn kautta, vastaavaa yhteyttä ei kuitenkaan löydetty. (Goodwin & Wu, 2016)

Toiminnan jatkuvuutta koskevaa epävarmuutta sisältävän lausunnon antamisen todennäköisyyden ja toimeksiantojen lukumäärän välinen negatiivinen yhteys havaittiin kuitenkin ainoastaan vuosina 2002–2004. Negatiivisen suhteen taustalla havaittiin olevan suurempi määrä asiakkaita etenkin kiirekaudella sekä tavallisesta poikkeavien toimialojen asiakkaiden sisältyminen partnerin asiakasportfolioon. Tämä vahvistaa tulkintaa, jonka mukaan tilintarkastuksen laadun heikkeneminen johtuu siitä, että aikapaineita kohtaava partneri ei voi kiinnittää tarpeeksi huomiota yksittäiseen toimeksiantoon. (Goodwin & Wu, 2016)

Goodwinin ja Wun (2016) mukaan selitystä poikkeaville tuloksille voidaan hakea tutkimusten erilaisista otoksista. Sundgren ja Svanström (2014) käyttivät tutkimuksessaan otoksena yksityisiä osakeyhtiöitä, joiden julkisen rahoituksen tarve ja siten tarve korkealaatuiselle taloudelliselle raportoinnille ja tilintarkastukselle ovat usein pienempiä. Tilintarkastajan näkökulmasta taas pienempien yksityisten yritysten heikkolaatuisella tilintarkastuksella on pienempi vaikutus tilintarkastajan maineeseen, sillä nämä asiakkaat eivät ole julkisesti niin näkyviä. Näiden syiden vuoksi tilintarkastaja ei välttämättä panosta niin paljon pienempien asiakkaiden tarkastukseen, mikä taas voi näkyä heikompana tarkastuksen laatuna. Ero Gulin ja muiden (2017) tutkimuksen tuloksiin voi taas selittyä sillä, että Kiinan pääomamarkkinoiden siirtymävaiheen ja kehittyvän luonteen vuoksi kiinalaisilla tilintarkastusasiakkailta on alhainen kysyntä korkealaatuiselle tarkastukselle. Voi myös olla, että Kiinan tilintarkastusmarkkinat eivät ole vielä saavuttaneet Goodwinin ja Wun (2016) kuvailemaa tasapainotilaa nopean kasvun, kysynnän ja tarjonnan vuoksi. Tutkimuksesta voidaan vetää johtopäätös, että tilintarkastajan kiireen ja

tilintarkastuksen laadun välinen suhde ei ole yksiselitteinen. Tämän vuoksi ei voida todeta, että tilintarkastuspartnerin kiire vaikuttaisi aina negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun (vrt. esim. Sundgren & Svanström, 2014).

López ja Peters (2012) puolestaan tutkivat työtaakan aiheuttamien paineiden vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun Yhdysvalloissa. Muista tutkimuksista poiketen työtaakan aiheuttamien paineiden arvioinnissa käytettiin ensinnäkin kiirekautta, jolla tutkimuksessa tarkoitetaan joulukuuta ja vuoden ensimmäisiä kuukausia, jolloin suurimmalla osalla yrityksistä tilikausi päättyy ja suurin osa tilintarkastuksesta tehdään. Lisäksi työtaakkaa mitattiin tutkimalla yritysten, joiden tilikausi päättyy samana päivänä, suhteellista keskittymistä tilintarkastajan asiakasportfolioon. Tilintarkastuksen laatua puolestaan mitattiin harkinnanvaraisten jaksotusten avulla.

Kiirekaudella koettavat työpaineet johtuvat rajallisten resurssien määrästä sekä siitä, että kiirekaudella tilintarkastajien tulee suorittaa suuri määrä tarkastustoimenpiteitä lyhyen ajanjakson aikana. Nämä paineet saattavat aiheuttaa häiriöitä tilintarkastajien toiminnassa, jotka ilmenevät esimerkiksi heikentyneenä ammatillisena harkintana sekä siinä, että tilintarkastaja hyväksyy asiakkaan esittämiä heikkoja selityksiä. Lópezin ja Petersin (2012) tutkimuksen taustalla oli oletus siitä, että eri tekijöiden, kuten aikapaineiden ja työuupumuksen, yhdistelmä heikentää tilintarkastajien kykyä havaita ja raportoida kirjanpidossa ilmenevistä poikkeamista. Tämä puolestaan voi ilmentyä heikompänä tilintarkastuksena, mikä lisää asiakkaan johdon mahdollisuuksia taloudellisen raportoinnin manipuloimiseen.

Tutkimuksen aineisto sisälsi 8 384 yrityshavaintoa vuosilta 2006–2009. Tutkimuksessa havaittiin, että kiirekaudella yritykset tekevät enemmän harkinnanvaraisia jaksotuksia. Lisäksi osassa aineistoa havaittiin positiivinen yhteys harkinnanvaraisten jaksotusten ja tilintarkastajien työmäärän välillä. Tutkimuksesta voitiin vetää johtopäätös, että suuri työtaakka heikentää tilintarkastuksen laatua asiakkaan taloudellisen raportoinnin heikentyessä, sekä lisää asiakasyrityksen johdon mahdollisuuksia tuloksen manipulointiin. Tutkimuksessa ei kuitenkaan havaittu, että suuri työtaakka vaikuttaisi kaikista

äärimmäisiin lausuntoihin, kuten tilintarkastajien päätökseen antaa lausunto koskien toiminnan jatkuvuutta koskevaa epävarmuutta. (López & Peters, 2012)

Kiireikauden aiheuttaman työkuorman vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun on tutkittu myös laadullisen kyselytutkimuksen kautta. Persellin ja muut (2019) tutkivat työkuorman vaikutusta tilintarkastuksen laatuun haastatteleamalla yli 700 tilintarkastajaa Yhdysvalloissa. Tutkimuksen tuloksista voitiin vetää johtopäätös, että tilintarkastajat ovat huolissaan työkuormastaan ja kokevat työskentelevänsä liian paljon, minkä koettiin heikentävän sekä työtyytyväisyyttä, että tilintarkastuksen laatua. Työkuorman nähtiin johtuvan etenkin aikapaineista, jotka korostuvat kiireikaudella.

Kuten aikaisemmista tutkimuksista voidaan huomata, kiireikaudella ja sen aiheuttamilla työtaakalla ja paineilla on vaikutusta yksittäisiin tilintarkastajiin. Lópezin ja Petersin (2012) tulosten mukaan nämä paineet voivat ylittää tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvontamekanismit, kuten yhteisön sisäisen review-prosessin sekä metodologiavaatimukset, jolloin kiireikausi ei vaikuta negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun ainoastaan yksittäisen tilintarkastajan osalta, vaan koko tarkastustoimeksiannon osalta. Tämän vuoksi voidaan perustellusti esittää huoli siitä, vaarantuuko tilintarkastuksen laatu kiireikaudella.

3.4. Yhteenveto ja hypoteesien johtaminen

Asiakkaiden vaatimuksista ja tilintarkastusmarkkinoiden kovasta kilpailusta johtuen tilintarkastus on hyvin vaativa ala. Suurin osa tilintarkastajista myöntääkin tilintarkastuksen olevan stressaava ammatti (Sanders ja muut, 1995). Tilintarkastukselle alana on ominaista myös laadun ja kustannusten välinen ristiriita. Toisaalta tilintarkastajien tulee noudattaa standardeja ja ylläpitää tilintarkastuksen korkeaa laatua. Toisaalta taas myös tilintarkastus on liiketoimintaa, jolloin tilintarkastajien tulee pitää huolta myös tarkastuksen taloudellisesta kannattavuudesta (Malone & Roberts, 1996). Taloudellisen

kannattavuuden varmistamiseksi tilintarkastusyhteisöt määrittävät jokaiselle tarkastustoimeksiannolle tarkastusbudjetin, eli tietyn määrän resursseja (esim. Dezoort & Lord, 1997).

Vaikka tarkastusbudjetit ovat hyödyllinen tapa varmistua toimeksiantojen kannattavuudesta, on niillä kuitenkin havaittu olevan myös negatiivisia vaikutuksia. Budjettien seurauksena tilintarkastajat voivat kokea paineita suorittaa tilintarkastus annetussa budjetissa (katso esim. Malone ja Roberts, 1996). Toisaalta myös erilaiset määräajat voivat aiheuttaa tilintarkastajille paineita, sillä varsinkin suuret yritykset pystyvät määrittämään, mihin ajankohtaan mennessä tilintarkastus tulee suorittaa (Dezoort & Lord, 1997). Myös viranomaiset voivat epäsuorasti asettaa määräaikoja tilintarkastuksen suorittamiselle, sillä esimerkiksi Yhdysvalloissa suurten listayhtiöiden tulee julkaista tilinpäätös 60 päivän kuluessa tilikauden päättymisestä. Jos tilintarkastusta ei saada suoritettua ennen tilinpäätöksen julkaisemista, vähenee julkaistavan tiedon luotettavuus tiedon ollessa tilintarkastamatonta (Bryant-Kutcher ja muut, 2013).

Aina ennalta määrätty budjetti tai määräaika eivät riitä tarkastuksen suorittamiseen, jolloin tilintarkastajien tulee joko pyytää lisää aikaa tarkastuksen suorittamiseen, tai muuten keksiä keino pysyä tarkastusbudjetissa tai määräajassa. Tarkastusbudjeteissa ja määräajoissa pysymisellä on suuri merkitys tilintarkastajien urakehityksen kannalta varsinkin työuran alkuvaiheessa, mistä johtuen varsinkaan työuraltaan nuoret tilintarkastajat eivät usein pyydä lisääaikaa tarkastuksen suorittamiseen, vaan turvautuvat mahdollisesti tilintarkastuksen laatua heikentävään käyttäytymiseen. (ks. esim. Pierce & Sweeney, 2004).

Tilintarkastuksen laatua heikentävä käyttäytyminen voidaan määritellä kaikiksi niiksi teoksi, joita tilintarkastaja tekee toimeksiannon aikana ja joilla on mahdollisesti tilintarkastuksen laatua heikentävä vaikutus (Malone & Roberts, 1996, s. 49). Tällaista käyttäytymistä on tutkittu paljon ja käyttäytymisen eri muotoja on tunnistettu lukuisia. Aikaisempien tutkimusten mukaan dysfunktionaalisen käyttäytymisen muotoja ovat

esimerkiksi tehtyjen työtuntien raportoimatta jättäminen, asiakkaan puutteellisten selvitysten hyväksyminen sekä tietyn tarkastustoimenpiteen ennaikainen lopettaminen (esim. Malone & Roberts, 1996; Otley & Pierce, 1996b).

Tilintarkastuksen laatua heikentävän käyttäytymisen lisäksi työn paineet, stressi ja suuri määrä samanaikaisia työtehtäviä voivat pitkään jatkuvana aiheuttaa tilintarkastajille toisaalta myös työuupumusta, jolla aikaisempien tutkimusten mukaan on pelkästään negatiivinen vaikutus tilintarkastajan suorituskykyyn. Työuupumuksen on myös todettu lisäävän tilintarkastajien aikeita vaihtaa työpaikkaa, mikä voi aiheuttaa haasteita tilintarkastuksen laadun ylläpitämiseksi, kun tilintarkastusyhteisöiden tulee palkata uusia tilintarkastajia ja perehdyttää heidät työhön. (Jones ja muut, 2010)

Kiirekauden voidaan nähdä entisestään lisäävän tilintarkastajien kokemaa stressiä, paineita ja työuupumusta, sillä kiirekaudella tilintarkastajat joutuvat työskentelemään pitkiä työpäiviä usean kuukauden ajan (Jones ja muut, 2010). Kiirekaudella tarkoitetaan ajanjaksoa, joka alkaa joulukuussa ja kattaa seuraavan vuoden ensimmäiset kuukaudet. Kiirekaudella suurimmalla osalla yrityksistä tilikausi päättyy ja suurin osa varsinaisesta tilintarkastuksesta tehdään (López & Peters, 2012).

Kiirekaudella tilintarkastajat joutuvat työskentelemään lyhyen ajanjakson aikana usean toimeksiannon parissa samanaikaisesti. Tämän seurauksena yhteen toimeksiantoon käytettävä aika on rajallinen. Toimeksiannossa tehtyjen tarkastustuntien onkin nähty vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun, sillä asiakasyritysten on havaittu järjestelvän tulostaan ylöspäin todennäköisemmin silloin, kun tarkastustuntien määrä on ollut vähäinen (Caramanis & Lennox, 2008). Kiirekaudella samanaikaisten toimeksiantojen määrä kasvaa. Useassa aikaisemmassa tutkimuksessa onkin tutkittu tilintarkastuspartnerin samanaikaisten toimeksiantojen määrän vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimusten keskeisenä havaintona on ollut, että toimeksiantojen lukumäärän kasvaessa tilintarkastuksen laatu heikkenee. Tuloksia voidaan selittää sillä, että partnerin ollessa kiireinen lukuisien toimeksiantojen vuoksi, ei hänellä ole tarpeeksi aikaa perehtyä kunnolla

yksittäiseen toimeksiantoon (ks. esim. Sundgren & Svanström, 2014; Gul ja muut, 2017). Toisaalta kaikki eivät ole olleet täysin samaa mieltä tilintarkastuspartnerin toimeksiantojen lukumäärän ehdottoman negatiivisesta vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun, vaan Goodwinin ja Wun (2016) mukaan tilintarkastuksen laatu heikkenee partnerin toimeksiantojen lukumäärä vuoksi etenkin silloin, kun partnerin kiire ei ole optimaalinen ja tasapainossa, vaan tasapaino on järkkynyt jonkun ulkopuolisen tapahtuman vuoksi.

Yksittäisen tilintarkastajan näkökulman lisäksi kiirekauden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun on tutkittu myös toimeksiantotasolla. López ja Peters (2012) tutkivat kiirekauden aiheuttaman työtaakan ja paineiden vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja havaitsivat, että kiirekaudella tilikautensa päättävillä yrityksillä on tilinpäätöksessä suurempi määrä harkinnanvaraisia jaksotuksia. Tämä voi johtua siitä, että paineiden ja uupumuksen yhdistelmä heikentävät tilintarkastajien kykyä havaita ja raportoida asiakkaan kirjanpidossa ilmenevistä poikkeamista, mikä lisää asiakkaan mahdollisuuksia tuloksen manipulointiin.

Aikaisempien tutkimusten tuloksiin ja havaintoihin nojaten johdetaan tutkielman ensimmäinen tutkimushypoteesi:

H1: Kiirekaudella tilintarkastuksen laatu heikkenee, kun laatua mitataan harkinnanvaraisten jaksotusten määrällä.

H0: Kiirekaudella ei ole vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, kun laatua mitataan harkinnanvaraisten jaksotusten määrällä.

4. Tilintarkastusviive

Tilintarkastusviiveellä tarkoitetaan aikaa, joka kuluu yrityksen tilikauden lopusta tilintarkastuskertomuksen antamisen. Tilintarkastusviivettä pidetään usein tärkeimpänä taloudellisen raportoinnin ajantasaisuuden määrittäjänä, minkä vuoksi tilintarkastusviive kiinnostaa esimerkiksi sijoittajia, yritysjohtajia, lainsäätäjiä, tilintarkastajia sekä tutkijoita (Abernathy ja muut, 2017, s. 100).

Tilintarkastusviive kiinnostaa monia sidosryhmiä myös siksi, että useimmissa maissa ympäri maailmaa arvopaperimarkkinoita valvovat viranomaiset eivät salli yritysten julkaista tilinpäätöksiään ennen kuin ulkoinen tilintarkastus on suoritettu. Vaikka tilintarkastamattomien tilinpäätösten julkaiseminen onkin joissain maissa mahdollista, vähentää varmentamattoman tilinpäätöksen ja siihen liittyvien tietojen julkaiseminen automaattisesti oikea-aikaisen informaation luotettavuutta ja siten sen arvoa. Tämän vuoksi tilintarkastajiin kohdistuu painetta suorittaa tarkastus loppuun ja antaa tilintarkastuskertomus ilman aiheetonta viivästystä. (Abernathy ja muut, 2017, s. 100)

Kolmantena syynä tilintarkastusviiveen kiinnostavuudelle voidaan pitää sitä, että tilintarkastusviiveeseen vaikuttavien tekijöiden parempi ymmärtäminen voi antaa paremman käsityksen tilintarkastuksen tehokkuudesta. Tilintarkastusviivettä aiheuttavia tekijöitä ymmärtämällä voidaankin paremmin tunnistaa ja reagoida niihin tekijöihin, jotka voivat olla ongelmallisia tai jopa vahingoittaa tilintarkastustoimeksiantoja, tilintarkastusasiakkaita tai sen sidosryhmiä (Abernathy ja muut, 2017, s. 100). Tämän vuoksi onkin syytä seuraavaksi tarkastella, mitkä tekijät vaikuttavat tilintarkastusviiveeseen

4.1. Tilintarkastusviiveeseen vaikuttavat tekijät

Tilintarkastusviiveeseen vaikuttavat tekijät voidaan jakaa yrityskohtaisiin tekijöihin ja tilintarkastuskohtaisiin tekijöihin. Yrityskohtaisia tekijöitä ovat aikaisempien tutkimusten

mukaan yrityksen koko, yrityksen tulos ja taloudellinen asema, yrityksen toimiala ja toiminnan monimutkaisuus sekä taloudellista raportointia koskeva sisäinen valvonta. Tilintarkastuskohtaisia tekijöitä puolestaan ovat tilintarkastusyhteisön ominaisuudet, tilintarkastusprosessi ja käytettävissä olevat resurssit, sekä tilintarkastuslausunnon muoto. (Abernathy ja muut, 2017)

4.1.1. Yrityskohtaiset tekijät

Ensimmäisenä yrityskohtaisena tilintarkastusviiveeseen vaikuttavana tekijänä voidaan nostaa esille yrityksen koko. Carslaw ja Kaplan (1991) tutkivat Uusi-Seelantilaisia pörssi-yhtiöitä vuosina 1987 ja 1988 selvittääkseen mitkä tekijät vaikuttavat tilintarkastusviiveen keston. Vuonna 1987 tilintarkastusviive oli keskimäärin 35 päivää, mutta vuonna 1988 tilintarkastusviive oli kasvanut 46 päivään. Tämän epäiltiin johtuvan joko siitä, että Uudessa-Seelannissa tilintarkastusyhteisöt eivät pysty kasvamaan samaa vauhtia pörssi-yhtiöiden kanssa, tai siitä että yritysten liiketoimintaympäristö on monimutkaistunut. Carslaw ja Kaplan (1991) tulivat tutkimuksessaan kuitenkin siihen tulokseen, että yrityksen koon kasvaessa tilintarkastusviive pienenee.

Myös tuoreemmat, Euroopassa tehdyt tutkimukset ovat päätyneet vastaaviin tuloksiin. Soltani (2002) tutki tilinpäätösten ja tilintarkastuskertomusten ajantasaisuutta Ranskassa ja myös hän havaitsi, että suuremmat yhtiöt julkaisevat tilintarkastetun tilinpäätöksensä pienempiä yhtiöitä nopeammin. Bonson-Ponte ja muut (2008) puolestaan tutkivat tilintarkastusviiveeseen vaikuttavia tekijöitä Espanjassa. Tutkimuksen kohteena olivat 105 Madridin pörssiin listattua yhtiötä. Kuten aikaisemmat tutkimukset, myös Bonson-Ponte ja muut (2008) havaitsivat tilintarkastusviiveen pienentyvän yrityksen koon kasvaessa.

Aiemmat tutkimukset ovat siis olleet yksimielisiä siitä, että suurien yritysten tilintarkastuksessa tilintarkastusviive on pienempi, kuin pienemmillä yrityksillä. Näiden tutkimusten mukaan suuremmilla yrityksillä on usein käytössä enemmän resursseja

taloudelliseen raportointiin sekä tehokkaampi sisäinen valvonta. Nämä tekijät helpottavat tilintarkastuksen suorittamista ja siten pienentävät tilintarkastusviivettä. (ks. esim. Soltani, 2002; Carslaw & Kaplan, 1991.) Carslaw ja Kaplan (1991, s. 23) esittivät yhdeksi syyksi myös sen, että tilintarkastusyhteisöille etenkin suurten asiakkaiden kokemana tyytyväisyys on tärkeää, mikä heijastuu parempana palveluna ja siten nopeampana tarkastuksena. Abernathyn ja muiden (2017) mukaan koon negatiivista yhteyttä tilintarkastusviiveeseen ei kuitenkaan tulisi aukottomasti hyväksyä, vaan tulevaisuudessa tulisi tutkia sitä, maksavatko suuremmat yhtiöt enemmän tilintarkastuspremioita, eli maksavatko suuret yritykset siitä, että heidän tilintarkastuksensa suoritetaan nopeammin. Myös Al-Ajmin (2008) mukaan on havaittavissa viitteitä siitä, että yritykset, joilla on enemmän taloudellisia resursseja, voivat käyttää enemmän rahaa saadakseen tilintarkastuksen suoritetuksi nopeammin. Toisaalta hänen mukaansa suurempia yrityksiä seuraa myös suurempi määrä sidosryhmiä, mikä motivoi niitä julkaisemaan tilinpäätöksensä pienempiä yrityksiä nopeammin.

Toisena tilintarkastusviiveeseen vaikuttavana yrityskohtaisena tekijänä voidaan nostaa esille yrityksen tulos ja taloudellinen asema. Carslaw ja Kaplan (1991) havaitsivat, että yrityksen tuloksen ollessa tappiollinen tilintarkastusviive pitenee. Tähän voi olla tutkimuksen mukaan useita syitä. Tappiolliset yritykset voivat ensinnäkin olla halukkaita lykäämään tappion julkaisemista ja ovat siten vähemmän yhteistyöhaluisia toimittaessaan informaatiota tilintarkastajalle. Tappiolliset yritykset voivat myös yrittää parannella tilikauden tulostaan, mistä voi seurata ongelmia ja riitoja yrityksen ja tilintarkastajan välillä. Tilintarkastajat voivat toisaalta myös edetä tarkastuksessaan tavallista hitaammin, jos he arvioivat tappiollisen tuloksen lisäävän väärinkäytöksen tai olennaisen virheellisuuden riskiä.

Myös yrityksen konkurssiriskin vaikutusta tilintarkastusviiveeseen on tutkittu, sillä suurempi konkurssiriski heijastaa yrityksen heikompaa taloudellista asemaa. Bamber ja muut (1993) tutkivat Yhdysvalloissa tekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastuksen keskeisiin. Tutkimuksen oletuksena oli se, että asiakkaan heikko taloudellinen tilanne

kasvattaa tilintarkastajan liiketoimintariskiä, jolloin tilintarkastajan tulee käyttää enemmän aikaa voidakseen todeta tilinpäätöksen antavan oikean ja riittävän kuvan. Tutkimuksesta voitiinkin vetää oletuksen mukainen johtopäätös, sillä yrityksen konkurssiriskin kasvaessa myös tilintarkastusviive kasvoi.

Kolmanneksi tilintarkastusviivettä voidaan pyrkiä selittämään asiakasyritysten liiketoiminnan ja toimialojen erityispiireillä. Esimerkiksi pankkisektorilla kirjanpitojärjestelmät ovat yleisesti hyvin keskitettyjä ja automatisoituja. Toisaalta taas esimerkiksi teollista tuotantoa harjoittavilla yrityksillä ei useinkaan ole yhtä keskittynyt kirjanpitojärjestelmä tai yhtä vahvaa sisäistä valvontaa. Näillä yrityksillä on usein myös monipuolisempia liiketapahtumia. Nämä piirteet vaikuttavat myös kirjanpidon monimutkaisuuteen ja voivat siten vaikuttaa tilintarkastukseen vaadittavan työn määrään ja siten tarkastuksen keston. (Bamber ja muut, 1993)

Tutkimuksessaan Bamber ja muut (1993) tekivät oletuksen, että asiakkaan liiketoiminnan monipuolisuus ja monimutkaisuus lisäävät olennaisen virheellisyyden riskiä, mikä puolestaan lisää tilintarkastajalta vaadittavan työn määrää. Tämä taas lisää tilintarkastuksen kestoja. Asiakkaan liiketoiminnan monimutkaisuutta arvioitiin eri liiketoimintalinjojen määrällä sekä asiakkaan pääasiallisella toimialalla. Tutkimuksessa havaittiin, että liiketoiminnan monimutkaisuus lisää tilintarkastuksen monimutkaisuutta ja siten tilintarkastuksen kestoja. Erityisesti rahoitusalailla toimivilla yrityksillä oli keskimäärin pienempi tilintarkastusviive kuin muilla toimialoilla toimivilla yrityksillä. Lisäksi tutkimuksessa tilintarkastusviiveen havaittiin olevan pidempi yrityksillä, joiden toiminta on riskisempää ja joilla on suurempi oikeudenkäymisriski. Tämän voidaan päätellä kasvattavan tilintarkastajan liiketoimintariskiä, jolloin tilintarkastukseen käytettävä aika pitenee.

Al-Ajmi (2008) puolestaan tutki listayhtiöitä Bahrainissa selvittääkseen mitkä tekijät vaikuttavat vuosikertomuksen julkaisuajankohtaan. Toisin kuin Bamber ja muut (1993), hän ei kuitenkaan löytänyt merkittäviä viitteitä siitä, että liiketoiminnan ja siitä aiheutuvan kirjanpidon monimutkaisuus pidentäisi tilintarkastusviivettä. Monimutkaisuuden ei

myöskään havaittu vaikuttavan kertomuksen antamisen ja tuloksen julkaisemisen väli-ajan pituuteen. Myöskään toimialallakaan ei löydetty olevan suurta merkitystä tilintarkastusviiveeseen pankkeja lukuun ottamatta, joiden tilintarkastusviiveen havaittiin muita yrityksiä lyhyempi.

Bonson-Ponte ja muut (2008) taas tarkastelivat toimialoja niiden sääntelyn kautta ja tutkivat sääntelyn vaikutusta tilintarkastusviiveeseen Espanjassa. Tutkimuksessa havaittiin, että toimialoilla, joilla sääntely on tiukempaa, tilintarkastusviive on pienempi kuin toimialoilla, joilla sääntely ei ole niin tiukkaa. Tämän voitiin nähdä johtuvan siitä, että tiukemmin säännellyillä aloilla myös valvonta on tiukempaa, mikä velvoittaa yrityksiä noudattamaan tiukempia sääntöjä ja määräyksiä, kuten määräaikoja tilinpäätösten julkaisemiselle. Myös Al-Ajmi (2008) havaitsi, että erittäin säännellyillä toimialoilla, kuten pankkisektorilla, toimivien yritysten tilintarkastus suoritettiin muita yrityksiä nopeammin.

Neljäntenä tilintarkastusviiveeseen vaikuttavana yrityskohtaisena tekijänä voidaan esille nostaa asiakasyritysten taloudellisen raportoinnin sisäinen valvonta. Esimerkiksi Yhdysvalloissa vuoden 2004 tilinpäätöksissä ensimmäisen kerran sovellettu Sarbanes Oxley- lain artikla 404 vaatii sekä yrityksen johtoa, että tilintarkastajia arvioimaan yrityksen taloudellisen raportoinnin sisäisen valvonnan tehokkuutta sekä lausumaan tilintarkastuskertomuksella sisäisen valvonnan mahdollisista puutteista. Tilintarkastajan tunnistessa olennaisia puutteita yrityksen sisäisessä valvonnassa, luottamus yrityksen sisäisiin kontroleihin vähenee, mikä lisää suoritettavan aineistotarkastuksen määrää. Tämän voidaan olettaa aiheuttavan enemmän työtä ja pidentävän tilintarkastuksen kestoja. (Ettredge ja muut, 2006)

Tutkimuksessaan Ettredge ja muut (2006) tarkastelivat tilintarkastajien arvioita yritysten sisäisestä valvonnasta ja sen vaikutusta tilintarkastusviiveeseen Yhdysvalloissa. Tutkimuksessa havaittiin, että sisäisessä valvonnassa oleva olennainen puute kasvattaa tilintarkastusviivettä. Olennaisen puutteen vaikutuksen tilintarkastusviiveeseen havaittiin lisäksi olevan riippuvainen siitä, oliko kyseessä yleinen, koko yrityksen laajuinen puute

kuten tehoton kontrolliympäristö, vai vain yksittäistä erää koskeva puute. Yleisillä olennaisilla puutteilla havaittiin olevan suurempi vaikutus tilintarkastusviiveeseen. Tutkimuksessa havaittiin myös, että esimerkiksi henkilöstöön, prosesseihin ja toimintatapoihin, työtehtävien eriyttämiseen sekä tehtävien päättämisprosessiin liittyvien kontrollien sisältämällä olennaisilla heikkouksilla havaittiin olevan tilintarkastusviivettä pidentävä vaikutus.

Myös Munsif ja muut (2012) tutkivat Yhdysvalloissa sisäisen valvonnan heikkouksien ja tilintarkastusviiveen välistä yhteyttä vuosina 2008 ja 2009. Tutkimuksessa mentiin kuitenkin Ettredgen ja muiden (2006) tutkimusta pidemmälle, sillä Munsif ja muut (2012) olivat lisäksi kiinnostuneita mahdollisista eroista niin sanottujen nopeutettujen ja ei-nopeutettujen julkaisijoiden välillä. Nopeutetuilla julkaisijoilla tarkoitetaan yrityksiä, joiden markkina-arvo on vähintään 75 miljoonaa dollaria. Näitä yrityksiä koskevat Yhdysvalloissa tiukemmat aikavaatimukset tilinpäätösten julkaisemiselle. Tutkimuksen aikaan ei-nopeutettujen julkaisijoiden tuli julkaista tilinpäätös 90 päivän kuluessa tilikauden päättymisestä, pienten nopeutettujen julkaisijoiden (markkina-arvo vähintään 75 miljoonaa, mutta alle 700 miljoonaa dollaria) 75 päivän kuluessa ja suurten nopeutettujen julkaisijoiden (markkina-arvo yli 700 miljoonaa dollaria) 60 päivän kuluessa tilikauden päättymisestä.

Tutkimuksessa havaittiin vuonna 2008 olennaisten heikkouksien olemassaolon vaikutuksen tilintarkastusviiveeseen olevan suurempi yrityksillä, jotka kuuluivat nopeutettuihin julkaisijoihin. Tutkijoiden mukaan tämä voi johtua useasta seikasta. Ensinnäkin tutkimuksen aikaan tilintarkastajien ei tarvinnut antaa erillistä lausuntoa sisäisen valvonnan tehokkuudesta ei-nopeutetuilla julkaisijoilla. Lisäksi suurten yritysten sisäinen valvonta on lähtökohtaisesti pieniä yrityksiä tehokkaampaa. Näiden syiden vuoksi tilintarkastajien voidaan lähtökohtaisesti olettaa luottavan vähemmän ei-nopeutettujen julkaisijoiden sisäiseen valvontaan. Tällöin myöskään ei-nopeutettujen julkaisijoiden sisäisessä valvonnassa ilmenevien olennaisten heikkouksien ei pitäisi tulla yhtä suurena yllätyksenä tilintarkastajille kuin nopeutettujen julkaisijoiden. Tämä voikin selittää

sisäisessä valvonnassa olevien olennaisten heikkouksien pienempää vaikutusta tilintarkastusviiveeseen ei-nopeutetuilla julkaisijoilla. (Munsif ja muut, 2012)

Vuonna 2009 puolestaan olennaisten heikkouksien vaikutuksen tilintarkastusviiveeseen havaittiin olevan paljon vähäisempi nopeutetuilla julkaisijoilla kuin aiempänä vuonna. Ei-nopeutetuilla julkaisijoilla vastaavaa muutosta ei kuitenkaan havaittu. Suurta pudotusta nopeutettujen julkaisijoiden tilintarkastusviiveessä voidaan tutkijoiden mukaan ainakin osittain selittää kilpailun kiristymisellä tilintarkastuspalveluiden markkinoilla. (Munsif ja muut, 2012)

4.1.2. Tilintarkastuskohtaiset tekijät

Tilintarkastusviiveeseen vaikuttavat tilintarkastuskohtaiset tekijät voidaan jakaa kolmeen osaan. Ensimmäisenä ovat tilintarkastusyhteisön piirteet, joita ovat esimerkiksi koko, tilintarkastuspalkkiot ja toimikauden pituus. Toisena ovat tilintarkastusprosessi ja tilintarkastusyhteisön resurssit ja kolmantena tilintarkastajan lausuntoon liittyvät piirteet. (Abernathy ja muut, 2017)

Ensimmäisenä tilintarkastuskohtaisena tekijänä tilintarkastusyhteisön piirteistä yhteisön koon ja taloudellisen raportoinnin oikea-aikaisuuden välistä yhteyttä on tutkittu paljon niin Yhdysvalloissa, kuin muualla maailmassa. Schmidt ja Wilkins (2013) tutkivat tilintarkastajan koon vaikutusta taloudellisen raportoinnin oikea-aikaisuuteen Yhdysvalloissa. Oikea-aikaisuuden mittarina käytettiin tilinpäätöksen oikaisuun kuluva aikaa siitä, kun yhtiö havaitsee oikaisutarpeen siihen, kun yhtiö julkaisee oikaisun.

Schmidt ja Wilkins (2013) havaitsivat, että yrityksillä, joiden tilintarkastajana toimii Big 4- tilintarkastusyhteisö, oikaisuun kuluva aika oli pienempi verrattuna yrityksiin, joiden tilintarkastuksen suoritti joku muu kuin Big 4- yhteisö. Big 4- yhteisöjen asiakkailta oikaisuun kuluvan ajan pituuden havaittiin olevan noin 32 prosenttia lyhyempi kuin ei Big 4- yhteisöjen asiakkailta.

Schmidtin ja Wilkinsin (2013) tekemää havaintoa voidaan perustella sillä, että suurilla tilintarkastusyhteisöillä enemmän resursseja henkilöstön kouluttamiseen sekä laajempaan jatkuvaan yhteydenpitoon arvopaperimarkkinaviranomaisten kanssa. Suurilla tilintarkastusyhteisöillä on myös enemmän kannustimia ratkaista ongelmia kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla mahdollisten oikeudenkäyntikulujen välttämiseksi. Schmidtin ja Wilkinsin (2013) tutkimusta mukaillen myös Afifyn (2009) tutkimuksen taustaoletuksena olivat suurten tilintarkastusyhteisöjen paremmat resurssit. Oletuksena oli myös se, että suuremmilla yhteisöillä on todennäköisemmin vahvempi motivaatio suorittaa tarkastus nopeammin maineen ylläpitämiseksi, sillä tilintarkastusviiveen kasvaessa asiakas saattaa todennäköisemmin vaihtaa tilintarkastajaa seuraavalle tilikaudelle. Al-Amji (2008) puolestaan nosti esille suurten tilintarkastajien ja asiakkaiden välisen pitkän tarkastussuhteen. Pitkä tarkastussuhde mahdollistaa asiakkaiden liiketoiminnan syvällisen ymmärtämisen, mikä voi puolestaan johtaa parempaan tehokkuuteen tilintarkastusta suoritettaessa.

Verrattuna Schmidtin ja Wilkinsin (2013) Yhdysvalloissa tekemään tutkimukseen, kehityvillä markkinoilla tehdyt tutkimukset toivat esille kuitenkin myös hieman poikkeavia tuloksia. Kuten jo aikaisemmin mainittiin, Al-Amji (2008) tutki listayritysten vuosikertomusten julkaisuajankohtaan vaikuttavia tekijöitä Bahrainissa, kun taas Afify (2009) puolestaan tutki tilintarkastusviiveeseen vaikuttavia tekijöitä Egyptissä. Myös näissä tutkimuksissa tilintarkastajan kokoa mitattiin jakamalla tilintarkastusyhteisöt Big 4-, ja ei-Big 4- yhteisöihin. Ennako-oletuksista poiketen, kummassakaan tutkimuksessa tilintarkastajan koon ei havaittu vaikuttavan tutkittavaan muuttujaan, Al-Amjilla (2008) vuosikertomuksen julkaisuajankohtaan ja Afifylla (2009) tilintarkastusviiveeseen. Tilastollisesta merkitsemättömyydestä huolimatta Al-Amji (2008, s. 223) kuitenkin havaitsi positiivisen yhteyden koon ja julkaisuajankohdan välillä. Tilastollinen merkitsemättömyys johtui tutkimuksen mukaan todennäköisesti siitä, että aineiston yrityksistä jopa 91 prosentilla tilintarkastajana toimi Big 4 -yhteisö, jolloin aineiston muuttujien tilastollinen vaihtelu jäi vähäiseksi ja tehdyn tutkimuksen tilastollinen selityskyky heikkeni.

Myös tilintarkastuspalkkioiden vaikutusta tilintarkastusviiveeseen on tutkittu. Leen ja muiden (2009) mukaan tilintarkastuspalkkioiden kasvaessa tilintarkastusviive pienenee. Lee ja muut (2009) perustelevat havaintoa sillä, että yritykset ovat valmiita maksamaan korkeampia palkkioita siitä, että tilintarkastus suoritetaan nopeammassa aikataulussa. Kuten jo aikaisemmin mainittiin, myös Al-Ajmi (2008) esitti näkemyksen siitä, että suuremmilla yrityksillä on varaa maksaa suurempia palkkioita, jotta tilintarkastus tehdään nopeasti.

Palkkioiden vaikutusta tilintarkastusviiveeseen on tutkittu myös konsultointipalveluiden tarjoamisen näkökulmasta. Esimerkiksi Lee ja muut (2009) Yhdysvalloissa sekä Knechel ja muut (2012) Uudessa-Seelannissa tutkivat konsultointipalveluiden tarjoamisen vaikutusta tilintarkastusviiveeseen. Sekä Lee ja muut (2009), että Knechel ja muut (2012) havaitsivat, että konsultointipalveluista saatujen palkkioiden kasvaessa tilintarkastusviive pienenee. Leen ja muiden (2009) mukaan tämä viittaa siihen, että konsultointipalveluiden tarjoaminen lisää tilintarkastajan ymmärrystä asiakkaasta ja tämän liiketoiminnasta, mikä puolestaan mahdollistaa tilintarkastuksen suorittamisen lyhyemmässä ajassa. Myös Knechelin ja muiden (2012) tutkimuksen mukaan konsultointipalveluiden tarjoamisen myötä tilintarkastajan osaaminen asiakkaasta ja tämän liiketoiminnasta kasvaa, mikä mahdollistaa tehokkaamman ja nopeamman tilintarkastuksen suorittamisen. Mielenkiintoisena havaintona Knechel ja muut (2012) huomasivat, että konsultointipalveluiden tarjoaminen vaikuttaa tilintarkastusviiveeseen vasta, kun näiden taso saavuttaa tarjottujen konsultointipalveluiden mediaanitason. Toisaalta myöskään konsultointipalveluiden erittäin suuresta määrästä ei tutkimuksessa havaittu olevan merkittävää hyötyä mediaanitasoon verrattuna.

Viimeisenä tilintarkastusyhteisön ominaispiirteenä voidaan nostaa esille tilintarkastajan toimikauden pituus. Konsultointipalveluiden lisäksi Lee ja muut (2009) tutkivat myös tilintarkastajan toimikauden pituuden vaikutusta tilintarkastusviiveeseen. Tutkimuksen ennako-oletuksen mukaan myös toimikauden pidentyessä tilintarkastajan ymmärrys

asiakkaan liiketoiminnasta, riskeistä ja kirjanpitojärjestelmistä kasvaa, mikä johtaa tehokkaampaan tilintarkastukseen ja siten pienentää tilintarkastusviivettä. Toimikauden ensimmäisinä vuosina tilintarkastusviiveen voidaan taas olettaa olevan suurempi, sillä tilintarkastajien täytyy käyttää enemmän aikaa asiakkaan liiketoiminnan ymmärtämiseksi. Tutkimuksen tulokset mukailivat ennako-oletusta, sillä toimikauden pidentyessä tilintarkastusviiveen havaittiin pienentyvän.

Tanyi ja muut (2010) menivät Leen ja muiden (2009) tutkimusta pidemmälle tutkiessaan tilintarkastajan vaihtumisesta aiheutuvia vaikutuksia tilintarkastusviiveeseen. Tutkimuksessa tilintarkastajan vaihtuminen jaettiin pakolliseen ja vapaaehtoiseen vaihtumiseen. Vapaaehtoinen vaihtuminen voi tapahtua joko asiakkaan aloitteesta vaihtaa tilintarkastajaa, tai tilintarkastajan aloitteesta päättää asiakassuhde. Pakollisella vaihtumisella puolestaan tarkoitetaan lain tai muiden säädösten vaatimusta vaihtaa tilintarkastajaa tietyn ajanjakson jälkeen. Tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastajan pakollinen vaihtaminen vaikutti tilintarkastusviiveeseen huomattavasti enemmän kuin tilintarkastajan vapaaehtoinen vaihtaminen, kun näitä yrityksiä verrattiin yrityksiin, jotka eivät ole vaihtaneet tilintarkastajaa. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että tilintarkastajan vaihtuessa pakottavasta syystä, asiakas ei ole yhtä yhteistyöhaluinen uuden tilintarkastajan kanssa, kuin jos tilintarkastajaa vaihdetaan vapaaehtoisesti. (Tanyi ja muut, 2010)

Myös Tanyin ja muiden (2010) tutkimuksen tulokset tukevat siis Leen ja muiden (2009) oletusta, että toimikauden alussa tilintarkastajan täytyy käyttää enemmän aikaa tilintarkastuksessa asiakkaan liiketoiminnan ja kirjanpitojärjestelmien ymmärtämiseksi, mikä heijastuu pidempänä tilintarkastusviiveenä.

Toisena tilintarkastusviiveeseen vaikuttavana tilintarkastuskohtaisena tekijänä on tilintarkastusprosessi ja tilintarkastusyhteisön käytettävissä olevat resurssit. Behn ja muut (2006) tekivät kyselytutkimuksen tilintarkastajille ja pyysivät heitä arvioimaan tekijöitä, jotka estävät tai hidastavat tilintarkastusviiveen pienentämistä Yhdysvalloissa. Yhdeksi suurimmaksi tekijäksi tilintarkastajat nimesivät riittämättömät henkilöstöresurssit niin

tilintarkastusyhteisössä kuin asiakasyrityksessä. Kyselyn mukaan tilintarkastajien tulisi myös kehittää osaamista etenkin teknologian osalta, jotta teknologiaa voitaisiin paremmin hyödyntää tarkastusprosessissa esimerkiksi aiempaa tehokkaampien analyttisten työkalujen avulla.

Tilintarkastusyhteisön resursseihin ja siten tilintarkastusviiveeseen mahdollisesti vaikuttavana tekijänä on nostettu esille myös ajankohta, jolloin tilintarkastus suoritetaan. Ajankohtana esiin on noussut etenkin kiirekauden aikana suoritettavat tilintarkastukset. Johnson ja muut (2002) tutkivat Yhdysvalloissa, onko tilintarkastajan työkuorman kausittaisella vaihtelulla vaikutusta tilintarkastusviiveeseen julkisen sektorin tilintarkastuksessa. Tutkimuksen kohteena oli 302 kuntaa tai kaupunkia vuodelta 1993. Kuntien ja kaupunkien tilikausi päättyy tutkimuksen mukaan tyypillisimmin kesäkuun tai joulukuun lopulla. Tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastusviive oli pidempi kiirekauden aikana tilikautensa päättävillä, tässä tapauksessa kunnilla ja kaupungeilla. Etenkin joulukuussa tilikautensa päättävien kuntien ja kaupunkien osalta oli tutkimuksen mukaan havaittavissa viitteitä siitä, että kiirekaudella tilintarkastajat joutuvat priorisoimaan tarkastuskohteitaan. Johnsonin ja muiden (2002) mukaan tilintarkastajat tällöin asettavat etusijalle usein yksityisen sektorin yritykset, sillä ne maksavat suurempia tilintarkastuspalkkioita.

Myös Yhdysvaltojen yksityissektorilla on tehty vastaavia havaintoja kiirekauden ja tilintarkastusviiveen välillä. Knechel ja Payne (2001) havaitsivat tutkimuksessaan, että kiirekaudella tilikautensa päättävälle yrityksille annettiin tilintarkastuskertomus keskimäärin 17,34 päivää myöhemmin kuin muille otoksen yrityksille.

Tilintarkastusprosessin osalta tilintarkastajien huolena on ollut tarkastusprosessin hitaus. Prosessin nopeuttamisessa ja siten tilintarkastusviiveen pienentämisessä tilintarkastajat näkevät ensisijaisen tärkeänä, että tilinpäätöstarkastuksen sijaan painopiste siirtyisi yhä enemmän vuoden aikana tapahtuvaan tarkastukseen, jolloin tilinpäätöstarkastuksen määrä vähentyisi ja tilintarkastusprosessi olisi mahdollista saattaa valmiiksi

nopeammin. Knechel ja Payne (2001) havaitsivatkin tilikauden aikaisella tarkastuksella olevan vaikutusta tilintarkastusviiveeseen. Tutkimuksen otos piti sisällään 226 yrityksen tilintarkastuksen, joista 168 yrityksessä suoritettiin myös tilikauden aikaista tarkastusta. Tutkimuksessa havaittiin, että mitä enemmän tilikauden aikaista tarkastusta yrityksissä tehtiin, sitä nopeammin myös varsinainen tilinpäätöstarkastus pystyttiin suorittamaan. Yrityksissä, joissa suoritettiin laajamittaista tilikauden aikaista tarkastusta, tilintarkastuskertomus annettiin keskimäärin jopa 38 päivää aikaisemmin verrattuna yrityksiin, joissa tilikauden aikaista tarkastusta ei ollut suoritettu ollenkaan.

Toisaalta myös sääntelyllä on havaittu olevan vaikutusta tarkastusprosessiin ja -resursseihin, ja sen myötä tilintarkastusviiveeseen. Krishnan ja Yang (2009) tutkivat SEC:n vuonna 2003 antaman uuden sääntelyn vaikutusta tilintarkastusviiveeseen. Uusi sääntely asetti lisävaatimuksia muun muassa koskien yritysten taloudellista raportointia. Sääntely lisäsi huomattavasti taloudellisen raportoinnin määrää ja sisältöä, ja muutti myös tilintarkastajien vastuuta koskien tällaista raportointia. Yhdessä lisääntyneiden raportointivaatimusten kanssa SEC:n tarkoituksena oli myös tiukentaa raportointiaikataulua, jonka puitteissa suurten yritysten tulee julkaista tilinpäätöksensä. Uuden sääntelyn yhteydessä monet tilintarkastajat ja yritykset ilmaisivat huolensa siitä, että aiempaa monimutkaisemmassa kirjanpito- ja tilintarkastusympäristössä tilintarkastajilla ja muilla osapuolilla voi olla vaikeaa hoitaa velvollisuutensa aiempaa tiukemmassa aikataulussa.

Krishnan ja Yang (2009) havaitsivat, että tilintarkastusviive oli kasvanut vuosina 2001–2006, selvimmin vuosina 2001–2004. Aiempaa tiukemmista julkaisuvaatimuksista huolimatta yritykset eivät olleet onnistuneet nopeuttamaan tilintarkastusprosessia. Tilintarkastuskertomuksen antamisen jälkeen asiakasyrityksillä olikin aiempaa vähemmän aikaa saada tilinpäätös valmiiksi ennen sen julkaisemista. Monien tiukempia julkaisuvaatimuksia vastustavien mielestä tarve julkaista tilinpäätös aiempaa nopeammin voi heikentää taloudellisen informaation laatua. Yleisesti ottaen, tuloksen laadussa ei kuitenkaan havaittu eroa yritysten välillä, joissa tilintarkastus saatiin valmiiksi vain vähän ennen

julkaisuvaatimusten ajankohtaa, verrattuna yrityksiin, joissa tarkastus saatiin valmiiksi jo aiemmin.

Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten tuloksia ei kuitenkaan välttämättä voida yleistää Yhdysvaltojen ulkopuolella. Khlif ja Samaha (2014) tutkivat Egyptissä paikallisten vuonna 2009 käyttöön otettujen tilintarkastusstandardien vaikutusta tilintarkastusviiveeseen ja havaitsivat standardien käyttöönoton selvästi parantaneen tilintarkastuskäytäntöjä ja siten nopeuttaneen tilintarkastusprosessia.

Krishnanin ja Yangin (2009) tuloksia ei kuitenkaan voida suoraan verrata Khlifin ja Samahan (2014) tuloksiin, sillä kyseessä olivat varsin erilaiset sääntelyuudistukset. Kun Yhdysvalloissa tehdyissä uudistuksissa tilintarkastuksen ja taloudellisen raportoinnin tiettyjä vaatimuksia tiukennettiin, Egyptissä otettiin käyttöön kokonaan uudet tilintarkastusstandardit, jotka vastaavat kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Uudistuksen taustalla Egyptissä oli se, että ennen uudistuksia valvonta ja informaation läpinäkyvyys olivat selvästi kehittyneitä markkinoita heikommalla tasolla. Uudistusten erilaiset lähtökohdat voivatkin selittää sitä, miksi sääntelyuudistuksilla oli erilainen vaikutus tilintarkastusviiveeseen Yhdysvalloissa ja Egyptissä.

Viimeisenä tilintarkastusviiveeseen vaikuttavana tilintarkastuskohtaisena tekijänä voidaan esille nostaa tilintarkastajan antaman lausunnon ja tilintarkastuskertomuksen muoto. Leventis ja muut (2005) tutkivat tilintarkastusviiveeseen vaikuttavia tekijöitä Ateenan pörssiin listautuneissa yrityksissä ja havaitsivat, että tilintarkastajan esittäessä huomautuksen tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastusviive pidentyi. Tämän voidaan nähdä johtuvan osittain siitä, että tilintarkastajan voidaan olettaa jatkavan testausta havaitessaan tai epäillessään virheellisyyksiä tilinpäätöksessä, sekä osittain siitä, että tilintarkastajat haluavat näissä tilanteissa käyttää enemmän aikaa tarkastukseen hankkiakseen enemmän evidenssiä huomautuksen antamisen tueksi mahdollisia tulevia oikeudenkäyntejä varten.

Myös Soltanin (2002) tutkimuksen tulokset vahvistavat näkemystä siitä, että tilintarkastajan lausunnon tai kertomuksen muodolla on vaikutusta tilintarkastusviiveeseen. Soltani (2002) analysoi yritysten raportointiviiveiden kehitystä, mukautettujen kertomusten vaikutusta yritysten raportoinnin ajantasaisuuteen sekä raportointikäyttäytymisen ja eri tilintarkastuskertomustyyppien välistä suhdetta kymmenen vuoden ajalta. Tutkimuksen aineistona toimivat Pariisin pörssissä olevat listayhtiöt.

Tutkimuksessa havaittiin yritysten, jotka saivat mukautetun tilintarkastuskertomuksen, saavan tilintarkastuskertomuksen myöhemmin kuin vakiomuotoisen kertomuksen saaneet yritykset. Myös mukautuksen syyllä havaittiin olevan merkitystä, sillä mitä vakavampi mukautus oli, sitä pidempi myös viive oli. Havaintoa voidaan perustella sillä, että tilintarkastajat haluavat käyttää enemmän aikaa mukautukseen johtavien syiden tarkastamiseen voidakseen varmistua mukautuksen oikeellisuudesta. (Soltani, 2002)

Kuten Soltani (2002), myös Bamber ja muut (1993) perustelivat tilintarkastajan lausunnon vaikutusta tilintarkastusviiveeseen sillä, että tilintarkastajat eivät anna mukautettua lausuntoa ennen kuin he ovat käyttäneet riittävästi aikaa ja vaivaa suorittaakseen lisää tarkastustoimenpiteitä välttääkseen mukautuksen antamisen. Myös Bamberin ja muiden (1993) tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastajan antaessa mukautetun lausunnon tilintarkastusviive oli pidempi kuin tilintarkastajan antaessa vakiomuotoisen lausunnon.

Myös Manden ja Sonin (2011) mielestä tilintarkastusviive voi kasvaa sen vuoksi, että tilintarkastaja huomaa tilinpäätöksessä virheen, jolloin hänen on suoritettava lisää tarkastustoimenpiteitä ennen tilintarkastuskertomuksen antamista. Toisaalta tilintarkastusviive voi kasvaa myös siksi, että asiakasyritys yrittää soveltaa aggressiivisia tai yleisesti hyväksymättömiä kirjanpitoperiaatteita, joita myös tilintarkastaja on haluton hyväksymään. Tällaiset riskitekijät johtavat siihen, että tilintarkastajat suorittavat ylimääräisiä tarkastustoimenpiteitä ja / tai käyvät pidempiä neuvotteluja asiakkaan kanssa ennen tarkastuksen päättämistä, jolloin tilintarkastusviive pitenee.

4.2. Tilintarkastusviiveen vaikutus tilintarkastuksen laatuun

Tilintarkastusviiveeseen vaikuttavien seikkojen jälkeen käsitellään seuraavaksi tilintarkastuksen laadun ja tilintarkastusviiveen välisestä yhteydestä tehtyjä aiempia tutkimuksia. Esiteltävissä tutkimuksissa on tarkasteltu tilintarkastusviiveen ja aikapaineiden vaikutusta asiakasyrityksen tuloksen laatuun. Kuten jo aikaisemmin osiossa 2.3 on mainittu, asiakkaan tuloksen laatua on useassa tutkimuksessa käytetty tilintarkastuksen laadun mittarina (ks. esim. Myers ja muut, 2003; López & Peters, 2012).

Asthana (2014) tutki epätavallisen tilintarkastusviiveen ja asiakasyrityksen tuloksen laadun välistä yhteyttä yhdysvaltalaisilla yrityksillä vuosina 2000–2006. Epätavallisella tilintarkastusviiveellä tarkoitetaan viivettä, jota ei voida selittää yleisillä tilintarkastusviivettä aiheuttavilla tekijöillä. Asthana (2014) arvioi epätavallista tilintarkastusviivettä kehittämällään regressiomallilla, jonka jäännöstermi kuvasi tilintarkastusviiveen epätavallista osaa, jota malliin syötetyt tavanomaiset viivettä aiheuttavat muuttujat eivät kyenneet selittämään. Tutkimuksen taustalla on oletus siitä, että tilintarkastaja ei päästä tilintarkastusta ennen kuin asiakkaan taloudellisen raportoinnin laatu saavuttaa tai ylittää tilintarkastajan asettamat vähimmäisvaatimukset. Tämän vuoksi, jos tilinpäätöksen alkuperäinen laatu alittaa tilintarkastajan vaatimukset, tilintarkastaja suorittaa lisää tarkastusta varmistuakseen raportoinnin laadusta. Toisaalta taas, jos tilinpäätöksen laatu on korkeampi kuin tilintarkastajan asettamat vähimmäisvaatimukset, tilintarkastus voidaan päättää ja kertomus antaa ilman viivästyksiä. Tutkimuksen ennako-oletuksen mukaan normaalia suurempi tilintarkastusviive ennakoi heikkoa alkuperäistä tuloksen laatua, jolloin tilintarkastajan on suoritettava lisää tarkastustyötä päästäkseen ennen tarkastusta asetettuihin vähimmäisvaatimuksiin. Toisaalta taas normaalia pienempi tilintarkastusviive heijastaa korkeaa tuloksen laatua, jolloin tilintarkastajalta ei vaadita poikkeuksellisen suuria ponnisteluja tarkastuksen päättämiseen. (Asthana, 2014)

Tutkimuksen tulokset tukivat ennakko-oletuksia ja epätavallisen tilintarkastusviiveen ja tuloksen laadun välillä havaittiinkin käänteinen yhteys, joka tarkoittaa, että viiveen kasvaessa tuloksen laadun havaittiin heikkenevän. Asthanan (2014) mukaan epätavallinen tilintarkastusviive voi myös antaa enemmän lisäinformaatiota tuloksen laadusta, kuin pelkkä tuloksen julkaisun viive. Tämä johtuu siitä, että tutkimuksessa tilintarkastusviive selitti alle 45 prosenttia tuloksen julkaisemisen viivästymisistä. Asthanan (2014) mukaan tilintarkastuskertomukset lisäksi allekirjoitetaan keskimäärin vasta seitsemän päivää tuloksen julkistamisen jälkeen.

Myös Blankley ja muut (2014) tutkivat epätavallista tilintarkastusviivettä. He tutkivat sen vaikutusta asiakkaan myöhemmin tilinpäätökseen tekemiin oikaisuihin. Tutkimuksen taustalla oli ajatus siitä, että tilinpäätöksen myöhempi oikaiseminen tarkoittaa merkittävää virhettä yrityksen taloudellisessa raportoinnissa ja siten myös tilintarkastuksessa. Tämän vuoksi eri toimijoilla onkin intressi ymmärtää tekijöitä, jotka voivat merkitä suurempaa riskiä siitä, että tilinpäätöksiin jää havaitsemattomia olennaisia virheitä. Eräs tällainen tekijä on tutkijoiden mukaan tilintarkastusviive.

Epätavallisen tilintarkastusviiveen ja tehtävien tulevien oikaisujen välisen yhteyden osoittaminen on tärkeää, koska se voisi luoda yhteyden epätavallisen tarkastustyön, sekä mahdollisten kielteisten seurausten välillä. Jos viiveen ja oikaisujen välillä löytyisi negatiivinen yhteys, tarkoittaisi se, että tilintarkastajan tulisi tehdä enemmän tarkastusta, sillä epätavallisen suuri määrä tarkastusta tuottaisi paremman tilintarkastuksen laadun. Toisaalta monet tekijät voivat vähentää tällaisen tarkastusmäärän tehokkuutta, jolloin viiveen ja oikaisujen välillä voi olla jopa positiivinen yhteys. Tällöin lisätarkastustoimenpiteet eivät välttämättä johda parempaan tarkastuksen laatuun, jolloin tilintarkastusviiveen kasvaessa myös riski tulevaisuudessa tehtäville oikaisuille kasvaa. (Blankley ja muut, 2014)

Blankley ja muut (2014) nostivat esille myös tilintarkastajan toimialaerikoistumisen merkityksen. Tilintarkastaja, joka tuntee asiakkaan toimialan voi työskennellä

tehokkaammin sekä todennäköisemmin tunnistaa ja ratkaista suuririskisiä ja vaikeita tilintarkastuskysymyksiä. Toisaalta taas tilintarkastaja, joka ei ole toimiala-asiantuntija, voi työskennellä enemmän ja pidempään, mutta koska hän ei tunne toimialan erityispiirteitä yhtä hyvin kuin toimiala-asiantuntija, hän ei yhtä todennäköisesti pysty ratkaisemaan vaikeita kysymyksiä. Myös aikaisemmat tutkimukset tukevat tätä näkökulmaa, sillä myös esimerkiksi Habib ja Bhuiyan (2011) havaitsivat, että toimialaerikoistunut tilintarkastaja pystyy suorittamaan tilintarkastuksen nopeammin kuin tilintarkastaja, joka ei ole toimialaerikoistunut.

Blankley ja muut (2014) havaitsivat, että epätavallisen tilintarkastusviiveen kasvu nostaa mahdollisten tilinpäätöksiin tehtävien oikaisujen todennäköisyyttä. Koska tehty havainto viittaa siihen, että tilintarkastajan tekemä ylimääräinen tarkastustyö lisää tehtävien oikaisujen todennäköisyyttä, tutkimuksessa haluttiin selvittää myös se, miksi ylimääräiset tarkastustoimenpiteet eivät olleet tehokkaita. Tässä kohtaa aikapaineiden havaittiin kasvattavan painetta suorittaa tilintarkastus nopeasti, jolloin tilintarkastuksen laatu heikkenee ja tehtävien oikaisujen todennäköisyys kasvaa.

Toisin kuin Habib ja Bhuiyan (2011), Blankley ja muut (2014) kuitenkin havaitsivat, että myös tilintarkastajan ollessa toimialaerikoistunut, tilintarkastusviiveen kasvun havaittiin lisäävän myöhemmin tehtävien oikaisujen todennäköisyyttä. Havaintoa voidaan pyrkiä selittämään sillä, että toimialaerikoistuneella tilintarkastajalla voi olla enemmän asiakkaita, joiden tilintarkastus on vaikeaa ja joka vie kauemmin aikaa. Tällöin tilintarkastusviiveen kasvu ja tulevien oikaisujen todennäköisyys voivat kasvaa toimialaerikoistumisesta huolimatta.

Tilintarkastusviiveen kasvamisen vaikutusten ohella myös tilintarkastusviiveen pienene-
misen vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun on tutkittu. Bryant-Kutcher ja muut (2013) tutkivat Yhdysvalloissa sääntelymuutosten vaikutuksia tuloksen laatuun. Tutkimuksessa tarkasteltiin kahden SEC:n antaman, lopulta vuonna 2006 voimaantulleen sääntelymuutoksen mahdollisia vaikutuksia asiakasyrityksen tuloksen laatuun, kun laatua arvioitiin

tilinpäätökseen myöhemmin tehtyjen oikaisujen kautta. Uuden sääntelyn mukaiset nopeammat julkaisemismääräajat aiheuttivat monille yrityksille ja niiden tilintarkastajille kuitenkin haasteita, sillä on todennäköisesti olemassa raja sille, kuinka nopeasti taloudellinen raportointi voidaan tehdä, arvioida ja tarkastaa ilman, että sen laadusta joudutaan tinkimään. Jos tarkastus joudutaan suorittamaan liian nopeasti, voi tämä johtaa heikompaan tuloksen ja siten tilintarkastuksen laatuun. (Bryant-Kutcher ja muut, 2013)

Bryant-Kutcher ja muut (2013) havaitsivat, että uuden sääntelyn voimaantulon jälkeen tehtyjen oikaisujen määrä kasvoi huomattavasti nopeutetuilla julkaisijoilla, kun taas muiden yritysten osalta uudistusten ei havaittu vaikuttavan tehtävien oikaisujen todennäköisyyteen. Tulosten voidaan nähdä olevan yhdenmukaisia näkemyksen kanssa, että kun yrityksiä täytyy julkaista taloudellista informaatiota aiempaa nopeammin, todennäköisyys virheille kasvaa. Tämän puolestaan asettaa haasteita lainsäätäjille, sillä heidän tulisi löytää kompromissi informaation ajantasaisuuden ja luotettavuuden välille.

Kuten Bryant-Kutcher ja muut (2013), myös Lambert ja muut (2017) havaitsivat uusien määräaika-vaatimusten heikentäneen nopeutettujen julkaisijoiden tuloksen laatua Yhdysvalloissa. Lambert ja muut (2017) veivät kuitenkin tutkimusta pidemmälle, sillä he pyrkivät myös selvittämään, miksi ja missä tapauksissa tuloksen ja tilintarkastuksen laatu heikkenivät sääntelymuutoksen myötä. Tutkimuksessa havaittiin, että tiukentuneet määräaika-vaatimukset lisäsivät aikapaineita niillä tilintarkastajilla, joiden tuli suorittaa tilintarkastus aiempaa nopeammin, jotta asiakas voisi täyttää uudet tiukemmat vaatimukset. Tuloksen laadun havaittiin heikentyneen ainoastaan silloin, kun tilintarkastusviive tosiasiallisesti pieneni tiukempien vaatimusten vuoksi aikaisempaan vuoteen verrattuna. Näillä yrityksillä uusien vaatimusten vaikutus oli suurimmillaan sinä vuonna, kun uusia vaatimuksia alettiin soveltaa. Muiden yritysten osalta taas tuloksen laadun ei havaittu merkittävästi heikkenevän tiukempien määräaikojen myötä.

Krishnan ja Yang (2009) puolestaan pohtivat tilintarkastusviiveen vaikutusta tuloksen laatuun asiakasyrityksen näkökulmasta, sillä tilintarkastusviiveen kasvaessa, asiakkaan

tulee kiirehtiä tilinpäätöksen julkaisussa määräajoissa pysyäkseen. Tämä puolestaan kasvattaa asiakkaan kokemia paineita, jolloin tuloksen laadusta saatetaan joutua tinkimään. Toisin kuin Bryant-Kutcher ja muut (2013) sekä Lambert ja muut (2017), Krishnan ja Yang (2009) mittasivat tuloksen ja raportoinnin laatua kahdella tapaa, harkinnanvaraisten jaksotusten kokonaismäärällä sekä jaksotusten laadulla. Krishnan ja Yang (2009) eivät havainneet tuloksen laadussa eroa yrityksissä, joiden tilitarkastus saatiin päätettyä vain vähän ennen julkaisun määräaikaa, verrattuna yrityksiin, joiden tilintarkastus päättyi jo aiemmin (vrt. Bryant-Kutcher ja muut, 2013; Lambert ja muut, 2017).

Tutkimuksessa kuitenkin havaittiin, että tiukemmista määräajoista johtuen asiakasyritykset julkaisevat aiempaa useammin tuloksensa jo ennen tilintarkastuskertomuksen antamista. Tuloksen laadun havaittiin olevan hieman heikompaa näillä yrityksillä verrattuna yrityksiin, joilla oli mahdollisuus odottaa tarkastuksen päättymistä. Vaikutus oli kuitenkin tilastollisesti sen verran heikko, että tuloksen julkaisulla ennen tarkastuksen päättymistä todettiin olevan vain pieni ja lyhytkestoinen haitallinen vaikutus tuloksen laatuun. (Krishnan & Yang, 2009)

Lambert ja muut (2017) havaitsivat aikapaineiden olevan riippuvainen myös tilintarkastuksen vaativuudesta, sillä tilintarkastajat, jotka suorittivat vaativia ja vaikeita tarkastustoimeksiantoja, kokivat enemmän aikapaineita. Tämä havainto on yhdenmukainen sen käsityksen kanssa, että tilintarkastuksen vaativuus ja monimutkaisuus lisäävät tilintarkastuksen kestoja ja siten tilintarkastusviivettä.

4.3. Yhteenveto ja hypoteesien johtaminen

Tilintarkastusviiveellä tarkoitetaan siis aikaa, joka kuluu tilikauden päättymisestä tilintarkastuskertomuksen allekirjoittamiseen. Tilintarkastusviiveeseen vaikuttavat tekijät voidaan jakaa yrityskohtaisiin tekijöihin ja tilintarkastuskohtaisiin tekijöihin. Yrityskohtaisia tekijöitä ovat yrityksen koko, tulos ja taloudellinen asema, liiketoiminnan

monimutkaisuus ja toimiala sekä taloudellisen raportoinnin sisäinen valvonta (Abernathy ja muut, 2017). Aikaisemmista tutkimuksista voidaan vetää johtopäätös, että yritysکوhtaisista tekijöistä erityisesti yrityksen suuri koko ja vahva sisäinen valvonta pienentävät tilintarkastusviiveettä (katso esim. Carslaw & Kaplan, 1991; Munsif ja muut, 2012). Toisaalta taas yrityksen tappiollinen tulos, monimutkainen liiketoiminta sekä sisäisessä valvonnassa olevat heikkoudet pidentävät tilintarkastusviivettä (katso esim. Bamber ja muut, 1993; Ettredge ja muut, 2006).

Tilintarkastusviiveeseen vaikuttavia tilintarkastuskohtaisia tekijöitä ovat puolestaan tilintarkastusyhteisön ominaispiirteet, tilintarkastusprosessi ja käytettävissä olevat resurssit, sekä tilintarkastuslausunnon muoto (Abernathy ja muut, 2017). Tilintarkastusyhteisöön liittyvistä piirteistä etenkin tilintarkastusyhteisön koon on havaittu pienentävän tilintarkastusviivettä kehittyneillä markkinoilla (Schmidt & Wilkins, 2013; vrt. kuitenkin Afify, 2009; Al-Amji, 2008). Myös tilintarkastajan toimikauden pituudella on havaittu olevan merkitystä tilintarkastusviiveeseen, sillä toimikauden pidentyessä tilintarkastajan ymmärrys asiakkaan liiketoiminnasta ja riskeistä kasvaa, jolloin tarkastus voidaan suorittaa tehokkaammin ja tilintarkastusviive pienenee (esim. Lee ja muut, 2009). Tilintarkastusprosessien osalta taas tilikauden aikaisen tarkastuksen on puolestaan havaittu pienentävän tilintarkastusviivettä, sillä se vähentää tilinpäätöstarkastuksessa vaadittavan työn määrää (Knechel & Payne, 2001). Lopuksi myös tilintarkastajan antaman lausunnon ja tilintarkastuskertomuksen muodolla on vaikutusta tilintarkastusviiveeseen. Mukautetun kertomuksen antamisen on havaittu pienentävän tilintarkastusviivettä. Myös mukautuksen syyllä on havaittu olevan vaikutusta, sillä mitä vakavammasta syystä ja mukautuksesta on kyse, sitä pidemmän tilintarkastusviive on havaittu olevan. (Leventis ja muut, 2005; Soltani, 2002)

Tilintarkastusviiveen pidentymistä aiheuttavat tekijät liittyvät usein tilintarkastuksen haastavuuteen ja niiden voidaan sanoa kasvattavan tilintarkastusriskiä. Esimerkiksi heikko taloudellinen tulos saattaa houkutella yrityksen johtoa parantelemaan taloudellista tulosta, mikä voi lisätä olennaisen virheellisyyden riskiä (Carslaw & Kaplan, 1991).

Näissä tilanteissa tilintarkastaja yleensä joutuu suorittamaan suuremman määrän tarkastustoimenpiteitä voidakseen todeta tilinpäätöksen antavan oikean ja riittävän kuvan yrityksen tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tällaiset tilanteet voivat myös aiheuttaa erimielisyyksiä asiakkaan ja tilintarkastajan välillä, jolloin tilintarkastajan on käytettävä aikaa asiakkaan kanssa neuvottelemiseen, jolloin tilintarkastusviive kasvaa (Mande & Son, 2011). Samalla on kuitenkin otettava huomioon, että tilintarkastajilla on usein käytössään vain rajallinen määrä resursseja ja aikaa tilintarkastuksen suorittamiseen (Behn ja muut, 2006).

Rajallinen määrä resursseja yhdistettynä esimerkiksi asiakkaan monimutkaiseen liiketoimintaan voikin johtaa siihen, että tilintarkastusviiveen kasvaessa tilintarkastuksen laatu heikkenee. Tilintarkastuksen laadun onkin osassa aiemmista havaittu heikkenevän tilintarkastusviiveen pidentyessä, mutta suhteen ei kuitenkaan voida sanoa olevan selvä ja kaipaa siten lisää tutkimusta (katso esim. Asthana, 2014; vrt. Krishnan & Yang, 2009). Kiirekauden voidaan olettaa vahvistavan tilintarkastusviiveestä aiheutuvia vaikutuksia, sillä kiirekaudella tilintarkastaja joutuu usein työskentelemään usean toimeksiannon kanssa samaan aikaan. Tämä puolestaan lisää tilintarkastajan tekemän työn määrää. Kiirekaudella tilintarkastaja joutuu myös usein priorisoimaan töitään, mikä todennäköisesti johtaa ainakin osalla asiakkaista tilintarkastusviiveen kasvuun. (Johnson ja muut, 2002). Aikaisemmat tutkimukset ovatkin osoittaneet, että kiirekaudella tilintarkastusviive kasvaa (Johnson ja muut, 2002; Knechel & Payne, 2001).

Kiirekauden on myös todettu aiheuttavan tilintarkastajalle esimerkiksi paineita ja stressiä (Jones ja muut, 2010). Kiirekauden ja tilintarkastusviiveen yhteisvaikutusta tilintarkastuksen laatuun on syytä tutkia, sillä kiirekaudella tilintarkastusviiveen kasvaessa tilintarkastajan kokemat aikapaineet kasvavat vielä enemmän. Etenkin tiukat määräaika-vaatimukset aiheuttavat tilintarkastajille aikapaineita, sillä heidän tulee suorittaa tilintarkastus nopeasti, jotta asiakas pystyy täyttämään tilinpäätöksen julkaisua koskevat raportointivaatimukset (Lambert ja muut, 2017). Esimerkiksi Lambert ja muut (2017)

havaittivat, että tiukentuneet määräaikavaatimukset aiheuttivat aikapaineita etenkin niille tilintarkastajille, joiden tuli suorittaa tilintarkastus aiempaa nopeammin.

Asthana (2014) sekä Blankley ja muut (2014) puolestaan osoittivat tutkimuksissaan, että tilintarkastusviiveen kasvu heikentää tuloksen laatua, jota käytetään myös tilintarkastuksen laadun arvioimiseen. Tilintarkastusviiveen kasvaessa tilintarkastaja kohtaa enemmän aikapaineita saada tilintarkastus suoritetuksi, jolloin tilintarkastuksen viivästyntymisellä voikin olla vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Aikapaineet voivat esimerkiksi johtaa tilintarkastajan olemaan välittämättä tietystä seikasta, joka kyseenalaistaisi jo tehdyn tarkastusvaiheen tai oletuksen, sekä tulkitsemaan väärin olemassa olevaa evidenssiä. Aikapaineet voivat johtaa myös siihen, että tilintarkastaja epäonnistuu ymmärtämään tietyn evidenssin tärkeyden.

Aiempien tutkimusten tuloksiin nojaten johdetaan toinen tutkimushypoteesi:

H2: Kiirekauden aikana tilintarkastusviiveen kasvaessa tilintarkastuksen laatu heikkenee, kun laatua mitataan harkinnanvaraisten jaksotusten määrällä.

H0: Kiirekauden aikana tilintarkastusviiveen kasvulla ei ole vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, kun laatua mitataan harkinnanvaraisten jaksotusten määrällä.

5. Tutkimuksen aineisto ja tutkimuksen menetelmät

Tutkielman viidennessä luvussa esitellään tutkimuksessa käytetty tutkimusaineisto sekä käytetyt tutkimusmenetelmät. Luvussa on pyritty kuvailemaan aineiston keruu ja menetelmät mahdollisimman tarkasti, jolla tutkimuksen toistettavuus pyritään mahdollisimman hyvin varmentamaan. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, onko kiirekaudella ja tilintarkastusviiveellä vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimusmenetelmänä aikaisempiin tutkimuksiin pohjautuen käytetään kvantitatiivista tutkimusmenetelmää ja tarkempana tutkimusmenetelmänä käytetään lineaarista regressiomallia. Valitut tutkimusmenetelmät pohjautuvat aikaisempaan tutkimukseen, joita on esitelty luvuissa 2–4. Pääasiallisena pohjana tutkimukselle käytetään Lópezin ja Petersin (2012) sekä Asthanan (2014) tutkimuksia, jotka ovat tuoneet lisäarvoa tilintarkastuksen laadun sekä kiirekauden ja tilintarkastusviiveen välisessä tutkimuksessa. Näin ollen valittujen tutkimusmenetelmien voidaan olettaa soveltuvan parhaiten tähän tutkimukseen.

5.1. Tutkimusaineisto

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, onko kiirekaudella ja tilintarkastusviiveellä vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tällöin kiirekausi ja tilintarkastusviive ovat tutkimuksessa selittäviä muuttujia ja tilintarkastuksen laatu selitettävä muuttuja. Tutkimuksessa käytettävän aineiston keräämisen osalta tämä tarkoittaa, että kerättävä aineisto muodostuu sekä tilintarkastusyhteisöjen asiakasyritysten tilinpäätöksiltä kerättävästä datasta, että tilintarkastukseen liitännäisestä datasta, kuten tilintarkastuskertomuksen antamispäivästä, jonka avulla tilintarkastusviive voidaan laskea.

Lópezin ja Petersin (2012) sekä Asthanan (2014) tutkimuksia mukaillen tutkimus on toteutettu yhdysvaltalaisilla, julkisen kaupankäynnin kohteena olevilla yhtiöillä. Suomalaisista yhtiöistä tutkimuksen kohteena on luovuttu suomalaisten listayhtiöiden rajallisen lukumäärän vuoksi sekä siksi, että suomalaisista pörssiyhtiöistä lähes jokaisen tilikautena toimii kalenterivuosi, jolloin vertailuryhmän tutkiminen ei käytännössä olisi

mahdollista. Tutkimus on rajattu koskemaan julkisen kaupankäynnin kohteena yhtiöitä käytännön syistä, sillä pörssilistatut yhtiöt ovat velvollisia julkaisemaan tilinpäätöstietonsa, jolloin tilinpäätöstiedot ovat helpommin julkisesti saatavilla. Tämä puolestaan mahdollisti aineiston keräämisen suoraan eri tietokannoista. Tietojen kerääminen tietokannoista minimoi manuaalisesti kerättävän tiedon määrää, mikä puolestaan minimoi tiedon keräämisessä mahdollisesti tapahtuvien inhimillisten virheiden määrää. Tämän avulla pyrittiin varmentamaan käytettyjen lukujen luotettavuus.

Tutkimusaineisto on kerätty kahdesta erillisestä tietokannasta, Orbiksesta ja Audit Analyticsista. Orbiksesta on kerätty asiakasyritysten tilinpäätöstiedot, kuten liikevaihto ja taseen loppusumma. Audit Analyticsista puolestaan on kerätty tilintarkastajaan ja tilintarkastukseen liitännäiset tiedot, kuten tilintarkastuskertomuksen antamispäivä, tilintarkastajan toimikauden pituus sekä tilintarkastustoimistojen saamien tilintarkastuspalkkioiden kokonaismäärä. Eri tietokannoista kerättyjen tietojen yhdisteleminen tehtiin listayhtiöille annetun Ticker-koodin avulla Microsoft Excelissä Excelin VLOOKUP-toiminnolla.

Tutkimusaineisto muodostuu yhdysvaltalaisen pörssiyritysten tilinpäätös- ja tilintarkastustiedoista vuosilta 2021–2019. Tutkimusaineisto on pyritty pitämään mahdollisimman tuoreena, joten ylärajaksi on valittu vuosi 2021, josta mahdollisimman monen yrityksen tiedot olivat jo saatavilla. Tämän lisäksi tutkimus on rajattu yrityksiin, joiden tilintarkastuksen suorittaa Big 4-tilintarkastusyhteisö (Deloitte, KPMG, EY & PWC). Tällä pyritään esikuvatutkimusta mukaillen kontrolloimaan neljän suuren tilintarkastusyhteisön hallitsevan aseman ja suuremman resurssipohjan vaikutusta tutkimustuloksiin.

Lisäksi aineistosta rajattu pois yritykset, jotka luokitellaan kuuluviksi North American Industry Classification Systemin (2022) SIC-koodien 4000–4999 (kuljetus-, viestintä-, energia- ja terveydenhuoltoala) ja 6000–6999 (rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistöala) mukaisille toimialoille. Näiden toimialojen yrityksiin kohdistuu erityislainsäädäntöä ja erilaisia raportointivelvoitteita, jotka voisivat johtaa tutkimustuloksien vääristymiseen. Tämän

vuoksi Lópezia ja Petersia (2012) mukaillen edellä mainituilla toimialoilla toimivat yritykset on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

Lopuksi aineistosta päädyttiin poistamaan aineiston keruun yhteydessä yritykset, joilta ei ollut saatavilla kaikkia tutkimuksen kannalta olennaisia tietoja, sillä tietojen puutteellisuus voisi vääristää saatavia tutkimustuloksia. Taulukossa yksi on esitetty tutkimuksessa käytettävä aineisto ja sen vaiheittainen karsiminen yrityshavaintotasolla.

Taulukko 1. Tutkielman aineiston keruu ja karsiminen.

Aineiston karsinnan syy	Yrityshavainnot (kpl)
Kaikki Orbiksen tietokannasta löytyvät SEC:n julkisesti noteeratut yhtiöt, joilta löytyy tilinpäätöstiedot tilikausilta 2021–2019	47 463
Datan yhdistämiseen käytettävä Ticker-koodi puuttui	-21 628
SIC-koodit 4000–4999 ja 6000–6999 tai SIC- koodi puuttui kokonaan	-14 064
Jokin muuttuja puuttui tai sitä ei voitu laskea aineiston puutteellisuuden vuoksi (sis. liikevaihto on negatiivinen tai 0)	-8 889
Yrityksen tilintarkastajana ei Big 4- tilintarkastusyhteisö	-1 305
Koko aineisto yhteensä	1 577

Kuten yllä taulukosta yksi voidaan havaita, alkuperäinen yhtiöjoukko muodostui yhteensä 47 463 yrityshavainnosta. Aineistoon tehtyjen rajausten jälkeen lopullinen aineisto muodostui yhteensä ja 526 eri yhtiöstä ja 1 577 yrityshavainnosta. Esimerkiksi Lópezin ja Petersin (2012) tutkimuksessa lopullinen aineisto koostui yhteensä 8 384 yrityshavainnosta vuosilta 2006–2009, joka muodostui 2 677 erillisestä yhtiöstä. Asthanan (2014) tutkimuksessa lopullinen aineisto koostui puolestaan yhteensä 22 492 yrityshavainnosta vuosilta 2000–2006, joka muodostui 5 298 erillisestä yhtiöstä. Vuosittaisten yrityshavaintojen määrä on siten vaihdellut 2 096 ja 3 213 havainnon välillä. Tähän verrattuna tämän tutkimuksen yrityshavaintojen ja yritysjoukon määrää voidaan pitää riittävän kattavana, jotta tutkimuksen tuloksia voidaan pitää vertailukelpoisena aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna.

Edellä mainittujen SIC-koodien kahden ensimmäisen numeron perusteella aineiston yritykset voidaan jaotella toimialoittain. Alla taulukossa kaksi on havainnollistettu tutkimuksessa käytetyn aineiston jakautumista toimialoittain.

Taulukko 2. Tutkielman aineisto toimialoittain SIC-koodin perusteella.

SIC-koodi	Toimiala	Yrityshavainnot (kpl)	%-Osuus
01–09	Maa- ja metsätalous sekä kalastus	6	0,4 %
10–14	Kaivostoiminta	49	3,1 %
15–17	Rakentaminen	35	2,2 %
20–39	Teollinen tuotanto	855	54,2 %
50–51	Tukkukauppa	99	6,3 %
52–59	Vähittäiskauppa	172	10,9 %
70–89	Palvelut	361	22,9 %
90–99	Julkishallinto	0	0 %
	Yhteensä	1 577	100 %

Kuten taulukosta 2 voidaan havaita, aineisto jakautuu toimialoittain varsin epätasaisesti. Epätasaista jakautumista selittää osaltaan yhdysvaltalaisen yritysten epätasainen jakautuminen markkinoilla. Lisäksi epätasaisesta jakaumasta on huomioitava se, että aineisto sisältää vain pörssilistatut yhtiöt, joilta löytyivät kaikki tarvittavat tiedot analyysin suorittamista varten. Epätasaisesta jakautumisesta huolimatta jakauma on linjassa aikaisempiin tutkimuksiin nähden, sillä myös esimerkiksi Asthanalla (2014) teollinen tuotanto oli yliedustettuna (39 %) ja maa- ja metsätalous, sekä kalastus aliedustettuna (0,28 %). Siten toimialajakauma on vertailukelpoinen aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna.

5.2. Tutkimusmenetelmä

Aikaisemmissa luvuissa on muodostettu aikaisempaan tutkimustietoon pohjautuen tutkimushypoteesit, joita testaamalla tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan. Esikuvatutkimusta mukailien tutkimushypoteesien testaamisessa käytetään määrällistä eli kvantitatiivista tutkimusmenetelmää. Heikkilän (2010, s. 16) mukaan kvantitatiivisessa tutkimusmenetelmässä pyritään selvittämään eri asioiden välisiä riippuvuussuhteita.

Tutkielman tarkoituksena on tutkia kiirekauden ja toisaalta tilintarkastusviiveen vaikutusta tilintarkastuksen laatuun eli onko näillä tekijöillä keskinäistä riippuvuussuhdetta. Siten kvantitatiivisen tutkimuksen käyttäminen tutkimusmenetelmänä on tässä tutkimuksessa perusteltua.

Tarkempaan tutkimusmenetelmään toimii tilastollinen tutkimusmenetelmä, lineaarinen regressioanalyysi, joka on yleisesti käytetty menetelmä tilintarkastuksen laatuun keskittyvissä tutkimuksissa (esim. López & Peters, 2012; Asthana, 2014). Linearisessa regressiomallissa yhtä selitettävää muuttujaa pyritään selittämään yhden tai useamman selittävän muuttujan avulla (Heikkilä, 2010). Kuten aikaisemman tutkimuksen pohjalta voidaan havaita, tilintarkastuksen laatua voivat selittää useat eri tekijät eli muuttujat. Siten usean selittävän muuttujan mallin käyttäminen hypoteesien testaamisessa on perusteltua. Usean selittävän muuttujan regressioanalyysi ja tilastolliset analyysit tehdään tässä tutkielmassa SAS Enterprise Guide 7.1- ohjelmiston avulla.

Usean selittävän muuttujan lineaarisen regressiomallin regressiofunktioita voidaan kuvata seuraavalla kaavalla (Heikkilä, 2010, s. 251):

$$(1) Y = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon,$$

kaavassa 1 Y on selitettävän muuttujan arvo, α on vakio, X on selittävä muuttuja, β on regressiokerroin ja ε on mallin jäännöstermi eli residuaali. Jäännöstermillä kuvataan mallissa esiintyvää satunnaisvaihtelua, eli toisin sanoen vaihtelua, jota ei kyetä selittämään mallin avulla. Jäännöstermin kautta voidaan siten arvioida, miten hyvin käytetty malli kykenee kuvaamaan havaintoaineistoa. (Heikkilä, 2010, s. 238 & s. 251).

Lineaarinen regressiomalli estimoidaan tässä tutkimuksessa pienimmän neliösuoran (OLS) menetelmällä, joka aikaisempien tutkimusten perusteella on hyvin yleinen estimointimenetelmä tilintarkastuksen laatuun keskittyvissä tutkimuksissa (esim. López & Peters, 2012). Lineariselle regressiomallille voidaan asettaa tiettyjä keskeisiä

edellytyksiä (Heikkilä, 2010, s. 252). Ensinnäkin mallissa tulee olla mukana järkevät selittäjät. Regressiomalleihin valittuja selittäjiä ja niiden soveltuvuutta tehtävään tutkimukseen on perusteltu tarkemmin seuraavissa luvuissa.

Toisena edellytyksenä voidaan pitää sitä, että selittävät muuttujat eivät liikaa korreloi keskenään eli ei esiinny multikollineaarisuutta, sillä mikäli muuttujien väliset korrelaatiot ovat liian voimakkaita, voivat ne vääristää tehtävän regressioanalyysin tuloksia. Multikollineaarisuutta arvioidaan muuttujien välisen korrelaatiomatriisin sekä varianssin inflaatiokerroimen (VIF-kerroin) avulla, jotka ovat yleisiä multikollineaarisuuden arvioinnissa käytettyjä menetelmiä. (Heikkilä, 2010, s. 204; Laininen, 2004, s. 119). VIF-kerroimen hyväksyttävänä rajana voidaan pitää arvoja, jotka ovat alle kymmenen (Laininen, 2004, s. 120). Lisäksi muuttujien välistä riippuvuutta arvioidaan Pearsonin korrelaatiokerroimen avulla.

Kolmantena edellytyksenä voidaan pitää sitä, että virhetermi eli residuaali ei korreloi muuttujien kanssa, vaan residuaalien hajonta on tasaista eli homoskedastista (Heikkilä, 2010, s. 252). Aineiston homoskedastisuutta arvioidaan tarkemmin tutkielman kuudennessa luvussa tutkimustulosten yhteydessä. Viimeisenä regressiomallin keskeisenä edellytyksenä voidaan vielä pitää aineiston normaalijakautuneisuutta, sillä normaalijakaumasta selkeästi poikkeavat havainnot, eli ns. outlierit voivat vääristää tehtävän regressioanalyysin tuloksia. (Heikkilä, 2010, s. 251). Aineiston normaalijakautuneisuutta käsitellään tarkemmin luvussa 6.1.

5.2.1. Tilintarkastuksen laadun mittaaminen harkinnanvaraisten jaksotusten avulla

Tutkielman tavoitteena on tutkia kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastuksen laatua mitataan tuloksen laatua mittaamalla. Tuloksen laadun mittaaminen suoritetaan puolestaan harkinnanvaraisten jaksotusten avulla, joka on hyvin yleisesti käytetty malli tilintarkastuksen laatua käsittelevissä tutkimuksissa. Harkinnanvaraisten jaksotusten estimoimiseen käytetään tässä tutkimuksessa

muunneltua Jonesin mallia, sillä aikaisempien tutkimusten perusteella muunnellun Jonesin mallin on havaittu soveltuvan erittäin hyvin harkinnanvaraisten jaksotusten arvioimiseen (Dechow ja muut, 1995, s. 223).

Alkuperäisessä Jonesin (1991) mallissa kokonaisjaksotukset muodostuvat ei-harkinnanvaraisista jaksotuksista ja harkinnanvaraisista jaksotuksista. Mallissa kokonaisjaksotukset lasketaan liikevaihdon muutoksen ja käyttöomaisuuden suhteena edellisen vuoden taseen loppusummaan. Mallin oletuksena oli, että liikevaihto on kokonaisuudessaan ei-harkinnanvaraista. Dechowin ja muiden mukaan malli ei siten onnistu mittaamaan harkinnanvaraisia jaksotuksia, mikäli tulosta manipuloitaisiin liikevaihdon kautta ja vastapää olisi myyntisaamisissa. Dechowin ja muiden (1995) kehittämässä muunnellussa Jonesin mallissa liikevaihdon muutoksesta vähennetään myyntisaamisten muutoksen määrä. Siten malli kykenee havaitsemaan liikevaihtoon mahdollisesti tehtävät harkinnanvaraiset jaksotukset, joiden vastapää ei ole myyntisaamisissa.

Kothari ja muut (2005) puolestaan havaitsivat, että myös sijoitettu pääoma (ROA) korreloi harkinnanvaraisten jaksotusten kanssa, joten he lisäsivät muunneltuun Jonesin kaavaan muuttujaksi sijoitetun pääoman. Tämän perusteella myös López ja Peters (2012) lisäsivät tutkimuksessaan harkinnanvaraisten jaksotusten malliin sijoitetun pääoman.

Dechowin ja muiden (1995) kehittämän muunnellun Jonesin mallin ja esikuvatutkimuksen mukaisesti määritetään kaava harkinnanvaraisille jaksotuksille, joka esiteltä alla kaavassa 2:

$$(2) \frac{TA_{i,t}}{A_{i,t-1}} = \alpha_0 + \alpha_1 \left[\frac{1}{A_{i,t-1}} \right] + \alpha_2 \left[\frac{\Delta REV_{i,t} - \Delta REC_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right] + \alpha_3 \left[\frac{PPE_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right] + \alpha_4 \left[\frac{ROA_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right] + \varepsilon_{i,t},$$

jossa:

TA_{i,t} = Kokonaisjaksotusten määrä yrityksellä i vuonna t (mallista 3)

$A_{i,t-1}$	= Taseen loppusumma yrityksellä i vuonna t-1
$\Delta REV_{i,t}$	= Liikevaihdon muutoksen määrä yrityksellä i vuonna t
$\Delta REC_{i,t}$	= Myyntisaamisten muutoksen määrä yrityksellä i vuonna t
$PPE_{i,t}$	= Käyttöomaisuuden määrä yrityksellä i vuonna t
$ROA_{i,t}$	= Kokonaispääoman tuotto-% (tilikauden tulos jaettuna taseen loppusummalla) yrityksellä i vuonna t
$\varepsilon_{i,t}$	= Jäännöstermi, jolla kuvataan harkinnanvaraisten jaksotusten määrää yrityksellä i vuonna t
i	= Yritysindeksi
t	= Vuosi-indeksi

$\alpha_0, \alpha_1, \alpha_2, \alpha_3, \alpha_4$ ovat kaavan parametrejä.

Mallissa kaksi selittävänä muuttujana on kokonaisjaksotukset (TA). Esikuvatutkimusta mukaillen määritetään kokonaisjaksotusten määrä kaavan 3 mukaisesti seuraavasti:

$$(3) TA_{i,t} = \Delta CA_{i,t} - \Delta CASH_{i,t} - \Delta CL_{i,t} + \Delta STD_{i,t} - DEP_{i,t},$$

jossa:

$TA_{i,t}$	= Kokonaisjaksotusten määrä yrityksellä i vuonna t
$\Delta CA_{i,t}$	= Vaihtuvien vastaavien muutos yrityksellä i vuonna t
$\Delta Cash_{i,t}$	= Rahojen ja pankkisaamisten sekä lyhytaikaisten sijoitusten (Short-term investment) muutos yrityksellä i vuonna t
$\Delta CL_{i,t}$	= Lyhytaikaisen vieraan pääoman muutos yrityksellä i vuonna t
$\Delta STD_{i,t}$	= Pitkäaikaisen vieraan pääoman lyhytaikaisen osuuden muutos yrityksellä i vuonna t
$DEP_{i,t}$	= Poistot ja arvonalentumiset yrityksellä i vuonna t
i	= Yritysindeksi
t	= Vuosi-indeksi.

Ensin määritetään selitettävä muuttuja kokonaisjaksotukset yrityksittäin mallin 3 avulla. Tämän jälkeen syötetään kokonaisjaksotusten määrä malliin 2 ja ajetaan lineaarisella regressiolla muunneltu Jonesin malli, eli malli 2. Mallissa 2 kontrollimuuttujana toimivat muuttujat ΔREV , ΔREC ja PPE kontrolloivat liikevaihdon ja myyntisaamisten muutosta, sekä käyttöomaisuuden määrää tilikaudella. Otettu lisäksi malliin mukaan kontrollimuuttujaksi ROA kontrolloimaan yhtiön suoriutumista tilikaudella, jonka on aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu korreloivan harkinnanvaraisten jaksotusten määrän kanssa (Kothari ja muut, 2005).

Aikaisempia tutkimuksia mukaillen, mallin 2 muuttujat jaetaan vielä edellisen tilikauden taseen loppusummalla. Mallin 2 lopputuloksena saadaan jäännöstermi, eli residuaali, joka kuvastaa harkinnanvaraisten jaksotusten määrää eli sitä osaa kokonaisjaksotusten määrästä, jota mallin 2 mukaiset odotetut jaksotukset eivät kykene selittämään. Mallista 2 saatu harkinnanvaraisten jaksotusten määrä syötetään tämän jälkeen malleihin 4 ja 5, joilla varsinaisia tutkimusongelmia on tarkoitus tutkia. Malleissa 4 ja 5 harkinnanvaraisten jaksotusten määrä toimii selitettävänä muuttujana.

5.2.2. Kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutus tilintarkastuksen laatuun

Varsinaisia tutkimusongelmia eli kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutusta tilintarkastuksen laatuun tutkitaan ja hypoteeseja testataan myös usean muuttujan lineaarisilla regressiomalleilla, jotka on kuvattu alla tarkemmin. Malleissa harkinnanvaraisten jaksotusten määrä linkitetään kiirekauteen ja tilintarkastuksen keston. Mallit on muodostettu aikaisempien tutkimusten, kuten López & Peters (2012), pohjalta.

Ensimmäisenä tutkimusongelmana ja hypoteesina tutkitaan kiirekauden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimusongelmaa tutkitaan ja hypoteesia testataan seuraavan mallin avulla:

$$(4) \text{ABS_DA}_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{WORKLOAD}_{i,t} + \beta_2 \text{SIZE}_{i,t} + \beta_3 \text{SALESGROWTH}_{i,t} + \beta_4 \text{CFO}_{i,t} + \beta_5 \text{LOSS}_{i,t} + \beta_6 \text{DEBT}_{i,t} + \beta_7 \text{TENURE}_{i,t} + \beta_8 \text{OFFICE_SIZE}_{i,t} + \beta_9 \text{INFLUENCE}_{i,t} + \beta_{10} \text{YEAR20} + \beta_{11} \text{Year19} + \text{SIC2}_k + \varepsilon_{i,t}$$

Toisena tutkimusongelmana ja hypoteesina on kiirekauden aikana tilintarkastusviiveen kasvun vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Hypoteesia 2 testataan muutoin samanlaisella regressiomallilla kuin yllä esitetty malli hypoteesin 1 testauksen osalta, mutta hypoteesin 2 testaamisessa malliin lisätään tilintarkastusviivettä kuvaava selittävä muuttuja (LAG). Tutkimusongelmaa ja hypoteesia testataan seuraavan mallin avulla:

$$(5) \text{ABS_DA}_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{WORK_LOAD}_{i,t} + \beta_2 \text{SIZE}_{i,t} + \beta_3 \text{SALESGROWTH}_{i,t} + \beta_4 \text{CFO}_{i,t} + \beta_5 \text{LOSS}_{i,t} + \beta_6 \text{DEBT}_{i,t} + \beta_7 \text{TENURE}_{i,t} + \beta_8 \text{OFFICE_SIZE}_{i,t} + \beta_9 \text{INFLUENCE}_{i,t} + \beta_{10} \text{LAG}_{i,t} + \beta_{11} \text{YEAR20} + \beta_{12} \text{YEAR19} + \text{SIC2}_k + \varepsilon_{i,t}$$

Asthana (2014) tutki niin kutsutun epätavallisen tilintarkastusviiveen vaikutuksia asiakasyrityksen tuloksen laatuun, jonka avulla vaikutusta tilintarkastuksen laatuun arvioitiin. Käytännöllisistä syistä tämä tutkimus on yksinkertaistettu versio aikaisemmasta tutkimuksesta, ja tässä tutkimuksessa tutkittu ylipäätään tilintarkastusviiveen vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Siten Asthanan (2014) tutkimuksesta poiketen, tässä tutkimuksessa ei ole pyritty arvioimaan, mikä osa tilintarkastusviiveestä on niin sanottua epätavallista viivettä, vaan viitettä on käsitelty yhtenä kokonaisuutena tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuskertomuksen antamisen välisenä ajanjaksona. Tämä lähestymistapa on toisaalta myös linjassa esimerkiksi Lópezin ja Petersin (2012) sekä Krishanin ja Yangin (2009) tutkimusten tilintarkastusviiveen määritelmän kanssa.

Regressiomalleissa 4 ja 5 käytettävien muuttujien selitykset on koottu alla olevaan taulukkoon kolme.

Taulukko 3. Muuttujien selitykset.

Selitettävä muuttuja	Kuvaus
ABS_DA	Harkinnanvaraisten jaksotusten tasapainotettu absoluuttinen arvo yrityksellä i vuonna t. Saa arvon välillä 0,000–0,999.
Selittävät muuttujat	
WORK_LOAD	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos yrityksen tilikausi päättyy joulukuussa, muutoin saa arvon 0. Kuvastaa tilintarkastajan kiirekautta. Selittävä muuttuja hypoteeseissa 1 ja 2.
LAG	Kuvastaa tilintarkastuksen kestoa eli tilintarkastusviivettä, mitataan päivien lukumäärän logaritmina yrityksen tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuskertomuksen väliseltä ajalta. Selittävä muuttuja hypoteesissa 2.
Kontrollimuuttujat	
SIZE	Luonnollinen logaritmi taseen loppusummasta (milj. USD) yrityksellä i vuonna t.

SALESGROWTH	Liikevaihdon muutos-% yrityksellä i vuonna t. Lasketaan kaavalla: $(\frac{REV_t - REV_{t-1}}{REV_{t-1}})$
CFO	Operatiivinen kassavirta yrityksellä i vuonna t jaettuna edellisen tilikauden taseen loppusummalla.
LOSS	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, kun yrityksen i vuonna t liiketulos on negatiivinen, muutoin saa arvon 0.
DEBT	Vieras pääoma jaettuna taseen loppusummalla yrityksellä i vuonna t.
OFFICE_SIZE	Luonnollinen logaritmi tilintarkastustoimiston saamista tilintarkastuspalkkioista (milj. USD) yrityksellä i vuonna t.
INFLUENCE	Yrityksen i vuonna t tilintarkastustoimistolle maksamien kokonaispalkkioiden (tilintarkastuspalkkiot + konsultointipalkkiot) suhde tilintarkastustoimiston kaikkiin palkkioihin.
TENURE	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1 yrityksellä i vuonna t, jos tilintarkastajan toimikausi on kestänyt vähintään 3 vuotta, muutoin saa arvon 0.
YEAR20	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos muuttujan arvo koskee vuotta 2020, muutoin saa arvon 0.
YEAR19	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos muuttujan arvo koskee vuotta 2019, muutoin saa arvon 0.
SIC2	Dummy-muuttujat 6kpl, kts. tarkemmin taulukko 2. Muuttujien tarkoituksena kontrolloida toimialakohtaisia vaikutuksia.
β_0	Vakiotermi
$\beta_1, \dots, \beta_{12}$	Muuttujien regressiokertoimet
ε	Jäännöstermi, eli residuaali

Tässä tutkimuksessa regressioanalyysin muuttujat on valittu aikaisempien tutkimusten López ja Peters (2012) sekä Asthana (2014) perusteella. Selittävinä muuttujina tutkimuksessa toimivat tilintarkastajan kiirekausi (WORK_LOAD) hypoteesissa 1 ja 2, sekä tilintarkastusviive (LAG) hypoteesissa 2. Kiirekauden vaikutuksen selitettävään muuttujaan harkinnanvaraisten jaksotusten määrään (ABS_DA) odotetaan olevan positiivinen, mikä indikoi sitä, että tilintarkastajan kiireestä johtuen yritysten, joiden tilikausi päättyy joulukuussa, tilinpäätökset sisältävät enemmän harkinnanvaraisia jaksotuksia ja näissä yrityksissä tilintarkastuksen laatu on siten heikompaa. Myös tilintarkastusviiveen kasvulla kiirekaudella on aikaisempien tutkimusten mukaan havaittu olevan positiivinen vaikutus tuloksen laatuun, mikä indikoi heikompaa tilintarkastuksen laatua. (López & Peters, 2012)

Myös tutkimuksen kontrollimuuttujat on valittu aikaisempien tutkimusten pohjalta. Kontrollimuuttujien tarkoituksena on parantaa tutkimuksessa käytettävän mallin selitystasetta sekä estää kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutusten vääristyminen jonkin olennaisen muuttujan puuttumisen vuoksi. Kontrollimuuttujat voidaan jakaa yrityskohtaisiin, tilintarkastajakohtaisiin sekä muihin muuttujiin.

Yrityskohtaisilla kontrollimuuttujilla pyritään havaitsemaan mahdolliset vaikutukset asiakasyrityksen johdon mahdollisuuksissa tai kannustimissa tuloksen manipulointiin. Yrityskohtaisia kontrollimuuttujia ovat yrityksen koko (SIZE), liikevaihdon muutoskerroin (SALESGROWTH), liiketoiminnan kassavirta (CFO), yrityksen tappiollisuus (LOSS) sekä yrityksen velka-aste (DEBT).

Yrityksen koolla (SIZE) on aikaisemmissa havaittu olevan negatiivinen vaikutus harkinnanvaraisten jaksotusten määrään. Suuremmilla yhtiöillä on havaittu olevan vähemmän kannustumia tuloksen manipulaatioon, jolloin myös harkinnanvaraisten jaksotusten määrä suuremmilla yrityksillä on pienempi ja tilintarkastuksen laatu siten korkeampi. Yrityksen kokoa mittaava muuttuja kontrolloi lisäksi yrityksen koon yleisiä vaikutuksia jaksotusten laatuun. Liikevaihdon muutosprosentti (SALESGROWTH) puolestaan kuvastaa asiakasyrityksen kasvua ja sillä kontrolloidaan kasvun vaikutuksia harkinnanvaraisten jaksotusten määrään. Liikevaihdon muutoksella oletetaan aikaisempien tutkimusten perusteella olevan positiivinen vaikutus harkinnanvaraisten jaksotusten kokonaismäärään. (López & Peters, 2012, s. 145)

Liiketoiminnan kassavirtaa (CFO) kuvaava muuttuja kuvastaa asiakasyrityksen kannattavuutta ja muuttujalla kontrolloidaan kassavirtojen ja jaksotusten välistä yhteyttä. Muuttujalla oletetaan olevan negatiivinen vaikutus harkinnanvaraisten jaksotusten määrään. Toisena asiakasyrityksen kannattavuutta mittaavana tunnuslukuna regressiomalliin on sisällytetty tappiollisuutta kuvaava muuttuja (LOSS). Asiakasyrityksen tappiollisuudella on aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu olevan positiivinen vaikutus

harkinnanvaraisten jaksotusten määrään. Muuttuja kontrolloi mahdollisia eroja tilintarkastuksen laadussa tappiollisten ja voitollisten yritysten välillä. Myös yrityksen velka-asteella (DEBT) on havaittu olevan positiivinen vaikutus harkinnanvaraisten jaksotusten määrään, sillä velkaisilla yrityksillä on suurempi kannustin jaksotusten manipulointiin esimerkiksi lainojen kovenanttiehtojen täyttämiseksi. (López & Peters, 2012, s. 145)

Tilintarkastajakohtaisia kontrollimuuttujia ovat tilintarkastustoimiston koko (OFFICE_SIZE), asiakasyrityksen vaikutus tilintarkastustoimistolle (INFLUENCE) sekä tilintarkastajan toimikauden pituus (TENURE). Tilintarkastajakohtaisilla kontrollimuuttujilla pyritään havaitsemaan tilintarkastajan mahdollisuudet rajoittaa asiakasyrityksen aggressiivista raportointia ja suorittaa tehokasta tilintarkastusta.

Aikaisempien tutkimusten mukaan suuret tilintarkastustoimistot tuottavat parempilaatuisia tilintarkastusta. Siten tilintarkastustoimiston koolla oletetaan olevan negatiivinen vaikutus harkinnanvaraisten jaksotusten määrään. Asiakasyrityksen vaikutuksella puolestaan voidaan olettaa positiivinen vaikutus harkinnanvaraisten jaksotusten määrään, sillä mikäli asiakas on hyvin tärkeä tilintarkastustoimistolle, voi sillä olla suurempi mahdollisuus vaikuttaa tilintarkastuksen lopputulokseen. (Francis ja Yu, 2009)

Tilintarkastajan toimikauden pituuden vaikutuksesta tilintarkastukseen laatuun on esitetty osittain ristiriitaisia näkemyksiä aikaisemmissa tutkimuksissa. Tilintarkastajan toimikauden pituuden negatiivista vaikutusta harkinnanvaraisten jaksotusten määrään puoltaa se, että tilintarkastajat, joiden toimikausi on ollut lyhyt, ovat taipuvaisempia tekemään enemmän virheitä, kuin tilintarkastajat, joiden toimikausi on ollut pitkä. Lisäksi pitkäaikaisten tilintarkastajien on havaittu pystyvän paremmin rajoittamaan asiakkaiden aggressiivista raportointia. (Myers ja muut, 2003). Toisaalta Francis (2004) nostaa tutkimuksessaan esille sen, että toimikauden ollessa pitkä, tilintarkastajasta voi tulla liian läheinen asiakkaan kanssa, jolloin tilintarkastajan riippumattomuus ja sitä kautta tilintarkastuksen laatu voivat kärsiä. Tämän vuoksi on päätetty jättää toimikauden odotettu vaikutus avoimeksi.

Regressiomallin muita kontrollimuuttujia ovat vuosimuuttujat (YEAR), joilla kontrolloidaan mahdollisten ajallisten erojen vaikutusta yritysten ja niiden tilintarkastajien raportointiympäristössä sekä toimialamuuttujat (SIC2), joilla kontrolloidaan mahdollisia toimialakohtaisia tekijöitä, joilla voisi olla vaikutusta jaksotukseen. Toimialamuuttujat perustuvat yrityksen SIC-koodin kahteen ensimmäiseen numeroon, jotka on esitelty taulukossa 2. Tutkimuksen aineistona ovat tilinpäätöstiedot kolmelta vuodelta ja tutkittavat yritykset voidaan jakaa seitsemään eri toimialaan taulukon 2 mukaisesti. Siten muodostettu kaksi tarkasteltavan vuoden ilmaisevaa dummy-muuttujaa ja kuusi toimialan ilmaisevaa dummy-muuttujaa, sillä 0:llä ja 1:llä mitattavia dummy-muuttujia tulee olla yksi vähemmän kuin alkuperäisellä muuttujalla on eri arvoja (Heikkilä, 2010, s. 184).

6. Tutkimustulokset

Tutkielman tässä luvussa käydään läpi tutkielman regressiomallien tulokset. Ensin luvussa tarkastellaan tutkimusaineistoa käymällä läpi ja analysoimalla regressiomallissa käytettävien muuttujien tunnuslukuja, sekä muu aineiston statistiikka. Tämän jälkeen luvussa käydään tarkemmin läpi varsinaisten tutkimusongelmien tutkimiseen tarkoitettujen regressiomallien perusteella saadut tutkimustulokset. Luvun lopulla suoritetaan täydentävät analyysit, jonka jälkeen luvun lopussa on pohdittu saatujen tulosten yleis-tettävyyttä ja mahdollisia rajoitteita.

6.1. Aineiston normaalijakautuneisuus ja poikkeavat havainnot

Kuten aikaisemmin luvussa 5 esiteltiin, yhtenä usean muuttujan regressiomallin lähtökohtana voidaan pitää sitä, että tutkimusaineiston oletetaan olevan otos normaalisti ja-kautuneesta populaatiosta. Myös tutkimusaineiston eri muuttujien oletetaan olevan normaalijakautuneita. (Heikkilä, 2010: 251). Normaalijakautuneen aineiston ajatuksena on, että aineisto ei sisällä poikkeavia havaintoja, eli niin sanottuja outlieriä. Poikkeavien havaintojen tunnistaminen on tärkeä osa tutkimusta, sillä poikkeavat havainnot voivat vääristää regressioanalyysin tuloksia. Yksi yleisimmin käytetyistä menetelmistä poikkeavien havaintojen tunnistamiseen on laatikko-viikset-kuvio. (Heikkilä, 2010, s. 175).

Laatikko-viikset-kuvion avulla kontrollimuuttujista outlieriä tunnistettiin muuttujissa SALES-GROWTH ja CFO. SALES-GROWTH:n osalta havaittiin muutamia yksittäisiä outlieriä. Tutkimuksen esikuva-artikkelissa López ja Peters (2012) winsoroivat SALES-GROWTH:n arvot välille -1 ja +2, joten he eivät poistaneet havaitsemiaan outlieriä aineistosta. Tämän tutkimuksen aineistoa tarkasteltaessa havaittiin, että liikevaihdon kasvukertoimet ovat -0,35 ja 0,47 välillä, eli selkeitä poikkeuksellisia havaintoja ei havaittu, sillä äärihavainnot ovat kaukana esikuvatutkimuksen mukaisista ääriarajoista. Siten

päädytty säilyttämään havaitut outlierit liikevaihdon osalta. CFO:n osalta havaittiin myös yksittäisiä poikkeavia havaintoja. CFO:n osalta tutkittiin tarkemmin jakaumaa Kolmogorov-Smirnovin testin sekä vinous- ja huipukkuuslukujen avulla ja todettiin, että jakauma noudattaa tarpeeksi hyvin normaalijakaumaa, jotta regressioanalyysi voidaan toteuttaa, katso testeistä tarkemmin alla. Siten myöskään CFO:n outliereitä ei päädytty poistamaan tutkimusaineistosta.

Myös selitettävässä muuttujassa ABS_DA sekä hypoteesissa 2 selittävässä muuttujassa LAG havaittiin yksittäisiä poikkeavia havaintoja. Kuitenkin, koska niiden arvot edustavat kohderyhmää, johon tutkimuksen tuloksia halutaan yleistää, ei näiden muuttujien poikkeavia havaintoja poistettu tutkimusaineistosta. Lópezin ja Petersin (2012) tutkimusta mukailleen, selitettävän muuttujan ABS_DA arvot kuitenkin winsoroitiin välille -0,99999 ja +0,99999. Winsoroinnissa ääriarvot tuodaan lähemmäs muuta dataa, jotta mahdollisten outlierien määrä voidaan minimoida. Winsoroinnissa ääriarvoja ei siten poisteta tutkimusaineistosta. (Metsämuuronen 2009, s. 746)

Tämän jälkeen jatkettu aineiston muuttujien normaalijakautuneisuuden tutkimista Kolmogorov-Smirnovin testin avulla. Testin avulla voidaan tutkia sitä, onko tutkimusaineisto peräisin normaalijakautuneesta perusjoukosta. Testin perusteella tutkimusaineiston muuttujan voidaan todeta olevan peräisin normaalijakautuneesta perusjoukosta, mikäli sen viitteellinen p-arvo on vähintään 0,05 ja mikäli viitteellinen p-arvo on pienempi kuin 0,05, ei tutkimusaineisto noudata normaalijakaumaa. (Heikkilä, 2010, s. 235). Testin perusteella kontrollimuuttujat SIZE, SALESGROWTH ja DEBT saavat p-arvon alle 0,05. Muiden muuttujien osalta testin mukaiset viitteelliset p-arvot ovat vähintään 0,05, joten muiden muuttujien osalta aineiston voidaan todeta olevan riittävän normaalijakautunut, ja muuttujia voidaan hyödyntää tehtävässä regressioanalyysissä.

Tähtisen ja muiden (2020, s. 105) mukaan Kolmogorov-Smirnov- testin tulkintaan liittyä suurempien aineistojen osalta se haaste, että testi tulkitsee varsin herkästi jakaumien poikkeavan normaalijakaumasta. Tämän vuoksi suurempien aineistojen osalta arviointi

kannattaa tehdä esimerkiksi vinous- ja huipukkuuslukujen lukujen avulla. Kun muuttujan vinous- ja huipukkuusarvot sijoittuvat -1 ja +1 välille, voidaan muuttujan jakauman todeta olevan riittävän lähellä normaalijakautunutta, jotta muuttujaa voidaan hyödyntää regressioanalyysissä. Tutkittu siten kontrollimuuttujien SIZE, SALESGROWTH ja DEBT vinous- ja huipukkuusarvoja ja todettu näiden sijoittuvan -1 ja +1 välille, joten myös näiden muuttujien voidaan todeta olevan riittävän normaalijakautuneita, jotta niitä voidaan hyödyntää tehtävässä regressioanalyysissä.

6.2. Yleiset tilastolliset tunnusluvut

Regressioanalyysin tulosten tulkinnassa apuna käytetään erilaisia yleisiä tilastollisia tunnuslukuja, joista merkittävimpinä voidaan tässä pitää sijainti- ja hajontalukuja, sillä aineiston normaalijakautuneisuutta käsitelty jo edellisessä luvussa. Sijaintiluvut kuvaavat nimensä mukaisesti jakauman sijaintia ja yleisimmät sijaintiluvut ovat keskiluvut, kuten keskiarvo ja mediaani. (Heikkilä 2010, s. 83) Hajontaluvuilla puolestaan voidaan kuvailla sitä, kuinka lähellä muuttujan jakauman arvot ovat toisiaan. Yleisimmin käytetty hajontaluku on keskihajonta, joka kuvaa havaintoaineiston etäisyyttä keskiarvoon. Parhaiten keskihajonta toimii silloin, kun aineisto on normaalijakautunut. (Heikkilä 2010, s. 85–86)

Alla taulukossa 4 on kuvattu tutkimusaineiston muuttujien kuvailevia tunnuslukuja, eli keskihajonta, minimi, keskiarvo, mediaani ja maksimi. Muuttujista voidaan havaita, että muuttujien keskiarvot ja mediaanit ovat lähellä toisiaan, mikä viittaa aineiston muuttujien symmetrisyyteen. Muuttujien keskihajonnasta voidaan puolestaan havaita se, että keskihajonta on melko maltillinen eli vaihtelevuus muuttujien arvojen välillä ei ole kovinkaan suurta. Taulukon arvot ovat informatiivisempia jatkuvien muuttujien osalta, kuin Dummy-muuttujien (WORK_LOAD, LOSS, TENURE, YEAR ja SIC), sillä Dummy-muuttujat voivat saada vain arvon 0 tai 1. Dummy-muuttujien osalta taulukosta voidaan kuitenkin havaita se, että tutkimusaineiston yrityksistä noin 69 prosentilla tilikausi päättyy joulukuussa, sillä Dummy-muuttujan WORK_LOAD keskiarvo saa arvon 0,69. Tämä on

myös linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa, sillä esimerkiksi Lópezin ja Petersin (2012) aineistossa joulukuussa tilikautensa päättäviä yrityksiä oli noin 68 prosenttia.

Taulukko 4. Kuvailevat tunnusluvut. (N=1577)

Muuttuja	Keskihajonta	Minimi	Keskiarvo	Mediaani	Maksimi
ABS_DA	0,20	0,00	0,27	0,25	1,00
WORK_LOAD	0,46	0	0,69	1	1,00
LAG	0,08	1,15	1,73	1,74	2,62
SIZE	1,38	3,67	8,22	8,14	12,95
LAFLR	0,38	0	0,82	1	1,00
AFLR	0,37	0	0,16	0	1,00
SALESGROWTH	0,15	-0,35	0,05	0,05	0,47
CFO	0,08	-0,10	0,11	0,10	0,33
LOSS	0,37	0	0,16	0	1,00
DEBT	0,19	0,13	0,65	0,64	1,17
OFFICE_SIZE	0,48	4,32	6,07	6,14	6,90
INFLUENCE	0,01	0,00	0,01	0,01	0,04
TENURE	0,26	0,00	0,93	1,00	1,00
YEAR20	0,46	0	0,30	0	1,00
YEAR19	0,48	0,00	0,37	0,00	1,00
SIC_01–09	0,06	0,00	0,00	0,00	1,00
SIC_10–14	0,17	0,00	0,03	0,00	1,00
SIC_15–17	0,15	0,00	0,02	0,00	1,00
SIC_20–39	0,50	0,00	0,54	1,00	1,00
SIC_50–51	0,24	0,00	0,06	0,00	1,00
SIC_52–59	0,31	0,00	0,11	0,00	1,00

Lópezin ja Petersin (2012) tutkimuksen aineistoon verratessa voidaan havaita, että tässä aineistossa harkinnanvaraiset jaksotukset (ABS_DA) muodostavat noin 27 prosenttia taaseen loppusummasta, kun heidän vastaava luku on noin 13 prosenttia ja Asthanalla (2014) noin 21 prosenttia. Tässä tutkimuksessa harkinnanvaraisten jaksotusten keskiarvo on siten hieman suurempi, kuin aikaisemmissa tutkimuksissa, mutta kuitenkin vertailukelpoinen huomioiden Lópezin ja Petersin (2012) sekä Asthanan tutkimusaineiston suurempi koko.

Toisena poikkeuksena Lópezin ja Petersin (2012) aineistoon voidaan havaita olevan OFFICE_SIZE, joka heidän tutkimuksessaan saa keskiarvon 17,3, kun taas tässä aineistossa

muuttujan keskiarvo on 6,07. Lópezin ja Petersin (2012) tutkimuksessa aineisto muodostui yhteensä 242 paikallisesta tilintarkastustoimistosta, kun taas Audit Analyticsista saatavilla ollut aineisto jakautui yhteensä 24 eri toimistoon (6 aluetta per big 4- yhteisö), eli esitettiin selvästi laajemmalla tasolla, kuin Lópezin ja Petersin (2012) tutkimusaineistossa, mikä voi vaikuttaa saatuun tulokseen. Muilta osin saadut tulokset ovat hyvin linjassa aikaisempien tutkimusten tulosten kanssa, joka parantaa vertailukelpoisuutta.

6.3. Korrelaatiot muuttujien välillä

Kuten aikaisemmin edellisessä luvussa todettiin, yhtenä regressioanalyysin edellytyksenä voidaan pitää sitä, että muuttujien välinen riippuvuus eli korrelaatio ei ole liian suurta. Tavallisin muuttujien välistä riippuvuutta kuvaava mittari on Pearsonin korrelaatiokerroin, joka saa arvon -1 ja 1 välillä. Kertoimen saadessa arvon 1, on muuttujien välillä voimakas positiivinen korrelaatio, jolloin toisen muuttujan arvon kasvaessa myös toisen muuttujan arvo kasvaa. Kertoimen saadessa arvon -1, on muuttujien välillä taas voimakas negatiivinen korrelaatio, jolloin toisen muuttujan arvon kasvaessa toisen muuttujan arvo laskee. Kertoimen saadessa arvon 0, ei muuttujien välillä ole lainkaan korrelaatiota. (Heikkilä, 2010, s. 90–91). Muuttujien välisen korrelaation voidaan todeta olevan heikko, mikäli muuttujien välinen korrelaatio on alle 0,3. Muuttujien välisen korrelaation voidaan todeta olevan kohtalainen, mikäli korrelaatio on 0,3 ja 0,7 välillä, ja voimakas, mikäli korrelaatio on yli 0,7. (Tähtinen & muut, 2020)

Taulukossa viisi on kuvattu hypoteeseja 1 ja 2 testaavien muuttujien Pearsonin korrelaatiokertoimet korrelaatiomatriisin muodossa. Korrelaatiomatriisiin on merkitty symboleilla *, ** ja *** merkitsevyystasot ja kerroin on tummennettu, mikäli se on merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla. Harkinnanvaraisten jaksotusten (ABS_DA) ja kiirekauden (WORK_LOAD) välisen korrelaation havaitaan olevan heikko, sillä kerroin saa arvon 0,07. Muuttujat korreloivat kuitenkin toisensa kanssa tilastollisesti merkitsevästi. Lisäksi Harkinnanvaraisten jaksotusten kanssa tilastollisesti merkitsevästi korreloivat muuttujat

LOSS, INFLUENCE sekä osa vuosi- ja toimialamuuttujista. Selittävistä muuttujista kiirekautta kuvaava WORK_LOAD korreloi merkitsevästi ABS_DA:n lisäksi muuttujan CFO sekä osan toimialamuuttujista kanssa. Hypoteesin 2 selittävä muuttuja tilintarkastusviive (LAG) puolestaan korreloi merkitsevästi muuttujien SIZE, CFO, LOSS, DEBT, OFFICE-SIZE, INFLUENCE, TENURE sekä osan vuosi- ja toimialamuuttujien kanssa.

Taulukosta voidaan havaita, että muuttujien välinen korrelaatio on pääasiassa heikkoa, eli korrelaatiokertoimet saavat arvon alle 0,3. Poikkeuksena tähän on muuttuja SIZE, joka korreloi positiivisesti (0,64) muuttujan INFLUENCE kanssa. Tämä on odotettua, sillä asiakasyrityksen koon kasvaessa tältä saatavat tilintarkastuspalkkiot kasvavat ja tämän painoarvo suhteessa tilintarkastustoimiston saamiin kaikkiin palkkioihin kasvaa. Voimakkainta negatiivista korrelaatiota (-0,49) puolestaan havaitaan muuttujien LAG ja SIZE välillä. Myös tämä on odotettua, sillä suuremmat asiakkaat maksavat tyypillisesti suurempia tilintarkastuspalkkioita, jolloin näiden tilintarkastusta pyritään priorisoimaan, ja jolloin tilintarkastusviive yleensä pienenee.

Kuten taulukosta voidaan havaita, yhdenkään muuttujaparin korrelaatiokerroin ei ylitä arvoa 0,9. Siten ei ole havaittavissa viitteitä multikollineaarisuudesta muuttujien välillä. Tämän myötä muuttujien välinen korrelaatio ei näyttäisi olevan liian voimakasta, joka voisi heikentää regressiomallin selityskykyä. (Heikkilä, 2010, s. 252). Lisäksi regressioanalyysin yhteydessä seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan lisäksi vielä muuttujien toleranssi- ja VIF-arvoja, jonka yhteydessä varmennetaan, ettei muuttujien välillä esiinny regressioanalyysijä häiritsevää multikollineaarisuutta.

Taulukko 5. Pearsonin korrelaatiomatriisi.

		SALES																		
		GROW																		
ABS_	WORK-	DA_	LOAD	LAG	SIZE	TH	CFO	LOSS	DEBT	OFFICE-SIZE	INFLUENCE	TENURE	YEAR20	YEAR19	SIC_01-09	SIC_10-14	SIC_15-17	SIC_20-39	SIC_50-51	SIC_52-59
ABS_DA	1,000	0,0683**	0,018	0,028	0,029	0,020	0,07743**	0,000	-0,031	-0,06749**	-0,05463*	-0,016	0,07211**	0,056	0,023685***	-0,033	-0,30155***	-0,06423*	0,11311***	
WORK_LOAD	1,000	0,117	0,027	-0,017	-0,10797***	0,045	0,027	-0,06285*	0,05045*	-0,020	-0,005	0,012	-0,09232**	0,036	0,11988***	0,07292**	-0,034	-0,05961*	-0,12662***	
LAG	1,000	-0,48955***	-0,027	-0,2227***	0,17806***	-0,07632**	-0,09582***	-0,25363***	-0,15674***	-0,009	0,07994**	0,036	0,015	0,08235**	-0,09114***	-0,026	0,054			
SIZE	1,000	0,010	0,1539***	-0,27594***	0,16451***	0,2225***	0,16451***	0,63716***	0,17395***	0,028	-0,040	-0,0548*	0,024	-0,05148*	0,028	0,046	0,016			
SALES_GROWTH	1,000	0,045	-0,14026***	-0,046	0,07559**	-0,033	-0,033	-0,36296***	-0,10647***	-0,0578*	0,06018*	0,009	-0,06397***	0,003	-0,04993*	-0,016	0,215			
CFO	1,000	0,045	-0,33904***	-0,026	0,07551**	-0,015	0,033	0,07867**	0,27629***	-0,0578*	0,06018*	0,004	-0,025	0,004	0,004	0,039				
LOSS	1,000	0,045	1,000	-0,022	-0,021	-0,15003***	-0,0748**	0,10444***	0,08353***	-0,036	-0,036	-0,036	-0,043	0,05738*	0,06154*	0,017	-0,05775*	-0,06293*	-0,008	
DEBT	1,000	0,07551**	1,000	0,07551**	0,14013***	0,003	0,08353***	-0,002	-0,010	-0,05998*	0,347	-0,05383*	0,030	0,045	-0,08206**					
OFFICE_SIZE	1,000	0,33368***	1,000	0,33368***	0,98804***	0,017	0,029	-0,0542*	0,11347***	0,005	0,11347***	0,008	-0,06557**							
INFLUENCE	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006
TENURE	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006
YEAR20	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006
YEAR19	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006
SIC_01-09	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006
SIC_10-14	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006
SIC_15-17	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006
SIC_20-39	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006
SIC_50-51	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006
SIC_52-59	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006	1,000	0,006

* Korrelaatio on tilastollisesti merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla. Korrelaatio on tilastollisesti melkein merkitsevä.

** Korrelaatio on tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla. Korrelaatio on tilastollisesti merkitsevä.

*** Korrelaatio on tilastollisesti merkitsevä 0,1 %:n merkitsevyystasolla. Korrelaatio on tilastollisesti erittäin merkitsevä

6.4. Lineaarisen regressioanalyysin tulokset

Tässä alaluvussa suoritetaan varsinainen hypoteesien testaus edellisessä pääluvussa esiteltyjen regressiomallien pohjalta. Varsinaisena tutkimusmenetelmänä käytetään pienemmän neliösuoran (OLS) menetelmää, joka on aikaisemman tutkimuksen perusteella yksi yleisimmistä käytössä olevista estimointimenetelmistä tilintarkastuksen laatua mitaavissa tutkimuksissa (López & Peters, 2012).

Regressioanalyysin tulosten tulkinnassa on tässä tutkielmassa määritetty vastaavat merkitsevyytasot, kuin esikuva-artikkelina toimivan Lópezin ja Petersin (2012) tutkimuksessa. Merkitsevyytasot voidaan jakaa 5 %:n, 1 %:n ja 0,1 %:n merkitsevyytasoihin, jotka tarkoittavat tilastollisesti melkein merkitsevää (5 %), tilastollisesti merkitsevää (1 %) ja tilastollisesti erittäin merkitsevää (0,1 %) merkitsevyytasolla mitattuna.

6.4.1. Kiirekauden vaikutus tilintarkastuksen laatuun

Tutkimuksen ensimmäisenä tutkimusongelmana on, onko kiirekaudella vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Kiirekautta mitataan tilikautensa vuoden lopussa päättävillä yrityksillä ja tilintarkastuksen laatua mitataan harkinnanvaraisten jaksotusten määrällä. Ensimmäisenä tutkimushypoteesina on:

H1: Kiirekaudella tilintarkastuksen laatu heikkenee, kun laatua mitataan harkinnanvaraisten jaksotusten määrällä.

Tutkitaan hypoteesia edellisessä luvussa määritetyn regressiomallin (4) avulla:

$$(4) \text{ABS_DA}_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{WORKLOAD}_{i,t} + \beta_2 \text{SIZE}_{i,t} + \beta_3 \text{SALES_GROWTH}_{i,t} + \beta_4 \text{CFO}_{i,t} + \beta_5 \text{LOSS}_{i,t} + \beta_6 \text{DEBT}_{i,t} + \beta_7 \text{TENURE}_{i,t} + \beta_8 \text{OFFICE_SIZE}_{i,t} + \beta_9 \text{INFLUENCE}_{i,t} + \beta_{10} \text{YEAR20} + \beta_{11} \text{Year19} + \delta_k \text{SIC2}_k + \varepsilon_{i,t}$$

Ensimmäisenä tutkitaan mallin selitysastetta. Heikkilän (2010, s. 252) mukaan selitysaste (R^2) ilmaisee, kuinka hyvin tutkimuksen selittävät muuttujat kykenevät

selittämään selitettävän muuttujan, eli tässä tapauksessa harkinnanvaraisten jaksotusten, arvojen vaihtelua. Selitysasteen suuruus siis kertoo, kuinka hyvin malli kykenee selittämään arvon vaihtelua, sillä mitä suurempi mallin selitysaste on, sitä paremmin se pystyy selittämään selitettävän muuttujan arvojen vaihtelua. Suhteutettu selitysaste puolestaan huomioi myös selittävien muuttujien lukumäärän, joten se soveltuu tässä tutkimuksessa käytettäväksi arvoksi. Koko regressiomallin tilastollista merkitsevyyttä puolestaan tutkitaan F-testin avulla. F-testin avulla voidaan tutkia, pystyvätkö mallin selittävät muuttujat selittämään selitettävän muuttujan arvojen vaihtelua, F-testin p-arvon perusteella regressiomalli on tilastollisesti merkitsevä, jos $p < 0,0001$.

Taulukossa 6 on esitelty hypoteesin 1 regressiomallin tulokset. Malli saa selitysasteen 0,1693 eli malli kykenee selittämään noin 16,9 % harkinnanvaraisten jaksotusten muutoksesta. Selitysaste on tilastollisesti erittäin merkitsevä, sillä mallin F-testin p-arvo hylkää nollahypoteesin jopa 0,1 % merkitsevyytasolla. Tämän perusteella voidaan todeta, että regressiomallin kertoimet poikkeavat nolasta, ja siten selittävät muuttujat kykenevät selittämään selitettävää muuttujaa. Lópezin ja Petersin (2012) vastaava selitysaste on ollut 11,0 % eli saatu mallin selitysaste on hyvin linjassa esikuva-artikkelin tulosten kanssa.

Mallin odotusten mukaisesti kiirekautta kuvaavan muuttujan WORK_LOAD regressiokerroin saa positiivisen arvon (0,01). Tuloksen mukaan kiirekaudella harkinnanvaraisten jaksotusten määrä kasvaa. Tulos ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä.

Kontrollimuuttujista SALESGROWTH (0,07), LOSS (0,04) ja OFFICE_SIZE (-0,04) regressiokerroimet saavat myös odotusten mukaiset suunnat. Muuttujista SALESGROWTH ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä. LOSS puolestaan on tilastollisesti merkitsevä ja regressiokerroin saa odotusten mukaisesti positiivisen arvon, eli tappiollisilla yhtiöillä näyttäisi olevan enemmän harkinnanvaraisia jaksotuksia. Myös OFFICE_SIZE on tilastollisesti merkitsevä ja regressiokerroin saa odotusten mukaisesti negatiivisen arvon, eli

tilintarkastustoimiston koon kasvaessa harkinnanvaraisten jaksotusten määrä näyttäisi laskevan.

Taulukko 6. Regressioanalyysin tulokset, hypoteesi 1.

Muuttuja	Odotettu vaikutus	Estimoitu regressiokerroin (Kertoimen keski- virhe)	Regressiokertoimen 2- suuntaisen t-testin p-arvo
Vakiotermi		0,40 *** (0,07)	< 0,0001
WORK_LOAD	+	0,01 (0,01)	0,1437
SIZE	-	0,03 *** (0,01)	< 0,0001
SALESGROWTH	+	0,07 (0,03)	0,0602
CFO	-	0,02 (0,07)	0,7133
LOSS	+	0,04 ** (0,01)	0,006
DEBT	+	-0,05 (0,03)	0,0538
OFFICE_SIZE	-	-0,04 ** (0,01)	0,0041
INFLUENCE	+	-3,57 *** (0,88)	< 0,0001
TENURE	?	-0,04 * (0,02)	0,014

$Adj_R^2 = 0,1693$; $F(17,1559) = 19,90^{***}$, $n = 1577$
 *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Sen sijaan kontrollimuuttujien SIZE (0,03), CFO (0,02), DEBT (-0,05) ja INFLUENCE (-3,57) regressiokertoimet saavat odotuksista poikkeavan suunnan. Muuttujista CFO, DEBT eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä. Asiakasyrityksen kokoa mittaava SIZE on tilastollisesti erittäin merkitsevä ja muuttujan regressiokerroin saa odotuksista poiketen positiivisen arvon, joka indikoisi sitä, että asiakasyrityksen koon kasvaessa harkinnanvaraisten jaksotusten määrä kasvaisi. Myös asiakasyrityksen painoarvoa tilintarkastustoimiston portfolioissa mittaava INFLUENCE on tilastollisesti erittäin merkitsevä ja

muuttujan regressiokerroin saa odotuksista poiketen negatiivisen arvon, joka indikoisi sitä, että asiakasyrityksen painoarvon kasvaessa tilintarkastustoimistolle, harkinnanvaraisten jaksotusten määrä pienenee.

Kontrollimuuttujan TENURE odotus jätetty avoimeksi sillä toisaalta toimikauden pidentyessä tilintarkastajan tuntemus asiakkaasta kasvaa, mutta toisaalta toimikauden ollessa pitkä tilintarkastajan riippumattomuus ja sitä kautta tilintarkastuksen laatu voivat kärsiä (Francis, 2004). Muuttujan TENURE regressiokerroin saa negatiivisen arvon, joka antaa viitteitä siitä, että tilintarkastajan toimikauden pidentyessä harkinnanvaraisten jaksotusten määrä kasvaa. Muuttuja ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä. Kontrollimuuttujien arvoja käsitelty tarkemmin tulosten yleistettävyyden ja rajoitusten yhteydessä. Taulukossa ei ole esitelty vuosi- ja toimialamuuttujia, vaan taulukko on esitetty kokonaisuudessaan liitteessä 1.

Kuten tutkielman edellisessä pääluvussa todettiin, yhtenä regressioanalyysin edellytyksenä on, että regressiomallissa käytettävät selitettävät muuttujat eivät liikaa korreloi keskenään, eli että ei esiinny multikollineaarisuutta (Heikkilä, 2010, s. 252). Tarkastellaan seuraavaksi multikollineaarisuutta toleranssi- ja VIF-arvoilla. Toleranssiarvojen rajana suositellaan olevan yli 0,1 ja VIF- arvojen hyväksyttävänä ylärajana puolestaan pidetään yleisesti arvoa 10. Mikäli toleranssi- ja VIF- arvot ylittävät nämä rajat, saattaa muuttujien välinen voimakas korrelaatio vääristää regressioanalyysissä saatuja tuloksia. (Laininen, 2004, s. 120). Pearsonin korrelaatiokertoimien tarkastelun yhteydessä aiemmin todettiin, että aineistossa ei ole viitteitä multikollineaarisuudesta. Myös toleranssi- ja VIF- lukujen tarkastelu vahvistaa tätä havaintoa.

Taulukossa 7 esitelty hypoteesin 1 testaukseen käytettyjen muuttujien toleranssi- ja VIF-arvot. Kuten taulukosta voidaan havaita, kaikkien muuttujien toleranssiarvot ylittävät alarajana pidetyn 0,1:n ja VIF- arvot jäävät selvästi alle ylärajana pidetyn arvon 10. Ei siten viitteitä muuttujien välisestä multikollineaarisuudesta, joka tulisi ottaa huomioon

regressioanalyysin yhteydessä. Taulukossa ei ole esitelty vuosi- ja toimialamuuttujia, vaan taulukko on esitetty kokonaisuudessaan liitteessä 2.

Taulukko 7. Muuttujien multikollinearisuuden testaus, hypoteesi 1.

	Toleranssi	VIF
Vakiotermi	-	0
WORK_LOAD	0,9219	1,0847
SIZE	0,3683	2,7154
SALESGROWTH	0,7477	1,3375
CFO	0,7295	1,3708
LOSS	0,7741	1,2919
DEBT	0,8526	1,1728
OFFICE_SIZE	0,5935	1,6848
INFLUENCE	0,3607	2,7727
TENURE	0,9507	1,0519

Regressioanalyysin viimeisenä edellytyksenä voidaan pitää sitä, että regressiomallin jäännöstermien eli residuaalien tulisi olla normaalijakautuneita. Tämän lisäksi jäännösarvojen tulisi jakautua tasaisesti eli homoskedastisesti, jonka lisäksi residuaalien tulisi olla toisistaan riippumattomia. (Heikkilä, 2010, s. 252). Residuaaleja koskevat tilastokuviot on esitelty liitteessä 1.

Regressiomallin residuaalien normaalijakautuneisuutta arvioitu graafisesti sekä histogrammin, että normaalijakaumaa kuvaavan suoran avulla. Koska kyseessä on suuri aineisto, soveltuu normaalijakauman tutkimiseen graafinen tarkastelu esimerkiksi histogrammin avulla hyvin. Histogrammista voidaan havaita, että residuaalit noudattavat olennaisesti normaalijakaumaa. Normaalijakaumaa kuvaavasta suorasta puolestaan voidaan tehdä vastaava havainto, jonka lisäksi voidaan havaita, että residuaalit sisältävät muutamia outlieriä. Kuvaajassa kuvaajan suora esittää normaalijakaumaa ja kuvaajan ympärillä olevat pisteet esittävät havaintoyksiköiden residuaaleja. Kuvaajasta voidaan havaita, että suoran molemmissa hännissä esiintyy muutamia outlieriä, mutta kokonaisuudessaan normaalijakauman vaatimuksen voidaan todeta täyttyvän, sillä yleisesti

ottaen suuremman aineiston voidaan olettaa paremmin kestävän yksittäisiä outlieriä. (Heikkilä, 2010)

Residuaalien homoskedastisuutta on arvioitu graafisesti residuaalien hajontakuvioiden avulla. Hajontakuviosta voidaan havaita, että residuaalit jakautuvat melko tasaisesti kuviossa, eikä selkeitä säännönmukaisuuksia ole havaittavissa. Tällöin homoskedastisuuden kriteerin residuaalien jakaumassa voidaan todeta täyttyvän, eikä siten tarvetta lisätyölle ole residuaalien normaalijakauman tai homoskedastisuuden osalta.

Ensimmäisen hypoteesin tarkoituksena oli tutkia sitä, onko kiirekaudella vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Yhteenvedon tutkimustuloksista voidaan todeta, että selittävän muuttujan WORK_LOAD regressiokertoimen havaittiin odotusten mukaisesti saavan positiivisen arvon, mikä indikoisi sitä, että kiirekaudella harkinnanvaraisten jaksotusten määrä kasvaisi, joka puolestaan indikoisi heikompaa tilintarkastuksen laatua. Muuttuja ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevää edes 5 %:n merkitsevyystasolla, jonka perusteella ensimmäinen tutkimushypoteesi hylätään ja nollahypoteesi jää voimaan. Tämän perusteella voidaan todeta, että kiirekaudella ei näytä olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta harkinnanvaraisten jaksotusten määrään. Tutkimuksen tulosten perusteella yrityksen tilikauden ajoittumisella ei siten ole tilintarkastuksen laadun kannalta merkitystä.

6.4.2. Tilintarkastusviiveen vaikutus tilintarkastuksen laatuun

Tutkielman toisena tutkimusongelmana on, onko kiirekauden aikana tilintarkastusviiveellä vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastusviivettä mitataan tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuskertomuksen antopäivän välisen ajan päivissä logaritmina, kiirekautta mitataan tilikautensa vuoden lopussa päättävillä yrityksillä ja tilintarkastuksen laatua mitataan harkinnanvaraisten jaksotusten määrällä. Toisena tutkimushypoteesina on:

H2: Kiirekauden aikana tilintarkastusviiveen kasvaessa tilintarkastuksen laatu heikkenee, kun laatua mitataan harkinnanvaraisten jaksotusten määrällä.

Tutkitaan hypoteesia edellisessä luvussa määritetyn regressiomallin (5) avulla:

$$(5) \text{ ABS_DA}_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{WORK_LOAD}_{i,t} + \beta_2 \text{SIZE}_{i,t} + \beta_3 \text{SALESGROWTH}_{i,t} \\ + \beta_4 \text{CFO}_{i,t} + \beta_5 \text{LOSS}_{i,t} + \beta_6 \text{DEBT}_{i,t} + \beta_7 \text{TENURE}_{i,t} \\ + \beta_8 \text{OFFICE_SIZE}_{i,t} + \beta_9 \text{INFLUENCE}_{i,t} + \beta_{10} \text{LAG}_{i,t} + \beta_{11} \text{YEAR20} \\ + \beta_{12} \text{YEAR}_{19} + \delta_k \text{SIC2}_k + \varepsilon_{i,t}$$

Taulukossa 7 on esitelty hypoteesin 2 regressiomallin tulokset. Ensimmäisenä tutkitaan jälleen mallin selitysstetta. Malli saa selityssteen 0,1689 eli malli kykenee selittämään noin 16,9 % harkinnanvaraisten jaksotusten muutoksesta. Myös toisen regressiomallin selitysstee on tilastollisesti erittäin merkitsevä, sillä mallin F-testin p-arvo hylkää nollahypoteesin jopa 0,1 % merkitsevyytasolla. Siten myös toisen mallin yhteydessä voidaan todeta, että regressiomallin kertoimet poikkeavat nolasta ja mallin selittävät muuttujat kykenevät siten selittämään selitettävää muuttujaa. Asthanan (2014) tutkimuksen vastaava selitysstee on ollut n. 26,6 %, eli hieman suurempi. Toisaalta kyseisen tutkimuksen otoskoko on myös ollut huomattavasti suurempi (22 492 yrityshavaintoa), mikä osaltaan voi selittää selitysstetta. Toisaalta verrattuna Lópezin ja Petersin (2012) tutkimukseen, jossa selitysstee on ollut 11,0 %, on selitysstee hieman korkeampi. Siten tämän tutkimuksen mallin selitysstetta voidaan pitää olennaisilta osin vertailukelpoisena suhteessa aikaisempiin saman aihepiiriin tutkimuksiin.

Toisen hypoteesin regressiomallin kiirekautta ja tilintarkastusviivettä kuvaavat selittävät muuttujat WORK_LOAD ja LAG saavat odotusten mukaisesti positiivisen arvon. Tämän perusteella näyttäisi siltä, että kiirekauden aikana tilintarkastusviiveen kasvaessa harkinnanvaraisten jaksotusten määrä kasvaa. Kumpikaan muuttuja ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä edes 5 %:n merkitsevyytasolla.

Kontrollimuuttujista kasvua kuvaavan muuttujan SALESGROWTH sekä tuloksellisuutta kuvaavan muuttujan LOSS regressiokertoimet saavat ennako-odotusten mukaisesti positiivisen arvon, kuten myös ensimmäisen hypoteesin regressiomallissa. Siten

liikevaihdon kasvaessa tai yhtiön toiminnan ollessa tappiollista harkinnanvaraisten jakso-
sotusten määrä näyttäisi kasvavan. SALESGROWTH ei kuitenkaan ole tilastollisesti mer-
kitsevä, kun taas LOSS on tilastollisesti merkitsevä. Tilintarkastustoimiston kokoa kuvaava
kontrollimuuttujan OFFICE_SIZE regressiokerroin puolestaan saa odotusten mukai-
sesti negatiivisen arvon, joka on tilastollisesti merkitsevä. Tämän perusteella näyttäisi
siltä, että tilintarkastustoimiston kasvaessa harkinnanvaraisten jaksotusten määrä pie-
nenee.

Taulukko 8. Regressioanalyysin tulokset, hypoteesi 2.

Muuttuja	Odotettu vaikutus	Estimoitu regressiokerroin (Kertoimen keski- virhe)	Regressiokertoimen 2- suuntaisen t-testin p-arvo
Vakiotermi		0,359 * (0,14)	0,0131
WORK_LOAD	+	0,015 (0,01)	0,1438
LAG	+	0,023 (0,06)	0,7177
SIZE	-	0,028 *** (0,01)	< 0,0001
SALESGROWTH	+	0,065 (0,03)	0,0616
CFO	-	0,029 (0,07)	0,6709
LOSS	+	0,039 ** (0,01)	0,0059
DEBT	+	-0,050 (0,03)	0,0538
OFFICE_SIZE	-	-0,035 ** (0,01)	0,0039
INFLUENCE	+	-3,601 *** (0,88)	< 0,0001
TENURE	?	-0,044 * (0,02)	0,0153

Adj_R² = 0,1689; F (18,1558)***, n = 1577
 *** p < 0,001; **p < 0,01; * p < 0,05.

Kuten ensimmäisessä hypoteesissa, myös toisen hypoteesin regressiomallin kontrolli-
muuttujien SIZE (0,03), CFO (0,03), DEBT (-0,05), INFLUENCE (-3,60) regressiokertoimet

saavat odotuksista poikkeavan suunnan. Muuttujista CFO ja DEBT eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä. Muuttujat SIZE ja OFFICE_SIZE saavat samansuuntaiset suunnat ja ovat tilastollisesti merkitseviä, kuten ensimmäisessä hypoteesissa. Tilintarkastajan toimikauden pituutta kuvaava kontrollimuuttuja TENURE saa tilastollisesti merkitsevän arvon 5 %:n merkitsevyystasolla. Muuttuja saa negatiivisen arvon, jonka perusteella näyttäisi siltä, että tilintarkastajan toimikauden ollessa pitkä harkinnanvaraisten jakso- tusten määrä kasvaa. Kontrollimuuttujien arvoja käsitelty tarkemmin tulosten yleistet- tävyyden ja rajoitusten yhteydessä. Taulukossa 8 ei ole esitetty vuosi- ja toimialamuut- tuja, vaan taulukko on kokonaisuudessaan esitetty liitteessä 4.

Tarkastellaan seuraavaksi myös toisen hypoteesin regressiomallin muuttujien multikol- lineaarisuutta toleranssi- ja VIF- arvojen kautta. Hypoteesin 2 muuttujien toleranssi- ja VIF- arvot on esitetty liitteessä 5. Muuttujien toleranssi- ja VIF- arvot vastaavat pitkälti hypoteesin 1 muuttujien saamia arvoja, mikä on odotettua, sillä hypoteesiin 2 on lisätty vain yksi uusi muuttuja LAG muiden muuttujien pysyessä ennallaan. Toleranssiarvot ylittävät selvästi alarajana pidetyn arvon 0,1 ja VIF- arvot jäävät selvästi alle ylärajana pide- tyn arvon 10. Siten myöskään toisen hypoteesin muuttujien osalta ei viitteitä muuttujien välisestä multikollineaarisuudesta, eikä siten tarvetta lisätyölle multikollineaarisuuden osalta.

Toisen hypoteesin regressiomallin residuaalien jakauma- ja hajontakuviot vastaavat myös hyvin pitkälti ensimmäisen hypoteesin regressiomallin residuaalien jakaumaa ja hajontaa. Myös tämä on odotettua toisen regressiomallin sisältäessä vain yhden uuden muuttujan. Myös tässä tapauksessa residuaalien jakauman voidaan todeta olevan nou- dattavan olennaisesti normaalijakaumaa. Lisäksi residuaalien hajonnan voidaan todeta täyttävän homoskedastisuuden kriteerin. Residuaalien jakauma- ja hajontakuviot on esi- telty liitteessä 6.

Tutkimuksen toisen hypoteesin tarkoituksena oli tutkia, onko kiirekauden aikana tilin- tarkastusviiveen kasvulla vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Yhteenvetona voidaan

todeta, että molempien selittävien muuttujien WORK_LOAD ja LAG regressiokertoimet saivat odotusten mukaisesti positiivisen arvon, mikä indikoisi sitä, että kiirekauden aikana tilintarkastusviiveen kasvaessa harkinnanvaraisten jaksotusten määrä kasvaa, joka puolestaan indikoisi heikompaa tilintarkastuksen laatua. Selittävät muuttujat eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä edes 5 %:n merkitsevyystasolla, jonka perusteella myös toinen tutkimushypoteesi hylätään ja nollihypoteesi jää voimaan. Tämän perusteella voidaan sanoa, että tilintarkastusviiveellä kiirekauden aikana ei näytä olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta harkinnanvaraisten jaksotusten määrään. Tutkimusten tulosten perusteella tilintarkastuksen kestolla kiirekauden aikana ei siten ole tilintarkastuksen laadun kannalta merkitystä.

6.5. Täydentävät analyysit

Ennen varsinaisia johtopäätöksiä suoritettiin vielä täydentäviä analyyseja tutkimusongelmille. Ensimmäisenä täydentävänä analyysinä regressiomalleissa selittävänä muuttujana kiirekautta kuvaava dummy-muuttuja WORK_LOAD korvattiin tilintarkastajan työkuormaa mittaavalla muuttujalla AUD_WLC muiden muuttujien pysyessä samana. Tilintarkastajan työkuormaa mittaava muuttuja on laskettu tilintarkastustoimiston tiettyssä kuussa tilikautensa päättäviltä asiakkailta saamista tilintarkastuspalkkioista jaettuna tilintarkastustoimiston vuoden aikana saamalla kokonaistilintarkastuspalkkioilla. Muuttujan arvot vaihtelevat 0 ja 1 yhden välillä, ja mitä suuremman arvon muuttuja saa, tulisi sen heijastaa tilintarkastajan työmäärän keskittymistä, sillä tilintarkastuspalkkiot heijastavat tiettyyn tilintarkastustoimeksiantoon käytetyn tarkastustyön määrää. Muuttujan tulisi ennako-odotusten mukaisesti saada positiivinen regressiokerroin, eli tilintarkastajan työkuorman kasvaessa tilintarkastuksen laadun tulisi heikentyä. (López & Peters, 2012)

Esikuva-artikkelin tavoin tavoitteena oli mitata kiirekautta tilintarkastajan todellisen työkuorman kautta, sillä tilikauden päättyminen samaan aikaan ei välttämättä tarkoita sitä, että varsinainen tilintarkastus tehtäisiin täsmälleen samaan aikaan. Muokattujen

regressiomallien selitysasteet pysyivät samalla tasolla alkuperäisten mallien kanssa. Muokatut mallit olivat alkuperäisten mallien tavoin tilastollisesti merkitseviä F-testin p-arvon hylätessä nollahypoteesin jopa 0,1 % merkitsevyystasolla. Lópezin ja Petersin (2012) tutkimuksen mukaisesti molempien hypoteesien osalta muuttujan AUD_WLC regressiokertoimet saivat odotusten mukaisesti positiivisen arvon, eli tilintarkastajan työkuorman kasvaessa myös harkinnanvaraisten jaksotusten määrä näyttäisi kasvavan. Kuitenkin kuten alkuperäisissä regressiomalleissa, myöskään täydentävässä analyysissä muuttuja AUD_WLC ei ole tilastollisesti merkitsevä edes 5 %:n merkitsevyystasolla.

Toisena täydentävänä analyysinä aineisto jaettiin sen mukaan, ovatko harkinnanvaraiset jaksotukset olleet positiivisia eli tulosta kasvattavia vai negatiivisia eli tulosta pienentäviä. Tämän jälkeen regressiomallit ajettiin uudelleen alkuperäisillä malleilla samoilla muuttujilla. Esikuva-artikkelin mukaisesti tällä pyrittiin tutkimaan sitä, onko kiirekaudella tai tilintarkastusviiveellä vaikutusta harkinnanvaraisten jaksotusten määrään, kun jaksotukset ovat olleet joko positiivisia tai negatiivisia. Tuloksista voidaan havaita se, että ajetut regressiomallit (4 kpl) saavat samantasoisien selitysasteen, kuin alkuperäiset regressiomallit. Mallit olivat alkuperäisten mallien tavoin tilastollisesti merkitseviä F-testin p-arvon hylätessä nollahypoteesin jopa 0,1 % merkitsevyystasolla. Negatiivisten jaksotusten osalta voidaan havaita, että kiirekausi tai tilintarkastusviive eivät ole tilastollisesti merkitseviä, jonka perusteella voidaan todeta, ettei kiirekaudella tai tilintarkastusviiveellä kiirekauden aikana ole vaikutusta negatiivisten harkinnanvaraisten jaksotusten määrään.

Positiivisten harkinnanvaraisten jaksotusten osalta tuloksista voidaan havaita, että tilintarkastusviiveettä mittaava muuttuja LAG ei ole tilastollisesti merkitsevä, jonka perusteella voidaan todeta, ettei tilintarkastusviiveellä kiirekauden aikana ole vaikutusta positiivisten harkinnanvaraisten jaksotusten määrään. Kiirekauden osalta tuloksista voidaan tehdä mielenkiintoinen havainto, sillä kiirekautta mittaavan muuttujan WORK_LOAD regressiokerroin saa positiivisen arvon ja tuloksen merkitsevyys oli $p=0,0468$, eli tilastollisesti melkein merkitsevä. Tämän perusteella näyttäisi siltä, että

kiirekaudella tilikautensa päättävillä yrityksillä on enemmän tulosta kasvattavia harkinnanvaraisia jaksotuksia, kuin tilikautensa kiirekauden ulkopuolella tilikautensa päättävillä yhtiöillä. Tämä on myös linjassa Lópezin ja Petersin (2012) saamien tulosten kanssa, jossa havaittiin tilastollisesti merkitsevä yhteys kiirekauden ja positiivisten harkinnanvaraisten jaksotusten kanssa.

Kuitenkin koska alkuperäisenä tutkimusongelmana olivat harkinnanvaraiset jaksotukset kokonaisuutena, ei täydentävissä analyyseissä saaduilla tuloksilla ole vaikutusta hypoteeseista tehtyihin varsinaisiin johtopäätöksiin, mutta otetaan saadut tulokset kuitenkin huomioon johtopäätösten yhteydessä. Täydentävien analyysien tuloksia ei ole tuotu osaksi tutkielmaa.

6.6. Tutkimustulosten yleistettävyyden ja rajoitteet

Tutkimuksessa saatujen tulosten yleistettävyyden sekä mahdollisten rajoitteiden kannalta tutkielman lukijan on hyvä pitää mielessä muutamia asioita. Tässä tutkielmassa molemmat hypoteesit hylättiin ja nollahypoteesit jäivät voimaan. Siten tutkimustulokset poikkeavat Lópezin ja Petersin (2012) sekä Asthanan (2014) vastaavista tutkimustuloksista. Tutkimustulosten eroavaisuuden osalta täytyy huomioida, että tässä tutkimuksessa kiirekautta mitattiin vain yhdellä muuttujalla, kun taas López ja Peters (2012) käyttivät tutkimuksessaan regressiomallissa kahta muuttujaa, kiirekautta ja tilintarkastajan työkuormaa. Tällä on voinut olla vaikutusta saatuihin tutkimustuloksiin. Tilintarkastajan työkuormaa käytettiin tässä tutkimuksessa selittävänä muuttujana täydentävien analyysien yhteydessä eikä tällä havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta harkinnanvaraisten jaksotusten määrään. Tässä tutkimuksessa muuttujia ei kuitenkaan tutkittu samanaikaisesti yhdellä regressiomallilla, joten tämä on syytä ottaa huomioon tutkimuksen tuloksia arvioitaessa.

Asthanan (2014) tutkimuksesta poiketen tässä tutkimuksessa tilintarkastusviivettä mitattiin tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuskertomuksen antopäivän välissä olevien päivien logaritmina, kun Asthana (2014) pyrki tutkimuksessaan selvittämään, mikä osa viiveestä on epätavallista ja onko tällä vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Toisaalta tässä tutkimuksessa valittu tilintarkastusviiveen mittaustapa on yhdenmukainen esimerkiksi Lópezin ja Petersin (2012) sekä Krishnanin ja Yangin (2009) tutkimuksen kanssa. Myös saadut tulokset olivat tilintarkastusviiveen osalta yhteneväisiä Krishnanin ja Yangin (2009) saamiin tuloksiin, joten valitulla mittaustavalla on voinut olla vaikutusta saatuihin tuloksiin, mikä on syytä pitää mielessä tuloksia ja johtopäätöksiä arvioitaessa.

Viimeisenä eroavaisuutena aikaisempiin tutkimuksiin on syytä nostaa esille se, että kaikkia aikaisemmissa tutkimuksissa käytettyjä regressiomallien kontrollimuuttujia ei saatu laskettua ja siten otettua huomioon tutkimuksessa aineiston saatavuudesta johtuen. Esimerkiksi asiakasyrityksen liiketoimintasegmenttien ja maantieteellisten segmenttien määrästä ei saatu tietoa aineiston keruun yhteydessä, joten nämä muuttujat jouduttiin jättämään pois malleista pois. Pois jätetyt muuttujat ovat saattaneet vaikuttaa tutkimuksessa saatuihin tuloksiin. Kuitenkin on myös huomioitava, että aikaisempien tutkimusten valossa tärkeimmät kontrollimuuttujat on sisällytetty tässä tutkimuksessa käytettyihin malleihin, mikä pienentää tutkimuksesta puuttuvien muuttujien vaikutusta saatuihin tuloksiin.

Vaikka tutkimuksen nollahypoteesit jäivät voimaan, havaittiin kuitenkin sekä kiirekauden, että tilintarkastusviiveen osalta heikko positiivinen yhteys harkinnanvaraisten jaksotusten määrään, mikä antaa viitteitä, että kiirekaudella ja tilintarkastusviiveen kasvaessa harkinnanvaraisten jaksotusten määrä kasvaa ja tilintarkastuksen laatu olisi heikompaa. Kuitenkin koska muuttujat eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, molemmat hypoteesit päädyttiin hylkäämään, jolloin nollahypoteesit jäivät voimaan.

Tutkimuksessa havaittiin mielenkiintoisesti, että asiakasyrityksen kokoa ja merkittävyyttä tilintarkastustoimistolle mittaavien kontrollimuuttujien SIZE ja INFLUENCE

regressiokertoimet saivat ennako-odotuksista poikkeavan suunnan. SIZE sai heikosti positiivisen, mutta tilastollisesti merkitsevän arvon, jonka perusteella näyttäisi siltä, että yrityksen koon kasvaessa harkinnanvaraisten jaksotusten määrä kasvaa. Tutkimuksen aineisto muodostui vuosilta 2019–2021, joten tutkimusaineisto sijoittui globaalin, keväällä 2020 alkaneen koronapandemian aikaan, mikä voi selittää ennako-odotuksista poikkeavaa tulosta. Koronapandemia pakotti yrityksiä etenkin palvelualalla supistamaan toimintojaan voimakkaasti koronarajoitusten ollessa voimassa ja tämä saattoi synnyttää tarpeen uudelleenlaisille harkinnanvaraisille jaksotuksille, mikä voi selittää muuttujan saamaa positiivista arvoa. INFLUENCE puolestaan sai tilastollisesti merkitsevän negatiivisen arvon, jonka perusteella näyttäisi siltä, että asiakasyrityksen merkityksen kasvaessa tilintarkastustoimistolle, harkinnanvaraisten jaksotusten määrä näyttäisi laskevan. Tulosta voi selittää se seikka, että tutkimus rajautui Big 4-tilintarkastusyhteisöihin ja Big 4-yhteisöt pyrkivät palvelemaan suuria asiakkaita ja keskittämään resursseja etenkin suuria tilintarkastustoimeksiantoja varten. Siten muuttujan saama negatiivinen arvo on mahdollisesti selitettävissä sillä, että tilintarkastajilla on käytössä enemmän resursseja suuriin ja heidän kannaltaan tärkeisiin toimeksiantoihin, mikä heijastuu pienempinä harkinnanvaraisina jaksotuksina ja siten parempana tilintarkastuksen laatuna.

Tutkielman lukijan tulee myös ottaa huomioon tiettyjä tutkimukseen yleisesti liittyviä rajoitteita tutkimuksen tuloksia ja niistä tehtäviä johtopäätöksiä arvioitaessa. Jotta saadut tutkimustulokset ovat yleistettävissä, tulee niiden olla luotettavia. Kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida tutkimuksessa käytettyjen mittareiden sekä tutkimusaineiston luotettavuuden kautta. Luotettavuutta voidaan tarkastella reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden avulla. (Heikkilä, 2010, s. 29–30)

Heikkilän (2010, s. 29–30) mukaan validiteetin käsite voidaan kvantitatiivisessa tutkimuksessa tiivistää kysymykseen siitä, onko tutkimuksessa mitattu sitä, mitä on pitänytkin. Reliabiliteetilla puolestaan tarkoitetaan Heikkilän (2010, s. 30) mukaan tulosten luotettavuutta, eli voidaanko tutkimuksesta tehdä oikeita johtopäätöksiä, ja voidaanko tutkimustuloksista vetää laajempia johtopäätöksiä tarkastelun kohteena olevasta ilmiöstä

eli ovatko tutkimustulokset yleistettävissä. Tutkimuksen validiteettia vahvistaa se, että tutkimuksessa sovellettu tutkimusmenetelmä eli lineaarinen regressioanalyysi on tilintarkastuksen laatua käsittelevässä tutkimuksessa hyvin yleisesti käytössä oleva menetelmä. Regressiomalliin on valittu muuttujat aikaisemman tutkimuksen perusteella, mikä myös vahvistaa tutkimuksen validiteettia. Lisäksi tutkimuksen yhteydessä on pyritty varmentumaan siitä, että yleiset regressioanalyysin edellytykset täyttyvät, jotta regressioanalyysiä on ollut asianmukaista hyödyntää tutkimuksessa.

Tutkimusaineiston osalta puolestaan tulee ensinnäkin huomioida, että aineistoa jouduttiin karsimaan melko paljon puutteellisista tiedoista johtuen. Tästä johtuen aineiston lopullinen koko (1 577 yrityshavaintoa) jäi jonkin verran pienemmäksi, kuin esimerkiksi Lópezin ja Petersin (2012, 8 384 yrityshavaintoa) ja Asthanan (2014, 22 492 yrityshavaintoa) vastaavaa aihepiiriä käsittelevissä tutkimuksissa. Lisäksi tutkimusaineisto jakautui melko epätasaisesti eri toimialojen suhteen, mutta toisaalta jako vastaa yhdysvaltalaisen pörssilistattujen yritysten jakautumista eri toimialoille ja oli hyvin linjassa aikaisempien tutkimusten kanssa. Kuitenkin tulosten yleistettävyyden kannalta suurempi aineisto sekä tasaisempi toimialajako voisivat mahdollistaa luotettavamman tulosten yleistettävyyden. Aineiston kokoa voidaan kuitenkin pitää riittävän laajana, joten aineiston koon ei pitäisi vaarantaa tulosten yleistettävyyttä.

Aineiston osalta on syytä ottaa myös huomioon, että tutkimus toteutettiin yhdysvaltalaisista yrityksistä kerätyllä data. Siten on mahdollista, että saadut tulokset eivät olisi suoraan yleistettävissä esimerkiksi suomalaisista yrityksistä koostuvaan aineistoon erilaisesta lainsäädännöstä tai muusta maantieteellisestä seikasta johtuen, joilla voisi olla vaikutusta tutkimuksessa saatuihin tuloksiin. Suuri osa alan tutkimuksesta kuitenkin keskittyy yhdysvaltalaisen yritysten tutkimiseen, joten tältä osin tutkimusasetelma ja aineisto ovat vertailukelpoisia ja tulokset yleistettävissä suureen osaan alan tutkimuksia. Siten tulosten yleistettävyyttä ei tulosten osittaisesta poikkeavuudesta huolimatta ole erityistä syytä epäillä.

Tutkimuksen tulosten luotettavuudella voidaan myös todeta olevan yhteys käytetyn aineiston luotettavuuteen, sillä jotta tutkimuksen tulokset voivat olla luotettavia, tulee tutkimuksessa käytettävän aineiston olla luotettavaa. Tutkimuksen aineisto on kerätty kahdesta globaalisti käytössä olevasta yleisestä tietokannasta, Orbiksesta ja Audit Analyticsista. Tällä tavoin manuaalisesti kerättävän aineiston määrä ja mahdolliset syöttövirheet on pyritty minimoimaan. Osa tutkimuksen muuttujista on laskettu tietokannoista saatujen tietojen perusteella tietokoneavusteisesti Excel ohjelmalla. Eri tietokannoista kerätyn aineiston yhdisteleminen tapahtui myös Excelissä. Vaikka muuttujien laskennassa ja tietojen yhdistelemisessä on toimittu huolellisesti ja vaikka tietokannoissa olevia tietoja voidaan lähtökohtaisesti pitää luotettavina, ei yksittäisten virheellisten tietojen tai syöttövirheiden mahdollisuutta voida täysin rajata pois. Mahdollisten syöttövirheiden tai virheellisten tietojen vaikutuksia pienentää kuitenkin luvuissa 5.1. ja 6.1. selostettu aineiston karsinta sekä poikkeavien havaintojen tarkastelu, jonka myötä selvästi poikkeukselliset tai puutteelliset tiedot on saatu karsittua aineistosta jo ennen analyysien tekemistä. Siten aineiston osalta tutkimuksen luotettavuutta voidaan pitää varsin hyvänä.

Yhteenvetona tulosten vertailukelpoisuuden ja yleistettävyyden osalta voidaan todeta, että tutkimus on vertailukelpoinen yllä mainitut rajoitteet huomioiden monen alan aihepiirin tutkimuksen kanssa, jossa aineistona ovat olleet yhdysvaltalaiset yritykset. Suurin osa aihepiirin tutkimuksesta myös keskittyy yhdysvaltaisiin yrityksiin, joten tämän tutkimuksen tutkimusasetelma ja aineisto eivät siten lähtökohtaisesti aiheuta rajoitteita tulosten yleistettävyyteen ja vertailukelpoisuuteen.

7. Johtopäätökset ja yhteenveto

7.1. Johtopäätökset ja yhteenveto tutkimustuloksista

Jotta tilintarkastus kykenee vastaamaan sille asetettuihin vaatimuksiin, tulee tarkastustyö suorittaa laadukkaasti. Tilintarkastajan työ on hyvin syklistä ja painottuu hyvin vahvasti kalenterivuoden ensimmäisille kuukausille. Taustalla työn syklistyydelle on fakta, että suurin osa yrityksistä päättää tilikautensa kalenterivuoden lopussa ja varsinainen tilintarkastustyö suoritetaan pääosin tämän jälkeen seuraavan kalenterivuoden alussa. Tämä aiheuttaa tilintarkastajille aikataulupaineita ja stressiä, jonka lisäksi tilintarkastajan työkuorma kasvaa kiirekaudella. Tämä on herättänyt huolen siitä, vaikuttaako kiirekaudella stressin ja kiireen aikana suoritettu tilintarkastustyö heikentävästi tilintarkastuksen laatuun. (López & Peters, 2012)

Myös tilintarkastuksen kestolla on havaittu olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Toisaalta tilintarkastuksen keston kasvaessa tilintarkastajalla on enemmän aikaa perehtyä asiakkaan toimittamiin materiaaleihin sekä vaikeisiin kysymyksiin. Toisaalta taas tilintarkastustyö on usein hyvin projektiluontoista ja jokaiselle asiakkaalle on varattu vain tietty määrä resursseja. Tällöin tarkastuksen venyessä tilintarkastaja voi etenkin kiirekauden aikana kokea sekä budjetti-, että aikataulupaineita tarkastuksen loppuunsaattamiseksi, mikä voi heikentää tilintarkastuksen laatua. Aikaisempien tutkimusten valossa tilintarkastusviiveen vaikutuksista onkin saatu osin ristiriitaisia tuloksia. (Asthana, 2014; Krishnan & Yang, 2009)

Tutkimuksen aihepiiri on ajankohtainen ja tutkimukselle on ollut tarve ensisijaisesti seuraavista syistä. Ensinnäkin kiirekausi ja tiettyjen tilintarkastustoimeksiantojen venyminen ovat jokavuotinen ilmiö ja siten merkittävä osa tilintarkastajan työtä. Tämän lisäksi tilintarkastajille asetetut vaatimukset nousevat jatkuvasti esimerkiksi uusien tilintarkastusstandardien myötä. Kiireen ja paineiden keskellä tilintarkastajien tulee kuitenkin tehdä työnsä laadukkaasti, sillä tilintarkastajan tekemää työtä valvotaan ulkopuolisten

toimijoiden, kuten Suomessa Patentti- ja rekisterihallituksen toimesta. Tämän vuoksi on tarpeen selvittää, onko kiirekaudella ja tilintarkastusviiveellä vaikutuksia tilintarkastajan tekemän työn laatuun. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena on vahvistaa aikaisemmin saatuja tutkimustuloksia.

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, onko kiirekaudella ja tilintarkastusviiveellä vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimus toteutettiin yhdysvaltaisten pörssilistatujen yhtiöiden tilinpäätös- ja tilintarkastustiedoilla vuosilta 2019–2021 ja lopullinen aineisto muodostui yhteensä 1 577 yrityshavainnosta. Varsinaiset tutkimusongelmat eli hypoteesit johdettiin aikaisemman tutkimuksen pohjalta. Ensimmäisenä hypoteesina tutkittiin, onko kiirekaudella vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Toisena hypoteesina puolestaan tutkittiin, onko kiirekauden aikana tilintarkastusviiveen kasvulla vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Mikäli kiirekauden ja tilintarkastusviiveen vaikutus olisi positiivinen, tarkoittaisi se, että kiirekaudella ja tilintarkastusviiveen pidentyessä tilintarkastuksen laatu heikkenee ja päinvastoin.

Tutkimus suoritettiin kvantitatiivisena tutkimuksena lineaarisella regressioanalyysillä. Tilintarkastuksen laatua mitattiin harkinnanvaraisten jaksotusten määrällä. Tutkimusmalli rakennettiin siten, että harkinnanvaraisten jaksotusten määrä laskettiin muunnellun Jonesin (1995) mallin avulla, mikä on alan tutkimuksissa hyvin yleisesti käytössä oleva malli. Myös varsinaisia tutkimusongelmia analysoivat regressiomallit johdettiin aikaisemman tutkimuksen perusteella.

Tutkimuksesta saatujen tulosten perusteella kiirekaudella tai tilintarkastusviiveellä ei ole vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, sillä selittävät muuttujat eivät saaneet tilastollisesti merkitsevää arvoa, jolloin molemmat tutkimushypoteesit hylättiin ja nollahypoteesit jäivät voimaan. Tämän perusteella voidaan todeta, että tilintarkastuksen ajoituksella tai kestolla ei näytä olevan vaikutusta siihen, kuinka laadukasta tilintarkastustyö on. Tutkimuksessa saadut tulokset tuovat myös käytännön merkitystä tilintarkastajan työhön, sillä tilintarkastajat ovat aikaisempien tutkimusten perusteella olleet huolissaan

siitä, että työkuorman kasvaessa heidän tekemänsä työn laatu kärsii (Persellin ja muut, 2019). Tutkimuksesta saadut tulokset voivatkin tuoda lisäarvoa käytännön tilintarkastustyölle, sillä tulosten perusteella näyttäisi siltä, että myös kiirekaudella ja toimeksiantojen venyessä tilintarkastajat suorittavat tarkastustyön hyvin laadun kärsimättä. Myös lainsäätäjille ja tilintarkastusyhteisöille tutkimuksen tulokset voivat tuoda lisäarvoa, kun mahdollisia keinoja työkuorman keventämisen tarpeellisuudelle pohditaan tulevaisuudessa.

Ensimmäisen hypoteesin osalta saadut tutkimustulokset poikkesivat aikaisemmasta tutkimuksesta, jossa López ja Peters (2012) havaitsivat tilastollisesti merkitsevän yhteyden kiirekauden ja tilintarkastuksen laadun välillä. Mielenkiintoista tässä tutkimuksessa oli erityisesti se, että kun täydentävien analyysien yhteydessä jaettiin harkinnanvaraiset jaksotukset positiivisiin ja negatiivisiin jaksotuksiin, havaittiin kiirekaudella olevan tilastollisesti melkein merkitsevä positiivinen yhteys positiivisiin harkinnanvaraisiin jaksotuksiin, jonka perusteella näyttäisi siltä, että kiirekaudella esiintyy enemmän tulosta parantavia harkinnanvaraisia jaksotuksia. Tämä on myös linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa. Harkinnanvaraisia jaksotuksia kokonaisuutena arvioiden kiirekaudella ei kuitenkaan havaittu olevan yhteyttä tilintarkastuksen laatuun.

Tutkimuksessa saatujen tulosten poikkeavuus aikaisemmista tutkimuksista voi johtua osittain tutkimusten ajallisista eroista. Lópezin ja Petersin (2012) tutkimus ajoittui osittain viimeisimmän finanssikriisin (2008) aikaan ja kattoi vuodet 2006–2009. Toisaalta tämä tutkimus tarkasteli vuosia 2019–2021, joten tutkimus ajoittui globaalin koronapandemian ajalle. Siten tutkimusten ajallinen eroavaisuus voi selittää tutkimuksessa saatuja poikkeavia tuloksia, sillä finanssikriisillä ja toisaalta koronapandemialla on voinut olla vaikutusta tutkimuksissa saatuihin tuloksiin.

Toisaalta kaikki aikaisemmat tutkimukset eivät ole myöskään olleet yksimielisiä siitä, että tilintarkastajan kiireellä olisi aina negatiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Goodwin ja Wu (2016) nostivat tasapainoteoriassaan esille sen, että tilintarkastuksen

laatu heikkenee kiireen vuoksi ainoastaan silloin, kun tilintarkastajan kiire ei ole tasapainossa jonkun ulkoisen tekijän, kuten finanssikriisin aiheuttaman epävarmuuden, vuoksi. Toisaalta myös koronapandemian voidaan olettaa tuoneen markkinoille epävarmuutta, mutta koronapandemian vaikutuksista markkinoille ja tilintarkastusalaan saataneen tarkempia tutkimustuloksia vasta tulevaisuudessa. Poikkeavista tuloksista suhteessa aikaisempaan tutkimukseen voidaan kuitenkin todeta lopuksi se, että aihe selvästi kaipaakin vielä lisätutkimusta, jotta kiirekauden vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun saadaan lisää tietoa.

Myös toisen hypoteesin osalta saadut tutkimustulokset poikkesivat osittain aikaisemmasta tutkimuksesta, jossa Asthana (2014) havaitsi tilastollisesti merkitsevän yhteyden tilintarkastusviiveen ja tuloksen laadun välillä. Toisaalta aiheesta on aikaisemmissa tutkimuksissa saatu osin ristiriitaisia tuloksia, sillä esimerkiksi Krishnan ja Yang (2009) eivät havainneet tilintarkastusviiveellä olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta tuloksen laatuun, jota mitattiin harkinnanvaraisilla jaksotuksilla. Toisaalta myös Krishnan ja Yang (2009) havaitsivat pienen positiivisen vaikutuksen viiveen ja jaksotusten välillä. Mielenkiintoista tässä tutkimuksessa oli se, että myös tässä tutkimuksessa havaittiin odotusten mukaisesti heikko positiivinen yhteys tilintarkastusviiveen ja jaksotusten välillä, mikä on linjassa Krishnanin ja Yangin (2009) saamiin tuloksiin. Kuitenkin, koska saadut tutkimustulokset ovat olleet osin ristiriitaisia ja koska myös aiemmissa tutkimuksissa on saatu ristiriitaisia tuloksia, kaippaa myös tämä aihe selvästi vielä lisätutkimusta, jotta tilintarkastusviiveen vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun saadaan lisää tietoa.

7.2. Potentiaalisia jatkotutkimusaiheita

Tämä tutkimus rajoittui kiirekauden ja tilintarkastusviiveen sekä tilintarkastuksen laadun välisen yhteyden tutkimiseen yhdysvaltalaisissa pörssilistatuissa yhtiöissä vuosina 2019–2021. Potentiaalisena jatkotutkimuskohteena olisi siten aihepiirin tutkimisen jatkaminen Yhdysvaltojen ulkopuolella esimerkiksi Suomessa ja Euroopassa, jossa lainsäädäntö ja tilintarkastusstandardit ovat erilaiset Yhdysvaltoihin verrattuna. Tutkimus

rajattiin lisäksi sellaisiin pörssilistattuihin yrityksiin, joiden tilintarkastajana toimii Big 4-tilintarkastusyhteisö (Deloitte, EY, PWC ja KPMG). Vaikka tutkimuksen rajaaminen Big 4-yhteisöihin oli perusteltua, voisi jatkotutkimuskohteena olla myös yritykset, joiden tilintarkastajana toimii muu kuin Big 4- yhteisö, sillä rajauksen myötä varsinkin pienempiä pörssiyhtiöitä saattoi jäädä tutkimuksen ulkopuolelle. Myös ei-Big 4- yhteisöjen tarkastamien yritysten ottaminen mukaan tutkimukseen voisi tuoda lisää tietoa aihepiiristä.

Tutkimuksessa kiirekausi rajattiin koskemaan yrityksiä, joiden tilikausi päättyi joulukuussa. Koska tilintarkastusta ei aina voida aloittaa heti tilikauden päätyttyä, voi kiirekausi koskettaa myös yhtiöitä, joiden tilikaudet päättyvät ennen joulukuuta marraskuussa tai joulukuun jälkeen tammikuussa. Siten potentiaalisena jatkotutkimusaiheena olisi laajentaa kiirekauden käsitettä koskemaan myös marraskuussa ja tammikuussa tilikautensa päättäviä yrityksiä ja tutkia, onko tällä vaikutusta saatuihin tutkimustuloksiin.

Tutkimuksessa harkinnanvaraisten jaksotusten määrää mitattiin jaksotusten absoluuttisena arvona. Tutkimuksen täydentävissä analyyseissa havaittiin osin erilaisia tutkimustuloksia, kun harkinnanvaraiset jaksotukset jaettiin positiivisiin ja negatiivisiin harkinnanvaraisiin jaksotuksiin. Siten potentiaalisena jatkotutkimusaiheena olisi tutkimuksen jatkaminen siten, että harkinnanvaraiset jaksotukset eritellään positiivisiin ja negatiivisiin jaksotuksiin.

Tutkimus toteutettiin mittaamalla tilintarkastuksen laatua harkinnanvaraisten jaksotusten avulla. Kuten tutkimuksessa on esitelty, tilintarkastuksen laadun mittaamisesta on esitetty erilaisia näkemyksiä ja laadun mittaamiseen onkin kehitetty useita erilaisia mitta-areita. Siten potentiaalisena jatkotutkimuskohteena olisi tutkimuksen toistaminen jonkun toisen tilintarkastuksen laadun mittarin avulla, jonka avulla voitaisiin tarkastella, onko valitulla laadun mittarilla ollut vaikutuksia saatuihin tuloksiin.

Lähdeluettelo

- Abernathy, J. L., Barnes, M., Stefaniak, C., & Weisbarth A. (2017). An international perspective on audit report lag: A Synthesis of the literature and opportunities for future research. *International Journal of Auditing*, 21(1), 100–127. <https://doi.org/10.1111/ijau.12083>
- Afify, H. A. E. (2009). Determinants of audit report lag: Does implementing corporate governance have any impact? Empirical evidence from Egypt. *Journal of Applied Accounting Research*, 10(1), 56–86. <https://doi.org/10.1108/09675420910963397>
- Al-Amji, J. (2008). Audit and reporting delays: Evidence from an emerging market. *Advances in Accounting*, 24(2), 217–226. <https://doi.org/10.1016/j.ad-iac.2008.08.002>
- Al Farooque, O. (2016). Sustainable financial reporting practice in Australian companies – Does quality matter? *The Journal of Developing Areas*, 50(6), 175–189.
- Amirruddin, A. (2019). Mediating effect of work stress on the influence of time pressure, work family conflict and role ambiguity on audit quality reduction behaviour. *International Journal of Law and Management*, 61(2), 434–454. <https://doi.org/10.1108/IJLMA-09-2017-0223>
- Asthana, S. (2014). Abnormal audit delays, earnings quality and firm value in the USA. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 12(1), 21–44. <https://doi.org/10.1108/JFRA-09-2011-0009>

- Bamber, E. M., Bamber, L. S., & Schoderbek, M. P. (1993). Audit structure and other determinants of audit report lag: An Empirical analysis. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 12(1), 1–23.
- Behn, B. K., Searcy, DW. L., & Woodroof, J. B. (2006) A Within firm analysis of current and expected future audit lag determinants. *Journal of Information Systems*, 20(1), 65–86. <https://doi.org/10.2308/jis.2006.20.1.65>
- Bell, T. B., Causholli, M., & Knechel, W. R. (2015). Audit firm tenure, non-audit services, and internal assessments of audit quality. *Journal of Accounting Research*, 53(3), 461–509. <https://doi.org/10.1111/1475-679X.12078>
- Blankley, A. I., Hurtt, D. N., & MacGregor, J. E. (2014). The Relationship between audit report lags and future restatements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33(2), 27–57. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50667>
- Bonsón-Ponte, E., Escobar-Rodríguez, T. & Borrero-Domínguez, C. (2008). Empirical analysis of delays in the signing of audit reports in Spain. *International Journal of Auditing*, 12(2), 129–140. <https://doi-org.proxy.uwasa.fi/10.1111/j.1099-1123.2008.00375.x>
- Bowrin, A. R. & King, J. (2010). Time pressure, task complexity and audit effectiveness. *Managerial Auditing Journal*, 25(2), 160–181. <https://doi.org/10.1108/02686901011008963>
- Broberg, P., Tagesson, T., Argenton, D., Gyllengahm, N., & Mårtensson, O. (2017). Explaining the influence of time budget pressure on audit quality in Sweden. *Journal of Management & Governance*, 21(2), 331–350. <https://doi.org/10.1007/s10997-016-9346-4>

- Bryant-Kutcher, L., Peng, E. Y., & Weber, D. P. (2013). Regulating the timing of disclosure: Insights from the acceleration of 10-K filing deadlines. *Journal of Accounting and Public Policy*, 32(6), 475–494. <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2013.08.003>
- Caramanis, C., & Lennox, C. (2008). Audit effort and earnings management. *Journal of accounting and economics*, 45(1), 116–138. <https://doi.org/10.1016/j.jaccoco.2007.05.002>
- Carslaw, C. A. P. N., & Kaplan, S. E. (1991). An Examination of audit delay: Further evidence from New Zealand. *Accounting and Business Research*, 22(85), 21–32. <https://doi.org/10.1080/00014788.1991.9729414>
- Chen, J., Dong, W., Han, H. & Zhou, N. (2020). Does audit partner workload compression affect audit quality? *European Accounting Review*, 29(5), 1021–1053. <https://doi.org/10.1080/09638180.2020.1726196>
- Choo, F. (1995). Auditors' judgement performance under stress: A Test of the predicted relationship by three theoretical models. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 10(3), 611–641. <https://doi.org/10.1177/0148558X9501000311>
- Coram, P., Glavovic, A., Ng, J., & Woodliff, D. R. (2008). The Moral intensity of reduced audit quality acts. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 27(1), 127–149. <https://doi.org/10.2308/aud.2008.27.1.127>
- Coram, P., Ng, J., & Woodliff, D. R. (2004). The Effect of risk of misstatement on the propensity to commit reduced audit quality acts under time budget pressure. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 23(2), 159–167. <https://doi.org/10.2308/aud.2004.23.2.159>

- Dechow, P. M., Sloan, R. G., & Sweeney, A. P. (1995). Detecting earning management. *The Accounting Review*, 70(2), 193–225.
- DeZoort, F. T., & Lord, A. T. (1997). A Review and synthesis of pressure effects research in accounting. *Journal of Accounting Literature*, 16, 28–85.
- Donnelly, D. P., Bryan, D. O., & Quirin, J. J. (2003). Auditor acceptance of dysfunctional audit behaviour: An Explanatory model using personal characteristics. *Behavioural Research in Accounting*, 15(4), 87–110.
- Ettredge, M. L., Bedard, J. C., & Johnstone, K. M. (2008). Empirical tests of audit budget dynamics. *Behavioral Research in Accounting*, 20(2), 1–18. <https://doi.org/10.2308/bria.2008.20.2.1>
- Ettredge, M. L., Li, C., & Sun, L. (2006). The Impact of SOX section 404 internal control quality assessment on audit delay in the SOX era. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 25(2), 1–23. <https://doi.org/10.2308/aud.2006.25.2.1>
- Francis, J. R. (2004). What do we know about audit quality? *The British accounting review*, 36(4), 345–368. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2004.09.003>
- Francis, J. R., & Yu, M. D. (2009). Big 4 office size and audit quality. *The Accounting Review*, 84(5), 1521–1552. <https://doi.org/10.2308/accr.2009.84.5.1521>
- Francis, J. R., & Wang, D. (2008). The joint effect of investor protection and Big 4 audits on earnings quality around the world. *Contemporary accounting research*, 25(1), 157–191. <https://doi.org/10.1506/car.25.1.6>

- Goodwin, J., & Wu, D. (2016). What is the relationship between audit partner busyness and audit quality? *Contemporary Accounting Research*, 33(1), 341–377. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12129>
- Grant, J., Bricker, R., & Shiptsova, R. (1996). Audit quality and professional self-regulation: A social dilemma perspective and laboratory investigation. *Auditing: A Journal of Practise & Theory*, 15(1), 142–156.
- Gul, F. A., Ma, S. M., & Lai, K. (2017). Busy auditors, partner-client tenure, and audit quality: evidence from an emerging market. *Journal of International Accounting Research*, 16(1), 83–105. <https://doi.org/10.2308/jiar-51706>
- Habib, A., & Bhuiyan, M. (2011). Audit firm industry specializations and the audit report lag. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 20(1), 32–44. <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2010.12.004>
- Heikkilä, T. (2010). Tilastollinen tutkimus (7.–8. painos). Edita Prima Oy.
- Hwang, S. & Hong, P. (2022). Auditors' workload and audit quality under audit hour budget pressure: Evidence from the Korean audit market. *International Journal of Auditing*, 26(3), 371–387. <https://doi-org.proxy.uwasa.fi/10.1111/ijau.12286>
- International Federation of Accountants, j., Suomen tilintarkastajat (yhdistys), k. & International Federation of Accountants. (2017). *Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Osa II, Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluontoista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet 2016–2017 ja eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2016*. Helsinki: ST-Akatemia.
- Johnson, L. E., Davies S. P., & Freeman, R. J. (2002). The Effect of seasonal variations in auditor workload on local government audit fees and audit delay. *Journal of*

Accounting and Public Policy, 21(4), 395–422. [https://doi.org/10.1016/S0278-4254\(02\)00068-6](https://doi.org/10.1016/S0278-4254(02)00068-6)

Jones, A., Norman, C., & Wier, B. (2010). Healthy lifestyle as coping mechanism for role stress in public accounting. *Behavioral Research in Accounting*, 22(1), 21–41. <https://doi.org/10.2308/bria.2010.22.1.21>

Jones, J. (1991). Earnings management during import relief investigation. *Journal of Accounting Research*, 29(2), 193–228. <https://doi.org/10.2307/2491047>

Khelif, H., & Samaha, K. (2014). Internal control quality, Egyptian standards on auditing and external audit delays: Evidence from the Egyptian stock exchange. *International Journal of Auditing*, 18(2), 139–154. <https://doi.org/10.1111/ijau.12018>

Knechel, W. R., Sharma, D. S., & Sharma, V. D. (2012). Non-audit services and knowledge spillovers: Evidence from New Zealand. *Journal of Business Finance & Accounting*, 39(1-2), 60–81. <http://doi.org/10.1111/j.1468-5957.2011.02268.x>

Knechel, W. R., & Payne, J. L. (2001). Additional evidence on audit report lag. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 20(1), 137–146.

Knechel, W. R., & Vanstraelen, A. (2007). The relationship between auditor tenure and audit quality implied by going concern opinions. *Auditing: A journal of practice & theory*, 26(1), 113–131. <https://doi.org/10.2308/aud.2007.26.1.113>

Kothari, S. P., Leone, A. J. & Wasley, C. E. (2005). Performance matched discretionary accrual measures. *Journal of Accounting & Economics*, 39, 163–197. <https://doi.org.proxy.uwasa.fi/10.1016/j.jacceco.2004.11.002>

- Krishnan, J., & Yang, J. S. (2009). Recent trends in audit report and earnings announcement lags. *Accounting Horizons*, 23(3), 265–288. <https://doi.org/10.2308/acch.2009.23.3.265>
- Laininen, P. (2004). Tilastollisen analyysin perusteet (3. painos). Yliopistokustannus/Otatieto Oy.
- Lambert, T. A., Jones, K. L., Brazel, J. F., & Showalter, D. S. (2017). Audit time pressure and earnings quality: An Examination of accelerated filings. *Accounting Organizations and Society*, 58, 50–66. <https://doi.org/10.1016/j.aos.2017.03.003>
- Lee, H.-Y., Mande, V., & Son, M. (2009). Do lengthy auditor tenure and the provision of non-audit services by the external auditor reduce audit report lags? *International Journal of Auditing*, 13(2), 87–104. <https://doi.org/10.1111/j.1099-1123.2008.00406.x>
- Leventis, S., Weetman, P., & Caramanis, C. (2005). Determinants of audit report lag: Some evidence from the Athens stock exchange. *International Journal of Auditing*, 9(1), 45–58. <https://doi.org/10.1111/j.1099-1123.2005.00101.x>
- López, D. M., & Peters, G. F. (2012). The Effect of workload compression on audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(4), 139–165. <https://doi.org/10.2308/ajpt-10305>
- Malone, C. F., & Roberts, R. W. (1996). Factors associated with the incidence of reduced audit quality behaviors. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 15(2), 49–64.
- Mande, V., & Son, M. (2011). Do audit delays affect client retention? *Managerial Auditing Journal*, 26(1), 32–50. <https://doi.org/10.1108/026869011111090826>

- Margheim, L., & Kelley, T., & Pattison, D. (2005). An empirical analysis of the effects of auditor time budget pressure and time deadline pressure. *The Journal of Applied Business Research*, 21(1), 23–36. <https://doi.org/10.19030/jabr.v21i1.1497>
- Metsämuuronen, J. (2009). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 4. painos. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino Oy.
- Mnif, Y. & Cherif, I. (2022). Audit partner workload, gender and audit quality. *Journal of Applied Accounting Research*, 23(5), 1047–1070. <https://doi-org.proxy.uwasa.fi/10.1108/JAAR-08-2021-0219>
- Munsif, V., Raghunandan, K., & Rama, D. V. (2012). Internal control reporting and audit report lags: Further evidence. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(3), 203–218. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50190>
- Myers, J. N., Myers, L. A., & Omer, T. C. (2003). Exploring the term of the auditor-client relationship and the quality of earnings: A case for mandatory auditor rotation? *The Accounting review*, 78(3), 779–799. <https://doi.org/10.2308/accr.2003.78.3.779>
- North American Industry Classification System (2022). Search Sic Codes by Industry [online]. [Siteerausaika 4.3.2023]. Saatavana World Wide Webistä: <https://www.naics.com/sic-codes-industry-drilldown/>
- Otley, D. T., & Pierce, B. J. (1996a). Auditor time budget pressure: Consequences and antecedents. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 9(1), 31–58. <https://doi.org/10.1108/09513579610109969>
- Otley, D. T., & Pierce, B. J. (1996b). The operation of control systems in large audit firms. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 15(2), 65–84.

- Paino, H., Smith, M., & Ismail, Z. (2012). Auditor acceptance of dysfunctional behaviour: An Explanatory model using individual factors. *Journal of Applied Accounting Research*, 13(1), 37–55. <https://doi.org/10.1108/09675421211231907>
- Persellin, J., Schmidt, J., Vandervelde, S. & Wilkins, M. (2019). Auditor Perceptions of audit workloads, audit quality, and job satisfaction. *Accounting Horizons*, 33(4), 95–117. DOI: 10.2308/acch-52488
- Pierce, B., & Sweeney, B. (2004). Cost-quality conflict in audit firms: An Empirical investigation. *European Accounting Review*, 13(3), 415–441. <https://doi.org/10.1080/0963818042000216794>
- Sanders, J. C., Fulks, D. L., & Knoblett, J. K. (1995). Stress and stress management in public accounting. *The CPA Journal*, 65(8), 46–49.
- Securities and Exchange Commission (SEC). 2005. Final Rule: Acceleration of periodic report filing dates and disclosure concerning website access to reports. Release Nos. 33-8128, 34-46464: File No S7-08-02. Washington, DC: Government Printing Office
- Schmidt, J., & Wilkins, M. S. (2013). Bringing darkness to light: The Influence of auditor quality and audit committee expertise on the timeliness of financial statement restatement disclosures. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(1), 221–244. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50307>
- Soltani, B. (2002). Timeliness of corporate and audit reports: Some empirical evidence in the French Context. *The International Journal of Accounting*, 37(2), 215–246. [https://doi.org/10.1016/S0020-7063\(02\)00152-8](https://doi.org/10.1016/S0020-7063(02)00152-8)

Sundgren, S., & Svanström, T. (2014). Auditor-in-charge characteristics and going-concern reporting. *Contemporary Accounting Research*, 31(2), 531–550. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12035>

Svanström, T. (2016). Time pressure, training activities and dysfunctional auditor behaviours: Evidence from small audit firms. *International Journal of Auditing*, 20(1), 42–51. <https://doi.org/10.1111/ijau.12054>

Sweeney, J. T., & Summers, S. L. (2002). The effect of the busy season workload on public accountants' job burnout. *Behavioral Research in Accounting*, 14(1), 223–245.

Tanyi, P., Raghunandan, K., & Barua, A. (2010). Audit report lags after voluntary and involuntary auditor changes. *Accounting Horizons*, 24(4), 671–688. <https://doi.org/10.2308/acch.2010.24.4.671>

Tilintarkastuslaki 1141/2015

Tähtinen, J., Laakkonen, E. & Broberg, M. (2020). Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulokinnan perusteita. *Turun Yliopiston Kasvatustieteiden Tiedekunnan Julkaisusarja C: 22*. Painosalama Oy.

Watkins, A. L., Hillison, W., & Morecroft, S. E. (2004). Audit quality: a synthesis of theory and empirical evidence. *Journal of Accounting Literature*, 23, 153–193.

Liitteet

Liite 1. Hypoteesin 1 regressioanalyysin tulokset.

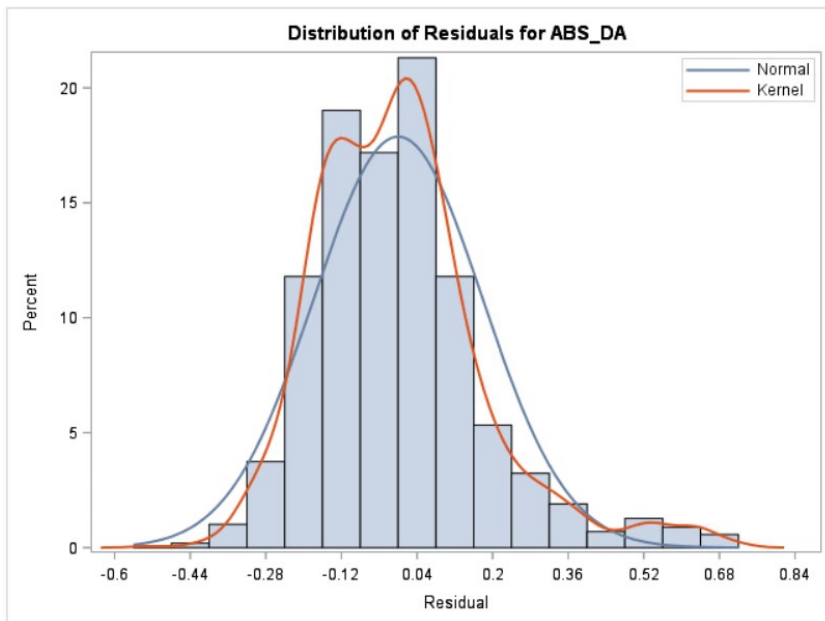
Muuttuja	Odotettu vaikutus	Estimoitu regressiokerroin (Kertoimen keski- virhe)	Regressiokerroimen 2- suuntaisen t-testin p-arvo
Vakiotermi		0,40 *** (0,07)	< 0,0001
WORK_LOAD	+	0,01 (0,01)	0,1437
SIZE	-	0,03 *** (0,01)	< 0,0001
SALESGROWTH	+	0,07 (0,03)	0,0602
CFO	-	0,02 (0,07)	0,7133
LOSS	+	0,04 ** (0,01)	0,006
DEBT	+	-0,05 (0,03)	0,0538
OFFICE_SIZE	-	-0,04 ** (0,01)	0,0041
INFLUENCE	+	-3,57 *** (0,88)	< 0,0001
TENURE	?	-0,04 * (0,02)	0,014
YEAR20	?	0,02 (0,01)	0,1644
YEAR19	?	0,04 *** (0,01)	0,0003
SIC_01–09	?	0,09 (0,07)	0,2243
SIC_10–14	?	0,15 *** (0,03)	< 0,0001
SIC_15–17	?	-0,12 *** (0,03)	0,0001
SIC_20–39	?	-0,13 *** (0,01)	< 0,0001
SIC_50–51	?	-0,12 *** (0,02)	< 0,0001
SIC_52–59	?	-0,02 (0,02)	0,3371

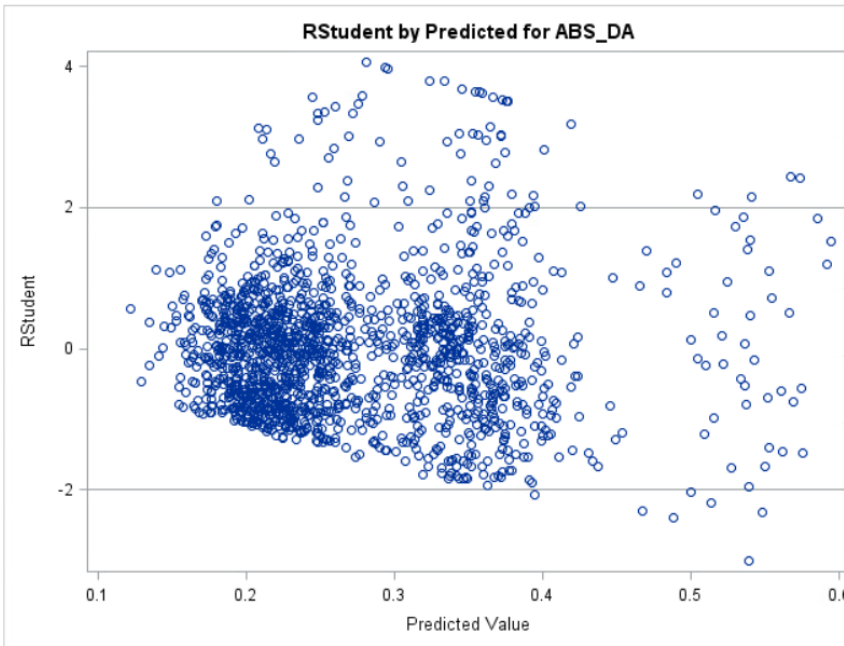
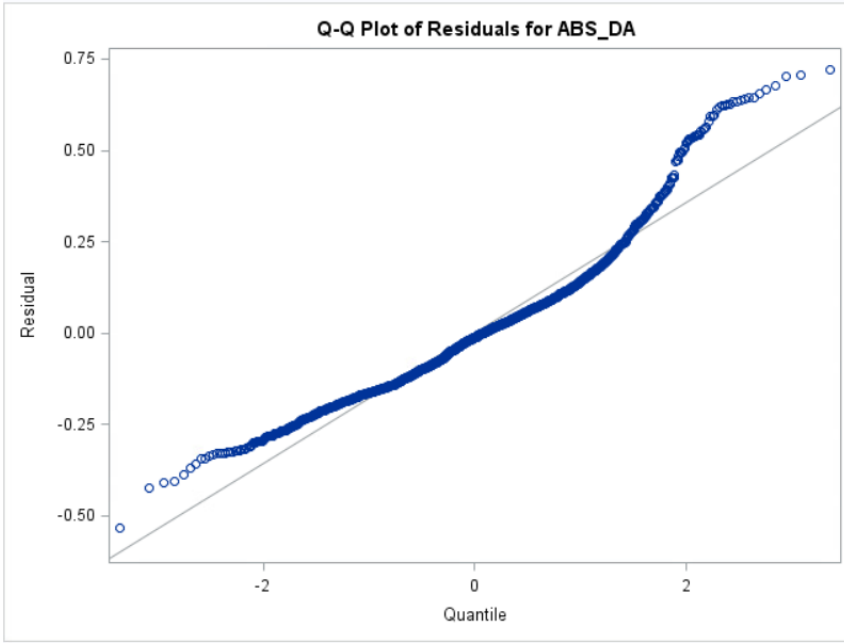
$Adj_R^2 = 0,1693$; $F(17,1559) = 19,90^{***}$, $n = 1577$
 $*** p < 0,001$; $** p < 0,01$; $* p < 0,05$.

Liite 2. Hypoteesin 1 muuttujien multikollinearisuuden testaus.

	Toleranssi	VIF
Vakiotermi	-	0
WORK_LOAD	0,9219	1,0847
SIZE	0,3683	2,7154
SALESGROWTH	0,7477	1,3375
CFO	0,7295	1,3708
LOSS	0,7741	1,2919
DEBT	0,8526	1,1728
OFFICE_SIZE	0,5935	1,6848
INFLUENCE	0,3607	2,7727
TENURE	0,9507	1,0519
YEAR20	0,5255	1,9030
YEAR19	0,6814	1,4676
SIC_01–09	0,9590	1,0428
SIC_10–14	0,8401	1,1903
SIC_15–17	0,9140	1,0941
SIC_20–39	0,6122	1,6336
SIC_50–51	0,8130	1,2301
SIC_52–59	0,7094	1,4097

Liite 3. Jäännösten jakaumakuviot, hypoteesi 1.





Liite 4. Hypoteesin 2 regressioanalyysin tulokset.

Muuttuja	Odotettu vaikutus	Estimoitu regressiokerroin (Kertoimen keski- virhe)	Regressiokertoimen 2- suuntaisen t-testin p-arvo
Vakiotermi		0,359 * (0,14)	0,0131
WORK_LOAD	+	0,015 (0,01)	0,1438
LAG	+	0,023 (0,06)	0,7177
SIZE	-	0,0282 *** (0,01)	< 0,0001
SALESGROWTH	+	0,0648 (0,03)	0,0616
CFO	-	0,029 (0,07)	0,6709
LOSS	+	0,039 ** (0,01)	0,0059
DEBT	+	-0,050 (0,03)	0,0538
OFFICE_SIZE	-	-0,035 ** (0,01)	0,0039
INFLUENCE	+	-3,601 *** (0,88)	< 0,0001
TENURE	?	-0,044 * (0,02)	0,0153
YEAR20	?	0,019 (0,01)	0,1772
YEAR19	?	0,041 *** (0,01)	0,0004
SIC_01-09	?	0,091 (0,07)	0,2236
SIC_10-14	?	0,149 *** (0,03)	< 0,0001
SIC_15-17	?	-0,124 *** (0,03)	0,0001
SIC_20-39	?	-0,128 *** (0,01)	< 0,0001
SIC_50-51	?	-0,122 *** (0,02)	< 0,0001
SIC_52-59	?	-0,017 (0,02)	0,3264

*Adj R*²= 0,1689; F (18,1558)***, n = 1577
*** p < 0,001; **p < 0,01; * p < 0,05.

Liite 5. Hypoteesin 2 muuttujien multikollinearisuuden testaus.

	Toleranssi	VIF
Vakiotermi	.	0
WORK_LOAD	0,922	1,085
LAG	0,706	1,416
SIZE	0,318	3,140
SALESGROWTH	0,747	1,338
CFO	0,707	1,414
LOSS	0,773	1,293
DEBT	0,853	1,173
OFFICE_SIZE	0,592	1,689
INFLUENCE	0,358	2,796
TENURE	0,946	1,057
YEAR20	0,521	1,920
YEAR19	0,676	1,480
SIC_01–09	0,959	1,043
SIC_10–14	0,838	1,193
SIC_15–17	0,911	1,098
SIC_20–39	0,610	1,638
SIC_50–51	0,813	1,230
SIC_52–59	0,706	1,416

Liite 6. Jäännösten jakaumakuviot, hypoteesi 2.

